

TÜRKİYE'NİN KÜRT SORUNU ALGISI

TÜRKİYE'NİN KÜRT SORUNU ALGISI

Bülent Aras
Ertan Aydın
Selin M. Bölme
İhsan Dağı
İbrahim Dalmış
Yılmaz Ensaroğlu
Hatem Ete
Talip Küçükcan
Taha Özhan
Hüseyin Yayman

COPYRIGHT ©2009 SETA & POLLMARK

SETA
Reşit Galip Cad. Hereke Sk. No.10
GOP Ankara
Pbx: (0 312) 405 61 51
Faks: (0 312) 405 69 03
www.setav.org
info@setav.org

POLLMARK
Cevizlidere Cad. 44/21
Balgat Ankara
Pbx: (0 312) 472 28 18
Fax: (0 312) 472 21 17
www.pollmark.com.tr
info@pollmark.com.tr

SETA Yayınları VII
I. Baskı: Eylül 2009
ISBN: 978-605-4023-05-9

Tasarım & Uygulama:
Harun Tan & Ümare Yazar

Baskı:
Pelin Ofset, Ankara

TAKDİM | 9

ÖZET | 11

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ | 19

İKİNCİ BÖLÜM
SORUNLAR VE ORTAK ZEMİN | 29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜRT SORUNU NASIL ÇÖZÜLÜR? | 49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AÇILIM ve SİYASİ PARTİLER | 75

BEŞİNCİ BÖLÜM
KORKULAR ve KAYGILAR | 93

ALTINCI BÖLÜM
TOPLUMUN KÜRT ALGISI | 105

YEDİNCİ BÖLÜM
UZAK MIYIZ, YAKIN MI? | 119

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 9

ÖZET | 11

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ | 19

İKİNCİ BÖLÜM

SORUNLAR VE ORTAK ZEMİN | 29

- 1 Size göre, bugün Türkiye'nin en önemli sorunu nedir? | 33
- 2 Sizce, Türkiye'deki Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi farklı kökenden gelenleri bir arada tutan en önemli bağ nedir? | 36
- 3 Sizce, Kürt sorununun en önemli kaynağı nedir? | 39
- 4 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir? | 42
- 5 Size göre, Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması, bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili? | 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRT SORUNU NASIL ÇÖZÜLÜR? | 49

- 6 Sizce "KÜRT SORUNU" Türkiye'nin önemli bir sorunu mudur? | 52
- 7 Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz? | 55
- 8 Size göre, Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünde aşağıdakilerden hangisi en etkili olur? | 58
- 9 Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü? | 62

- 10 Sizce, TBMM’de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP, Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşır mı Kürt sorunu çözülür mü? | 66
- 11 Sizce, Hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri dahil devletin tüm kurumları Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşır mı Kürt sorunu çözülür mü? | 69
- 12 Sizce, PKK’nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi? | 72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AÇILIM VE SİYASİ PARTİLER | 75

- 13 Hükümetin Kürt sorununun çözümü için son zamanlarda başlattığı açılımı nasıl buluyorsunuz? | 79
- 14 Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak CHP’nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz? | 81
- 15 Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak MHP’nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz? | 83
- 16 Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak DTP’nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz? | 85
- 17 Devletin resmi yayın kuruluşu TRT’de Kürtçe TRT Şeş kanalının yayına başlamasını nasıl karşılıyorsunuz? | 87
- 18 Başbakan ve Hükümetin Kürt sorununu çözme çabaları muhalefet tarafından bölücülük yapmak olarak suçlanıyor. Siz buna katılıyor musunuz? | 90

BEŞİNCİ BÖLÜM

KORKULAR ve KAYGILAR | 93

- 19 Kürt sorununun çözümü için Kürtlere daha fazla KÜLTÜREL HAK TANINMASI Türkiye’nin birliğini bozar mı? | 97
- 20 Kürt sorununun çözümü için KÜRTÇENİN KULLANIMINA YÖNELİK YASAKLARIN KALKMASI kabul edilebilir mi? | 100
- 21 Kürt sorununun çözümü için KÜRT KİMLİĞİNİN ANAYASAL OLARAK TANINMASI kabul edilebilir mi? | 103

ALTINCI BÖLÜM

TOPLUMUN KÜRT ALGISI | 105

- 22 Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu? | 109
- 23 Size göre, DTP’nin siyasi fikirleri Türkiye’deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu? | 112
- 24 Size göre, ABDULLAH ÖCALAN ve PKK’nın siyasi fikirleri Türkiye’deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu? | 115
- 25 Size göre, DTP ile PKK arasında organik bir bağ var mı? | 117

YEDİNCİ BÖLÜM

UZAK MIYIZ, YAKIN MI? | 119

- 26 Kürtler/Türkler hakkında nasıl bir kanaate sahipsiniz? | 123
- 27 Yakın akrabalarınız arasında bir Kürt/Türk var mı? | 126
- 28 Yakın arkadaşlarınız arasında bir Kürt/Türk var mı? | 128
- 29 Komşularınız arasında bir Kürt/Türk var mı? | 130
- 30 Bir Kürdün/Türkün evlilik bağıyla yakın akrabanız olması sizi rahatsız eder mi? | 132
- 31 Bir Kürt/Türk ile yakın arkadaş olabilir misiniz? | 134
- 32 Komşularınız arasında bir Kürt/Türk olması sizi rahatsız eder mi? | 136
- 33 İş hayatınızda bir Kürt/Türk ile birlikte çalışmak sizi rahatsız eder mi? | 138

EK: ARAŞTIRMANIN EVREN ve ÖRNEKLEMİ | 139

TAKDİM

“Türkiye’nin Kürt Sorunu Algısı” başlıklı araştırma, SETA ve Pollmark’ın ortaklaşa düzenlediği bir çalışmanın ürünü.¹ Araştırmanın temel amacı, ‘demokratikleşme açılımı’ tartışmalarının başladığı ve yoğun bir şekilde sürdüğü 2009 Ağustos ayı içinde gerek açılımın gerekse Kürt meselesinin toplum tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarmaktı. Yapılan araştırmanın hem teknik detaylarını hem de grafikleri ve analizleri metnin ilerleyen bölümlerinde bulabilirsiniz.

Türkiye, Kürt meselesini ilk defa tartışmıyor ve öyle görünüyor ki bu konu daha uzun yıllar gündemin en önemli konularından biri olacak. Fakat son yıllarda yaşananlar, öylesine başdöndürücü bir hızla gelişti ki ortaya çıkan dinamikler, sorunun aldığı yeni haller, etkilediği zeminler ve görüldüğü alanlar alabildiğine karmaşıklaştı. Öyle ki meselenin siyasi dinamikleri ve konuşulduğu zeminler açısından yepyeni bir bağlam mevcut. Şüphesiz, bu yeni bağlam, meselenin, en az son 20 yıllık tarihinde biriktirdiği gerilimlerin, başarı veya başarısızlıkların, dönüşümlerin, kırılmaların üzerinde yükseliyor. Fakat bugün gelinen noktada, gerek sorunun kendisi gerekse sorunu etkileyen tüm aktörler açısından, 10 yıl öncesinin veya 20 yıl öncesinin diliyle konuşmanın imkanı kalmamıştır. Bu çerçevede, Kürt meselesi önümüzdeki dönemlerde de bütün ağırlığıyla Türkiye gündeminin en önemli siyasal sorunu olarak kalmaya devam etse bile, tartışmaların anlam bulduğu ve sorunun konuşulduğu çerçeve, farklılaşmak zorundadır.

İçinden geçtiğimiz dönemi, az veya çok, bu farklılaşmanın veya dönüşümün başladığı dönem olarak saymak abartılı bir tespit sayılmaz. Bu dönemin en önemli özelliği, Kürt meselesinin, medya, asker, siyasetçi üçgenine sıkışmış bir çerçeveden uzaklaşıp, kamuoyu vicdanında da somut bir karşılığı olan, siyasal önemi giderek teslim edilen bir sorun olarak kabul edilmesidir.

Elinizdeki araştırma ile, bu geçiş döneminin fotoğrafı çekilmiş ancak bununla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda bu dönemi de aşacak bir biçimde, Kürt meselesindeki yapısal ve dönemsel sıkıntılara değinilmiş, bunların kamuoyu tarafından nasıl algılandığı ortaya çıkarılmış ve tartışılmıştır. Araştırmamız toplumun Kürt meselesini nasıl algıladığı, çözümü nerede gördüğü, iktidar ve muhalefet partilerinin mevcut açılıma yönelik tutumlarını nasıl bulduğu, açılım çerçevesinde dillendirilen talepleri nasıl karşıladığı, sorunun kaynaklarının neler olduğu, toplumsal bütünlüğü sağlayan değerlerin neler olduğu gibi konularda oldukça ilginç ve önemli veriler sunuyor.

Ortaya çıkan veriler, hangi şekillerde ele alınırsa alınsın, Kürt meselesi üzerine yapılan tartışmalarda hem derinliği artıracak hem de farklı boyutları aynı anda görebilme imkanı sağlayacak bulgulardır. Bir kitaba dönüştürerek kamuoyunun dikkatine sunduğumuz bu araştırmanın, Kürt meselesinde, hangi siyasi pozisyonda olunursa olunsun, ezberleri bozacağını, doğruları tahkim edeceğini ve daha verimli bir tartışma zemini yaratacağını umuyoruz.

Taha Özhan
SETA Genel Koordinatörü

ÖZET

En Geniş Çaplı Araştırma

“Türkiye’nin Kürt Sorunu Algısı” araştırması, Türkiye genelini temsilen çok aşamalı örnekleme yöntemiyle belirlenen 601 köy ve mahallede, 2.497 noktada toplam 10.577 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tam yapılandırılmış bir anket formunun kullanıldığı araştırma, tecrübeli anketörler tarafından yüz yüze görüşme yöntemiyle yapılmıştır.

Araştırmanın yapılış biçimiyle ilgili önemli bir nokta da, “Demokratik Açılım”ın gündeme gelişinin hemen sonrasında, 7–15 Ağustos 2009 tarihleri arasında bir hafta gibi rekor bir sürede tamamlanmış olmasıdır.

Anket uygulamasının %10’u uygulama sonrasında telefonla denetlenmiştir. Katılımcıların etnik köken bilgilerinin de yer aldığı raporda, genel dağılımların yanı sıra Türk ve Kürtlere göre dağılımın nasıl farklılaştığı ayrıntılı biçimde gösterilmiştir.

Kürt Meselesi, “Türkiye’nin En Önemli Siyasal Sorunu”

Araştırmanın ikinci bölümünde açık uçlu olarak sorulan “Türkiye’nin en önemli sorunu nedir?” sorusuna verilen cevaplarda, işsizlik ve ekonomi başlıkları gündemin ilk sıralarını işgal ederken, Kürt meselesi ve alakalı sorunlara verilen önemin gündelik siyasal atmosferle sınırlandırılmayacak bir biçimde arttığı görülmektedir. Bunu, “Sizce, Kürt sorunu Türkiye’nin önemli bir sorunu mudur?” sorusuna, katılımcıların %55,3’ünün “evet” cevabı vermesinden de çıkarmak mümkündür. Bu soruya verilen cevaplarda, Kürt sorununun varlığına inanan Türklerin oranı %51,2 iken, Kürtlerde bu oran %75,8’e çıkmaktadır. Bu soru, araştırmanın üçüncü bölümündeki sorularla birlikte değerlendirildiğinde, Kürt sorununun varlığına

inanmayan %39,3'lük kesimin, sorunun varlığından öte isimlendirilişini reddettiği anlaşılmaktadır. Bu katılımcılar sorunu, Kürt sorunu olarak değil, terör sorunu olarak adlandırmaktadırlar. Bu çerçevede, araştırmanın bütününe bakıldığında, Kürt meselesinin toplum tarafından Türkiye'nin en önemli siyasal sorunu olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bir Kürt meselesi olduğunu inkar etme siyasetinin sürdürülemeyeceğini ve toplumun siyasal iletişim dili doğru kurgulanmış bir çözüm iradesine destek vermeye hazır olduğunu göstermektedir.

Çözümün Adresi Siyaset

Üçüncü bölümdeki sorulara bakıldığında, toplumun çoğunluğunun Kürt sorununa ilişkin bugüne kadar uygulanan çözüm yöntemlerinin başarısız olduğunu düşündüğü (%71,1) ve siyaset kurumunun inisiyatif almasını beklediği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede toplum, TBMM'de temsil edilen partilerin çözüm yönünde işbirliği yapmasının (%59,9; 10. soru) veya hükümet ve TSK'nın elbirliğiyle devletin bütün kurumlarının çözüm yönünde inisiyatif geliştirmesinin (%64,5; 11. soru) gerekli olduğunu düşünmektedir. Aynı şekilde, toplumun büyük bir kesimi, TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesinin (%55,6; 9. soru) veya PKK'nın silah bırakmasının (%51,1; 12. soru) tek başına sorunu çözülemeyeceği inancındadır. Bu kesim için Kürt sorununun çözümü, Kürt sorununun PKK dışında kalan dinamikleriyle yüzleşmekten geçmektedir. Bu da siyaset kurumuna sorumluluk düştüğü anlamına gelmektedir.

Öte yandan, toplumda %25-30'luk bir kesim Kürt sorununu PKK'ya indirgeyerek çözüm için askeri yöntemlerin gerekliliğinde ısrar etmekte (6,7 ve 10. sorular), %15-20'lik bir kesim de her ne yöntemle olursa olsun Kürt sorununun çözülemeyeceğine inanmaktadır.

Bu bölümde göz ardı edilmemesi gereken bir nokta, Kürt sorununun niteliği ve muhtemel çözüm yöntemleri üzerinde, Türkler ile Kürtler arasında küçümsenemeyecek farklılıkların varlığıdır. Bu fark, Kürt sorununun PKK dışında kalan dinamikleri noktasında azalırken, PKK'nın devreye girdiği noktalarda artmaktadır. Aynı şekilde, siyaset kurumunun sorumluluk alması gerekliliği konusunda etnik kökene göre farklılık azalırken, TSK'nın sorunun çözümündeki rolü konusunda artmaktadır. Çok belirgin bir şekilde Kürtler, TSK'yı göz ardı ederek siyaset kurumunu öne çıkarırken, Türkler, TSK'dan vazgeçmeden siyaset kurumunu öne çıkarmaktadır.

Açılıma Büyük Toplumsal Destek

Araştırmanın dördüncü bölümündeki sorulara bakıldığında, azımsanmayacak oranda bir kararsızlar kitlesi bulunmakla beraber, toplumun açılım sürecini desteklediği anlaşılmaktadır (%48,1). Verilen destek etnik köken itibarıyla Kürtlerde daha yüksek (%75,7) olmakla birlikte, Türk kökenlilerin de göz ardı edilemeyecek bir oranda süreci olumlu bulduğu (%42,7), ancak kararsızların da (%16,5) önemli bir yekûn tuttuğu görülmektedir.

Kamuoyunun %64'ü CHP'nin Kürt açılımına yaklaşımını 'olumsuz', %16'sı ise olumlu bulmaktadır. MHP'nin hükümetin açılım politikasına ilişkin tutumunu olumsuz bulanların oranı %62, olumlu görenlerin oranı ise %16'dır. DTP'nin yaklaşımının olumluluk oranı sürpriz bir şekilde CHP ve MHP'nin üstündedir. Kamuoyunun %35'i DTP'nin bu konudaki yaklaşımını olumlu bulmaktadır (olumsuz görenler %41'dir).

Bu çerçevede, iktidar partisinin böylesine hassas bir konuda bile muhalefet partilerine kıyasla daha sağlam bir 'olumluluk' algısı yarattığı söylenebilir: AK Parti'nin açılımını olumlu bulanlar %48,1, CHP ve MHP'nin politikalarını olumlu bulanların oranı ise her biri için %16'dır.

Hükümetin açılımına seçmenler bazında bakıldığında, AK Parti'nin kendi parti tabanını CHP ve MHP'ye nazaran daha çok ikna ettiği görülmektedir; AK Parti seçmeninin %60'ı, CHP seçmeninin %33'ü ve MHP seçmeninin %40'ı kendi partilerinin tutumlarını olumlu bulmaktadır.

Ayrıca, açılım sürecine ve süreci yürüten AK Parti'ye karşı yapılan bölücülük eleştirisinin toplumda kabul görmediği (%59,7), bunun hem Türk (%55,9) hem de Kürt (%79,1) kökenlilerde reddedildiği görülmektedir.

Toplumsal Bütünleşme: "Türkler ve Kürtler Arasında Husumet Yok"

Araştırmanın yedinci bölümünde, toplumun bir arada yaşama istek ve iradesinin ideolojik, etnik ve siyasi aidiyetlere göre değişip değişmediği sorgulanmış ve Türkiye'nin toplumsal yapısının analizi yapılarak, "Türkler ve Kürtler birbirlerine ne kadar yakın, ne kadar uzak?" sorusu üzerinde durulmuştur.

Araştırma sonuçları, Türkiye'nin demografik ve toplumsal yapısına ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Sonuçlar, Türkler ve Kürtler arasında aile, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin

kurulduğunu ve bu ilişkilerin zaman içinde derinleştiğini göstermektedir. Bugün gelinen noktada, her iki Türk'ten birinin Kürt komşusu olduğu, yani ortak toplumsal ve kamusal mekânı paylaştıkları görülmektedir. Son 25 yılda yaşanan şiddet, terör ve kışkırtmaya rağmen, halkın sağduyusu ve birlikteliğin ortak harcı olan değerler daha etkin olmuş ve siyasi alana yansıyan ayrışma sosyolojik sonuçlar doğurmamış, yani Türkler ve Kürtler birbirinden koparılamamıştır. Uzun yıllardır yaşanan siyasi polemik ve krizlere, ülkeyi sarsan terör ve şiddet olaylarına rağmen, Türkler ve Kürtler arasında bir husumet oluşmamış, Türklük ve Kürtlük üzerinden Türkiye'nin toplumsal dokusunda bir çatlama meydana gelmemiştir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Türkler ve Kürtlerin birbirleriyle ilgili kanaatleri olumludur (sırasıyla %57,1 ve %86,4). Bir arada yaşama iradesini yansıtan olumlu tutumların pratiğe dönüşerek Türkler ve Kürtler arasında sosyal bütünleşmeyi sağladığı görülmektedir. Bu durum, demokratikleşme açılımını bir parçalanma ve bölünme olarak yansıtanların, Türkiye sosyolojisini başarılı biçimde okuyamadıklarına işaret etmektedir. Bu bulgular, ayrıca Kürtlerin büyük çoğunluğunun bir azınlık psikolojisine sahip olmadığını göstermektedir.

Türkler ve Kürtler arasındaki akrabalık ilişkilerinin uzun geçmişine ilaveten, göç ve kentleşmenin yol açtığı demografik hareketlilik, Türkler ve Kürtler arasında evlilik yoluyla akrabalık ilişkilerinin kurulması oranını daha da artırmıştır. Türklerin %33,8'inin yakın akrabaları arasında bir Kürt olduğunu, %69,9'un ise bir Kürt ile evlilik bağıyla yakın akraba olmaktan rahatsız olmayacağını belirtmesi, buna karşın Kürtlerin %67'sinin yakın akrabaları arasında bir Türk olduğunu, %87,1'nin ise bir Türk ile evlilik bağıyla yakın akraba olmaktan rahatsız olmayacağını ifade etmesi, Türkiye toplumunda ırkçılığa prim verilmediğini göstermektedir.

Türkler ve Kürtler arasındaki yakın arkadaşlık oranı, toplumsal kaynaşmayı gösteren bir başka olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin %59,4'ünün yakın arkadaşları arasında bir Kürt olduğunu, %75,5'nin ise bir Kürt ile yakın arkadaşlık kurabileceğini, buna karşın Kürtlerin %83,6'sının yakın arkadaşları arasında bir Türk olduğunu ve %92,3 gibi bir çoğunluğunun ise bir Türk ile yakın arkadaşlık kurabileceğini belirtmesi, Türkler ve Kürtler arasındaki güven duygusunun sağlamlığına işaret etmektedir.

Türkler ve Kürtler arasındaki sosyal ilişkileri ve kaynaşmayı güçlendiren, derinleştiren ve güven duygusunu pekiştiren bir diğer unsur, aralarındaki komşuluk ilişkileridir. Her iki

Türk'ten birinin (%54,1) bir Kürt komşusu olduğunu ve %78,3'nün de bir Kürt ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını belirtmesi, buna mukabil Kürtlerin %70'nin bir Türk komşusu olduğunu ve %90,5'nin bir Türk ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını ifade etmesi, iki grup arasında doğal bir kaynaşma olduğunu göstermektedir.

İş hayatındaki ilişkilerde de karşılık güvenin yüksek oluşu, Türkler (%74) ve Kürtler (%88,5) arasında var olan çok yönlü entegrasyonun ekonomik alanlara da yansıdığına işaret etmektedir.

Toplumun Ortak Harcı: Din, Ortak Tarih Algısı, Kardeşlik Duygusu, Milli ve Kültürel Değerler

Araştırmanın ikinci bölümünde sorulan açık uçlu sorularda, Türkiye gündeminde hangi sorunların öne çıktığı, etnik kökenler bazında farklılıkları bir arada tutan en önemli değerlerin neler olduğu, toplumsal bütünlük algısının hangi unsurlardan etkilendiği ve Kürt meselesini ne tür sebeplerin ortaya çıkarttığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Ortaya çıkan veriler, toplumsal bütünlük algısını belirleyen ve etkileyen değerler konusunda hem Türkiye genelinde hem de etnik kökenler bazında son derece yüksek bir toplumsal mutabakatın varlığını göstermektedir. Fakat aynı veriler, Kürt meselesini ortaya çıkartan sebepler konusunda, etnik kökenler bazında, dikkate alınması gereken bir farklılığın var olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın ikinci açık uçlu sorusuna verilen cevapların gösterdiği üzere, toplumun %85'e yakın bir kısmı, toplumsal bütünlüğü ortak duygu,değer, inanç ve tarih algısı etrafında algılamaktadır. Bu kategoriler içinde din kategorisi, tek başına hem Türkiye genelinde (%26,7) hem de etnik kökenler bazında en yüksek oranlarla (Türkler %25,8; Kürtler %31,9) kendini göstermektedir. Bu veriler, ortak inançların bir arada yaşamayı ne kadar etkilediğini sorgulayan beşinci soruya verilen cevaplarla da teyit edilmiştir. Ortak inançlar etnik kimliklerin (Türklerde %55,9; Kürtlerde %59,2) en önemli ortak keseni olarak öne çıkmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına verilen önemin hem Türkiye genelinde hem de etnik kimlikler bazında son derece yüksek çıkması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının hukuki bir kategori olmanın da ötesinde, ortak aidiyet hissini ifade bulduğu bir siyasal zemin olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu tablo, açılım sürecinde dikkate alınması gereken hususların başında gelmektedir.

Kürtler ve Türkler Birbirini Anlamıyor

Beşinci ve altıncı bölümdeki sorular bir bütün olarak ele alındığında, Kürtlerin hak talepleri, siyasal temsili ve nihai gizli hedefleri konusunda toplumun ikiye bölündüğü ve algı-gerçeklik farkının dramatik biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumsal akıl, politik mevzularda farklı, gündelik hayata dair mevzularda farklı işlemektedir. Bu ayrışma, çözüm için iyi yönetildiğinde bir fırsat oluştururken, kötü yönetildiğinde ciddi riskleri içinde taşımaktadır. Bu hakikat, kamuoyu oluşturucularının ve siyasal aktörlerin üzerinde nasıl bir sorumluluk olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu bölümlerdeki verileri ilginç kılan husus, bölüm verileriyle, araştırmanın sosyal mesafe bölümündeki verilerin ters bir korelasyon içinde olmasıdır. Araştırmanın bütününde de görüldüğü üzere, Türkler ve Kürtler politik mevzularda ciddi bir biçimde ayrışmakta ancak toplumsal meselelerde aynı tepkileri vermektedirler. Dahası, birbirlerine yaklaşım açısından var olan son derece olumlu tablo, siyasi konularda geniş bir ayrışmaya ve muhtemel gerilimlere dönüşmektedir. Bu ters korelasyon, yakın bir gelecekte sorunun çözülmemesi durumunda, daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelinebileceğini ve siyasi sorunların toplumsal bütünlüğü zedeleyebileceğini çok net bir biçimde göstermektedir.

Aslında Kürtler Ayrı Bir Devlet Kurmak İstemiyor; Fakat Türkler Öyle Sanıyor!

Toplumda Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerine dair ciddi bir algı oluşmuş durumdadır. Araştırma bulgularına göre toplumun %64,4'ü, Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediğini öne sürerken, 'Hayır' diyenlerin oranı %24,6'dır. Bu algı etnik aidiyete göre iyice belirginleşmekte ve Türklerin %71,3'ü, Kürtlerin ise %30,3'ü "Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerini" ifade etmektedirler.

Adına Kürt açılımı ya da demokratik açılım denen sürecin önündeki en önemli psikolojik engellerden birini oluşturan bu algı, atılan en masum adımın dahi "bölünme" endişesiyle geri püskürtülmesine neden olmaktadır.

Aslında bu soru, bütün araştırma boyunca Türk ve Kürt algısının farklılaştığı sorulara gerekçe teşkil etmektedir. Özellikle beşinci bölümde muhtemel hak taleplerine yönelik ortaya çıkan toplumsal kaygı bu korkunun beslediği söylenebilir. Son dönemlerde PKK söz-

cülerinin ayrı devlet kurma taleplerinin olmadığını sıkça vurgulamalarına rağmen, gerek bu sözcülerin geçmiş yıllardaki söylemlerinin gerekse milliyetçi camiadaki Kürt meselesi ve PKK özdeşleştirilmesi neticesinde, Kürtlerin ayrılıkçılığı algısının toplumda yaygın bir kanaate dönüştüğü görülmektedir.

Kürt açılımının ve genel anlamda Kürt sorununun muhtemel çözüm başlıklarının toplumda yeni gerginlikler oluşturmaması, büyük oranda Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerine dair bu algının değiştirilmesine bağlıdır. Bu algı, toplumda bu kadar yüksek bir oranla (genelde %64,4; Türklerde %71,3) var olduğu müddetçe, yapılan her açılımın Türkiye'nin iç barışına zarar verme ihtimali mevcuttur. Bunun için, Kürt meselesini dillendirmekle varlıklarını anlamlandıran çevrelerin, toplumdaki bu algıyı değiştirmek yönünde azami gayret göstermeleri gerekmektedir. Aynı şekilde, birliğin bekası kaygısıyla Kürtlere dair her türlü hak talebini vatana ihanetle yargılayan çevrelerin de, bu tutumlarının toplumun adalet arayışının önünü kestiğini ve birliğe zarar verecek asıl unsurun adaletin tecelli edeceğine dair umutların yitirilmesi olduğunu farketmeleri gerekir. Algının, bilgi ve gerçekliğin önüne geçtiği bu durumu tashih etmek üzere medyaya da büyük sorumluluk düşmektedir.

Öcalan ve DTP Kürtleri Temsil Etmiyor

Araştırmanın ilginç verilerinden bir diğeri ise "DTP'nin siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?" sorusuyla ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya katılanların %38,1'i DTP'yi tüm Kürtlerin temsilcisi olarak görürken, buna karşılık olarak %50 gibi yüksek sayılabilecek bir oran, DTP ve Kürtler arasında doğrusal bir temsil ilişkisi olmadığını düşünmektedir. Bu soruya etnik kökenler itibarıyla bakıldığında, Kürt vatandaşların temsili konusunda Türk ve Kürt kökenliler arasında önemli bir algı farklılığı olduğu gibi, Kürtler arasında da DTP'nin temsil yeteneğine dair ciddi bir görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Araştırmada yer alan bir diğer önemli soru "Abdullah Öcalan ve PKK'nın siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?" sorusudur. Son 25 yıldır medyanın yaygın niteliğiyle, toplumdaki Kürt algısını etkileyen en önemli faktörlerin başında Öcalan olgusu gelmektedir. Öcalan ismiyle PKK ve Kürtlerin temsili arasındaki bağ sürekli tartışılan bir ilişki olmuştur. Katılımcıların %37,4'ü, tüm Kürtler ve Öcalan/PKK arasında temsil bağı görürken, %50,1'i temsil gücü iddiasına karşı çıkmaktadır.

Araştırmada, ayrıca "DTP ile PKK arasında organik bir bağ var mı?" sorusu da sorulmuştur. Araştırma verilerine göre toplumun büyük bir kesimi, DTP ile PKK arasında organik bir bağ olduğuna inanmaktadır. Organik bir bağın varlığına inananların oranı %78,7 iken, böyle bir bağın varlığına inanmayanların oranı sadece %7,1'dir. Bu sonuğa, DTP zincirinin ilk partisi olan Halkın Emek Partisi (HEP)'nden bu yana yapılan tartişmaların ve hâlihazırda DTP'li temsilcilerin kendilerini ifade etme biçimlerinin önemli tesiri olduğu söylenebilir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

“Türkiye’nin Kürt Sorunu Algısı” araştırması 7-15 Ağustos 2009 tarihleri arasında Türkiye genelinde 10.577 kişi üzerinde yapılmıştır. Bu bölümde görüşme yapılan kişilerin nasıl belirlendiği, görüşmede hangi ölçüm araçlarının kullanıldığı ve görüşme yöntemi hakkında bilgi verilmektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın coğrafi kapsamı, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan tüm yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerleri, DPT ve TÜİK’in tanımlarından faydalanılarak iki tabakaya ayrılmaktadır: Nüfusu 20.000 ve daha az olan “kırsal yerler” ile 20.001 ve daha fazla olan “kentsel yerler”. Bunun yanı sıra, bu coğrafi kapsam yine DPT ve TÜİK tanımlarından faydalanılarak 12 NUTS-1 bölgesel sınıflama gruplarına ayrılmaktadır: İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu. Araştırmanın nüfus kapsamı ise Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan 18 ve daha yukarı yaştaki tüm vatandaşlardır. Ancak, toplam nüfusun % 2 ile 3 arasında bir orana karşılık gelen okul, kışla, hastane gibi yerlerdeki kurumsal nüfus, bu evrenin dışında tutulmuştur.

Görüşülecek kişiler belirlenirken “çok aşamalı örnekleme” (*multistage sampling*) yöntemi uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan örneklem yönteminde ilk örnekleme birimleri coğrafi olduğu için, bu araştırmanın yöntemi “alan örnekleme” (*area sampling*) olarak da adlandırılabilir.

Araştırmada NUTS-1 bölgeleme sistemindeki tüm coğrafi bölgelerin belirli düzeyde temsil edilmesi amaçlanmış, bundan dolayı en düşük nüfuslu bölgeye (Kuzeydoğu Anadolu bölgesi) en az 384 görüşmenin düşmesi sağlanmıştır.¹ Bu rakam diğer bölgelere de oranlı olarak dağıtıldığında 10.200’lük bir örneklem büyüklüğüne ulaşılmıştır (Tablo 1).

1. %95 güven düzeyi ± 5 güvenlik aralığında örneklem büyüklüğü 384’tür.

Tablo 1

Bölge	Ülke nüfusuna oranı %	Örnekleme temsili (Sayı)
İstanbul	15,7	1,605
Batı Marmara	5,0	511
Ege	11,8	1208
Doğu Marmara	9,6	977
Batı Anadolu	9,7	993
Akdeniz	12,2	1,240
Orta Anadolu	6,4	650
Batı Karadeniz	8,4	855
Doğu Karadeniz	4,6	470
Kuzeydoğu Anadolu	3,8	385
Ortadoğu Anadolu	4,8	491
Güneydoğu Anadolu	8,0	815
TOPLAM	100,0	10,200

Örneklemenin ikinci aşamasında diğer kamuoyu araştırmalarında sıklıkla yapılan temsili il seçimi yapılmamıştır. Bunun yerine, araştırma yapılacak örnek yerleşim birimlerinin saptanması için, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçiminde kullanılan sandık listeleri kullanılmıştır. Sandıklara kayıtlı seçmen sayısı ve küçük farklılıklar göstermesine rağmen, hem kentsel hem de kırsal yerleşim birimlerindeki sandık sayısı bu yerleşim biriminin büyüklüğüne karşılık geldiği için sözkonusu farklılıklar göz ardı edilmiştir. Pilot araştırmalar, hazırlanan anket formunun tecrübeli bir anketör tarafından bir günlük mesaide yaklaşık 17 kere uygulanabileceğini göstermiştir. Bu pratik kaygıdan dolayı, yukarıdaki coğrafi

bölgelerde bulunan seçim sandıklarından her birine en az 17'lik bir örneklem büyüklüğü düşecek şekilde mahalle ve köyler rasgele seçilmiş² ve bu mahalle ve köylerin hepsinde 17 anket uygulaması yapılması planlanmıştır.³

Yerleşim birimlerinin belirlenmesinin ardından, bu yerleşim birimlerindeki (mahalle/köy) cadde ve sokaklar listelenmiş ve her bir yerleşim birimine ait listelerden 4 cadde veya sokak rassal (*random*) yöntemle seçilmiştir. Cadde ve sokakların belirlenmesinden sonra buralardaki hane ve işyerleri sayılmış ve numaralandırılmıştır. Hazırlanan bu numara listesinden de 4 veya 5 tane hane/işyeri rassal yöntemle seçilmiştir. Görüşmeler belirlenen bu hane ve işyerlerinde gerçekleştirilmiştir. Deneğin belirlenmesinde olasılıklı örneklemeden vazgeçilmiş, cinsiyet ve yaş kotaları uygulanmıştır. Her 100 kişide uygulanması gereken cinsiyet ve yaş kotası Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2

	KADIN	ERKEK	TOPLAM
18-25 ARASI	11	11	22
26-35 ARASI	12	12	24
36-45 ARASI	12	12	24
46-60 ARASI	9	9	18
61 VE ÜSTÜ	6	6	12
TOPLAM	50	50	100

Sahada çıkan arızalardan dolayı örneklem planı değişmemekle birlikte, sayı 10.577'ye çıkmıştır. Basit rassal örnekleme olmadığı için araştırmanın hata payı hesaplanamamakla birlikte, bu sayı %95 güvenlik düzeyinde, hata payı ± 1 düzeyindedir.

2. Bkz. Ek: Araştırmanın Evren ve Örneklemi, s. 139.

3. Örneklem seçimi SPSS 15.0 programı ile yapılmıştır.

Araştırma Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak tam yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket formunun başında, araştırmanın kim tarafından ve hangi amaçla yapıldığı açıklanmış ve elde edilen kişisel bilgilerin araştırma dışında başka hiçbir amaçla kullanılmayacağı taahhüdü verilmiştir.

Anket formunun ilk bölümünde üç soru yer almaktadır. İlk olarak, "Siyasette sağ ve sol diye bir ayırım yapılmaktadır. Siz kendinizi sağcılık-solculuk ayırımında nerede görüyorsunuz?" diye sorulmuş ve cevaplar "1-solcu", "2-merkezin solu", "3-merkez", "4-merkezin sağ" ve "5-sağcı" şeklinde alınmıştır. İkinci soru, "22 Temmuz 2007 milletvekili seçiminde hangi partiye oy verdiniz?" sorusudur ve cevaplar "1-AK Parti", "2-CHP", "3-MHP", "4-DTP", "5-Diğer" ve "6-Oy vermedim" şeklinde alınmıştır. Diğer seçeneğini söyleyen katılımcılara hangi parti olduğu da sorulmuştur. Üçüncü soru "Yarın bir milletvekili seçimi olsa hangi partiye oy verirsiniz?" sorusudur ve cevaplar "1-AK Parti", "2-CHP", "3-MHP", "4-DTP", "5-Diğer" ve "6-Kararsızım/Hiçbiri" şeklinde alınmıştır. Diğer seçeneğini söyleyen katılımcılara hangi parti olduğu da sorulmuştur. Kararsızım/Hiçbiri cevabını veren katılımcılara ayrıca "Oy verme bakımından kendinize en yakın hissettiğiniz parti hangisidir?" sorusu da sorulmuş ve cevaplar yine yukarıdaki gibi yarı kapalı biçimde alınmıştır.

İkinci bölümde beş soru vardır. Birincisi, "Size göre bugün Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?"; ikincisi, "Sizce, Türkiye'deki Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi farklı kökenden gelenleri bir arada tutan en önemli bağ nedir?"; üçüncüsü, "Sizce Kürt sorununun en önemli kaynağı nedir?" sorularıdır ve cevaplar açık uçlu olarak alınmıştır. Dördüncüsü, "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir?" sorusudur ve cevaplar "1-Çok önemli" ile "5-Hiç önemli değil" şeklinde 5'li Likert tipi bir ölçek üzerinden alınmıştır. Beşincisi, "Size göre, Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması, bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili?" sorusudur ve cevaplar "1-Çok etkili" ile "5-Hiç etkili değil" şeklinde 5'li Likert tipi bir ölçek üzerinden alınmıştır.

Kürt sorununa ayrılan üçüncü bölümde yedi soru vardır. Birincisi "Sizce, "KÜRT SORUNU" Türkiye'nin önemli bir sorunu mudur?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır. İkincisi, "Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır. Üçüncüsü, "Size göre, Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünde aşağıdakilerden hangisi en etkili olur?" sorusudur ve cevaplar "1-Cumhurbaşkanlığı", "2-TBMM", "3-Hükümet", "4-Türk Silahlı Kuvvetleri", "5-Türk medyası", "6-Siyasi partilerin ittifakı", "7-PKK" ve "8-ABD,AB gibi dış güçler" şeklinde alınmış ve

birden çok seçeneğin söylenmesine izin verilmiştir. Dördüncüsü, “Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK’yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?”; beşincisi, “Sizce, TBMM’de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?”; altıncısı, “Sizce, Hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri dahil devletin tüm kurumları Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?” ve yedincisi, “Sizce, PKK’nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi?” sorularıdır. Tüm sorularda cevaplar “1-Evet”, “2-Hayır” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır.

Hükümetin Kürt açılımına ayrılan dördüncü bölümde altı soru yer almaktadır. Birincisi “Hükümetin Kürt sorununun çözümü için son zamanlarda başlattığı açılımı nasıl buluyorsunuz?” sorusudur ve cevaplar “1-Olumlu”, “2-Olumsuz” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır. İkincisi, “Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak CHP’nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?”, üçüncüsü, “Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak MHP’nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?” ve dördüncüsü, “Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak DTP’nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?” sorularıdır ve cevaplar “1-Olumlu”, “2-Olumsuz” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır. Beşincisi, “Devletin resmi yayın kuruluşu TRT’de Kürtçe TRT Şeş kanalının yayına başlamasını nasıl karşılıyorsunuz?” sorusudur ve cevaplar “1-Olumlu”, “2-Olumsuz” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır. Altıncısı, “Başbakan ve hükümetin Kürt sorununu çözme çabaları muhalefet tarafından bölücülük yapmak olarak suçlanıyor. Siz buna katılıyor musunuz?” sorusudur ve cevaplar “1-Evet”, “2-Hayır” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır.

Kürt açılımında muhtemel somut önerilere ayrılan beşinci bölümde üç soru yer almaktadır. Birincisi, “Kürt sorununun çözümü için Kürtlere daha fazla KÜLTÜREL HAK TANINMASI Türkiye’nin birliğini bozar mı?”; ikincisi, “Kürt sorununun çözümü için KÜRTÇENİN KULLANIMINA YÖNELİK YASAKLARIN KALKMASI kabul edilebilir mi?”; üçüncüsü, “Kürt sorununun çözümü için KÜRT KİMLİĞİNİN ANAYASAL OLARAK TANINMASI kabul edilebilir mi?” olan sorular için cevaplar “1-Evet”, “2-Hayır” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır.

Altıncı bölümde dört soru vardır. Birincisi, “Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu?”; ikincisi, “Size göre, DTP’nin siyasi fikirleri Türkiye’deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?”; üçüncüsü, “Size göre, ABDULLAH ÖCALAN ve PKK’nın siyasi fikirleri Türkiye’deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?” ve dördüncüsü, “Size göre, DTP ile PKK arasında organik bir bağ var mı?” olan sorular için cevaplar “1-Evet”, “2-Hayır” ve “3-Fikrim yok” şeklinde alınmıştır.

Türk ve Kürtlerle ilgili sosyal mesafe (*social distance*) konusunu içeren yedinci bölüm sekiz soru içermektedir. Bu sekiz soruda Kürt olduğunu belirtenlere Türkler ile ilgili kanaat-

leri, Türk veya diğer etnik kökenden olduğunu belirtenlere de Kürtler ile ilgili kanaatleri sorulmuştur. Birincisi, "Kürtler/Türkler hakkında nasıl bir kanaate sahipsiniz?" sorusudur ve "1-İyi bir kanaate sahibim", "2-Kötü bir kanaate sahibim" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır. İkincisi, "Yakın akrabalarınız arasında bir Kürt/Türk var mı?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" şeklinde alınmıştır. Üçüncüsü, "Yakın arkadaşlarınız arasında bir Kürt/Türk var mı?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" şeklinde alınmıştır. Dördüncüsü, "Komşularınız arasında bir Kürt/Türk var mı?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" şeklinde alınmıştır. Beşincisi, "Bir Kürdün/Türkün evlilik bağıyla yakın akrabanız olması sizi rahatsız eder mi?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır. Altıncısı, "Bir Kürt/Türk ile yakın arkadaş olabilir misiniz?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır. Yedincisi "Komşularınız arasında bir Kürt/Türk olması sizi rahatsız eder mi?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır. Sekizincisi, "İş hayatınızda bir Kürt/Türk ile birlikte çalışmak sizi rahatsız eder mi?" sorusudur ve cevaplar "1-Evet", "2-Hayır" ve "3-Fikrim yok" şeklinde alınmıştır.

Sekizinci bölüm araştırma sonuçlarının gizliliği ile ilgili ikinci bir güvence ile başlamıştır. Çünkü bu bölüm etnik kökenin tespit edildiği bölümdür ve üç soru yer almıştır. Birincisi "Annenizin Türkçe dışında konuştuğu bir ANADİL varsa, bu aşağıdakilerden hangisidir?" sorusu, ikincisi de "Babanızın Türkçe dışında konuştuğu bir ANADİL varsa, bu aşağıdakilerden hangisidir?" sorusudur. Bu sorularda cevaplar "1-Türkçe dışında anadili yok", "2-Kürtçe/Zazaca", "3-Arapça", "4-Kafkas dillerinden biri (Çerkezce, Çeçence, Gürcüce, Lazca, vd.)", "5-Balkan dillerinden biri (Boşnakça, Arnavutça, Yunanca, vd.)" ve "6-Diğer" şeklinde alınmıştır. Diğer diyen katılımcılara hangi dil olduğu da sorulmuştur. Üçüncü soru, "Etnik köken itibarıyla kendinizi nasıl tanımlarsınız?" sorusudur ve cevaplar "1-Türküm", "2-Kürdüm" ve "3-Diğer" şeklinde alınmıştır. Diğer diyen katılımcılara nasıl tanımladıkları da sorulmuştur. Raporda etnik köken ile ilgili analizlerde bu son soru esas alınmıştır.

Anket formunun son bölümünde ise cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim ve meslek olmak üzere beş demografik ve sosyo-ekonomik konuyla ilgili bilgiler alınmıştır.

Araştırma Prosedürü

Hazırlanan anket formu eğitim almış, tecrübeli anketörler tarafından yüzyüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Daha sonra denetleme yapmak amacıyla görüşülen kişinin kimlik ve adres bilgileri de alınmıştır.

Her dört anketöre bir saha koordinatörü eşlik etmiş, saha koordinatörü anket uygulamasını yerinde denetlemiş ve uygulaması biten anket formlarını tutanakla teslim almıştır. Daha sonra teslim aldığı anket formlarını yine tutanakla bölge koordinatörüne teslim etmiştir. Bölge koordinatörü her anketörün uyguladığı anket formlarının %10'unu telefonla görüşme yöntemiyle denetlemiştir. Denetlemelerde anket formunda yer alan tüm sorular tekrar sorulmuştur. Denetlemesi biten anket formları yine tutanakla Pollmark Merkez Koordinatörüne teslim edilmiştir. Merkez Koordinatörü de her bölgeden gelen anket formlarının %10'unu telefonla görüşme yöntemiyle denetlemiştir. Bu denetleme görüşmelerinde de anket formunda yer alan tüm sorular deneğe tekrar sorulmuştur. Ancak, bu denetleme bittikten sonra anket uygulaması geçerli kabul edilmiştir.

Denetlemesi biten anket formları sayısal kodlamaya tabi tutulmuş ve Microsoft Excel formatında bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan verilerin de SPSS 15.0 programıyla istatistik analizleri yapılmıştır.

Projenin Denetlenmesi

Araştırma ekibimiz, konunun hassasiyetini göz önünde bulundurarak, verilerin sağlıklılığına azami önem göstermiştir. Bu projenin her ayağı ayrıntılı bir denetlemeye tabi tutulmuş ve denetleme dokümanları araştırma merkezine sunulmuştur.

Kendileri ile görüşme yapılan kişilerin isim ve telefon numaraları alınmıştır. İl koordinatörleri, anket formlarını saha koordinatörlerinden teslim aldıktan sonra her bir anketörün uyguladığı anket formlarının rassal yöntemle %10'unu seçerek buradaki isimlere ulaşmış; ulaşılan kişilere anket formundaki soruların bir kısmını sorarak anket formunun uygun bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını denetlemiştir. Seçilen anket formlarının %30'unda veya daha fazlasında aksaklık tespit edildiği durumda, ilgili anketörün uyguladığı tüm anket formları geçersiz sayılmış ve bu Merkez Koordinatörüne rapor edilmiştir. İptal edilen anket formlarının geldiği bölgede saha çalışması yenilenmiştir. Kontrol edilen anket formlarının her biri işaretlenerek Merkez koordinatörüne rapor edilmiştir. Bu şekilde herhangi bir aksaklığın bulunmadığına kanaat getirilinceye kadar denetleme devam etmiş, tamamlandıktan sonra da anket formları tutanakla Merkez koordinatörüne ulaştırılmıştır.

Merkez koordinasyon ekibi, anket formlarını teslim aldıktan sonra, kodlama işlemine başlayarak bu aşamada mantık hatası içeren, acele doldurulduğu izlenimi uyandıran vb. aksaklıklar gözlenen anket formlarını ayırmış ve bunları saha koordinatörünün yaptığı

gibi telefonla denetlemeye tabi tutmuştur. Bunun ardından, her bir saha koordinatörü tarafından denetlenen anket formlarının %30'unu, geriye kalan anket formlarının da her bir bölge için %10'unu denetlemiştir. Denetlemeler esnasında ortaya çıkan aksaklıkların belirli bir anketörde yoğunlaşması durumunda, bu anketörün uyguladığı tüm anket formları denetlemeye alınmış ve %30 veya daha fazlasında aksaklık bulunması durumunda, ilgili bölgedeki saha uygulaması tekrarlatılmıştır. Bu süreç, herhangi bir aksaklık gözlenmeyinceye kadar devam etmiş, verilerin bilgisayar ortamına aktarılması ancak bu denetleme süreçlerinden sonra başlamıştır.

Veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra, Merkez koordinasyon ekibi her bir veri girişçisinin girdiği verilerin %10'unu denetlemiştir. Veri girişinde aksaklıklar gözlenen veri girişçileri ile ilgili denetim %30'a çıkartılmış, sistematik hata yaptığı anlaşılan veri girişçilerinin girdiği veriler silinerek, aynı anket formları tekrar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu süreç de herhangi bir aksaklığın kalmadığı kanaati oluşuncaya kadar devam etmiştir.

Ampirik araştırmalar planlanma aşamasından raporlaştırma aşamasına kadar hatalara maruz faaliyetlerdir. Her bir aşamada yapılacak bireysel hatalar, araştırmanın sıhhatini fazla etkilemeyebilir; ancak herhangi bir aşamada yapılacak sistematik bir hata, araştırmanın sağlığına hanel getirebileceğinden, denetlemeler esas olarak bu sistematik hataları izale etmeye yönelik planlanmıştır. Bundan dolayı da denetlemeler araştırma sürecinin vazgeçilmezleridir. Bu araştırma sürecinde, denetleme kriterleri rutin dışına çıkılarak büyük bir titizlikle içerisinde yürütülmüştür.

SORUNLAR VE
ORTAK ZEMİN | **2**

ÖZET

İlk üç sorusu açık uçlu olmak üzere, toplam beş sorudan oluşan bu bölümde, Türkiye gündeminde hangi sorunların öne çıktığı, etnik kökenler bazında farklılıkları birarada tutan en önemli değerlerin neler olduğu, toplumsal bütünlük algısının hangi unsurlardan etkilendiği ve Kürt meselesini ne tür sebeplerin ortaya çıkarttığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Ortaya çıkan veriler, toplumsal bütünlük algısını belirleyen değerler konusunda hem Türkiye genelinde hem de etnik kökenler bazında son derece geniş bir toplumsal mutabakatın var olduğunu; fakat Kürt meselesini ortaya çıkartan sebepler konusunda, etnik kökenler itibariyle, dikkate alınması gereken bir farklılığın sözkonusu olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin en önemli sorunu konusunda, işsizlik ve ekonomi başlıkları gündemin ilk sıralarını işgal etmekle beraber, araştırma bulguları, Kürt meselesi ve alakalı sorunlara verilen önemin gündemle sınırlandırılmayacak bir biçimde arttığını göstermektedir. Bu bölümde müstakil olarak ortaya çıkan tablo, Kürt meselesinin Türkiye genelinde Türkiye'nin en önemli siyasal sorunu olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Kürt meselesini gözardı etmenin zorlaştığına işaret etmektedir.

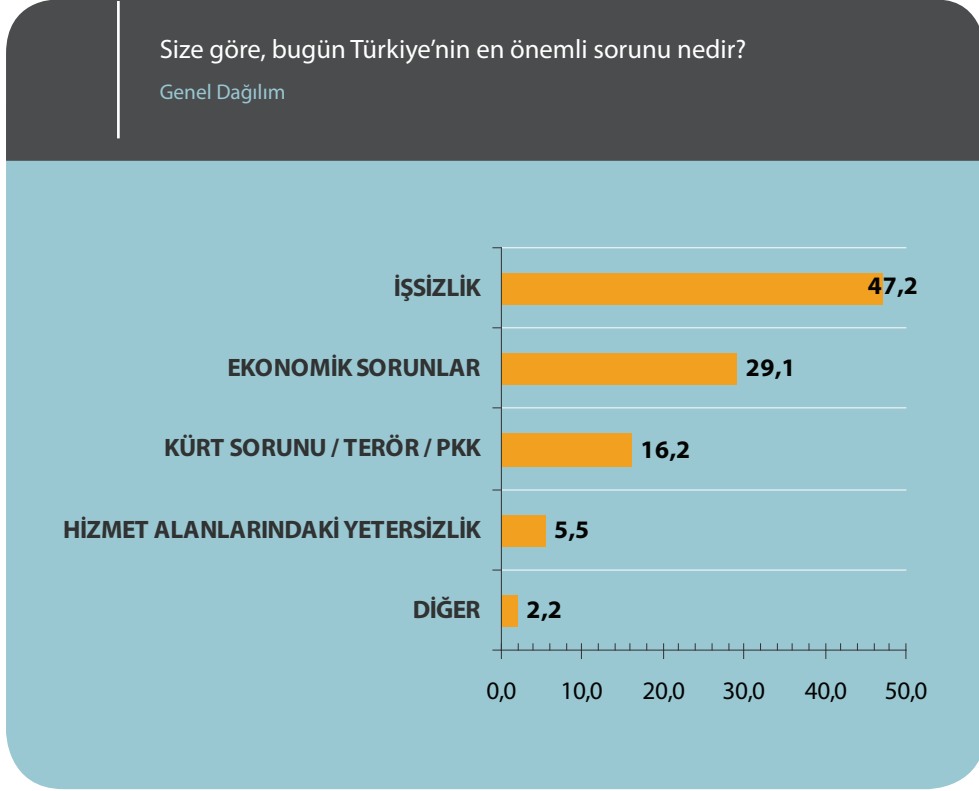
Etnik kökenler bazında farklılıkları birarada tutan değerlere bakıldığında, hem Türkiye geneli hem de etnik kökenler itibariyle belirgin bir mutabakatın varlığı görülmektedir. Araştırmanın ikinci açık uçlu sorusuna verilen cevapların gösterdiği üzere, toplumun %85'e yakın bir kısmı, toplumsal bütünlüğü ortak değer, inanç ve tarih algısına bağlamaktadır. Bu cevaplar içinde herhangi bir altbaşlık kullanmadan tek başına 'din' cevabını verenlerin oranı, hem Türkiye genelinde (%26,7) hem de etnik kökenler bazında (Türkler, %25,8; Kürtler %31,9) en yüksek düzeydedir. Bu veriler, araştırmanın, bir arada yaşamayı ortak inançların ne kadar etkilediğine ilişkin beşinci sorusuna verilen cevaplarla da teyit edilmiştir. Ortak inançlar (Türklerde %55,9 ve Kürtlerde %59,2) etnik kimliklerin en önemli ortak keseni olarak öne çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına verilen önemin hem Türkiye genelinde hem de etnik kimlikler bazında son derece yüksek çıkması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının hukuki bir kategori olmanın da ötesinde, ortak aidiyet hissinin ifade bulduğu siyasal zemin olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu tablo, açılım sürecinde dikkate alınması gereken hususların başında gelmektedir.

Öte yandan, araştırmanın üçüncü açık uçlu sorusuna verilen cevaplar, Kürt meselesini ortaya çıkartan sebepler konusunda etnik kimlikler bazında belirgin bir farklılığın sözkonusu olduğunu göstermektedir. Kürt kökenliler, Kürt meselesini ağırlıklı olarak ayrımcılık, devletin politikaları ve sosyo-ekonomik sorunlara bağlarken; Türk kökenliler, Kürt meselesini sosyo-ekonomik sorunlar, dış güçler, PKK/terör gibi sebeplere bağlamaktadırlar. Ayrıca Türkiye genelinde de sorun yok diyenler (%16,4) ile sorunu ayrımcılık ve devlet politikalarının bir sonucu olarak görenler (%24,6) arasında da belirgin bir algı farkı sözkonusudur. Bu soruyla ortaya çıkan farklı algılar, toplumsallaşmış bir siyasal gerilimin altyapısını oluşturmakta ve sorunların çözülmemesi durumunda toplumsal mutabakatın zedelenmesi ihtimalini artırmaktadır.

Size göre, bugün Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?

1

Türkiye'nin gündeminde ne tür konular olduğunu görmek amacıyla sorulan bu soru, katılımcılara açık uçlu olarak yöneltilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, daha önce yapılan birçok anketin sonuçlarıyla benzer eğilimler göstermektedir. Son 20 yılda yapılan araştırmaların ekseriyetinde görüldüğü üzere, işsizlik ve ekonomik sorunlar halkın gündeminde ilk sıralardaki yerlerini korumaktadır. İşsizlik (%47,2) herhangi bir altbaşlık kullanılmadan doğrudan ifade edilirken, ikinci sırada kira, pahalılık, yetersiz gelir, zamlar vb. başlıklarla ifade edilen ekonomik sorunlar (%29,1) gelmektedir. Kürt sorunu/PKK/terör başlığı ise üçüncü sırada gelmektedir.

Aslında sıralama açısından Kürt meselesi ve alakalı başlıkların üçüncü sırada olması çok yeni bir durum değildir. Uzunca bir süredir "Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" şeklinde sorulan açık uçlu sorularda, Kürt meselesi mutlaka ilk üç içinde kendine yer bulmaktadır. Ocak 2009'da, bu meselenin çok yoğun bir şekilde tartışılmadığı bir dönemde bile yapılan

araştırmada Kürt meselesi ve PKK/terör %8,4 ile ülke sorunları içinde en önemli üçüncü sorun olarak çıkmıştır. 'Demokratik açılım' tartışmalarının gündemi iyice doldurduğu son bir ay içinde yapılan bu araştırmada ise halkın, sorunun çözümü için bir irade hissetmesiyle, sorunun önceliğine dair algısının da olumlu yönde değiştiği görülmektedir.

Ocak 2009 araştırmasının sonuçları ile kıyaslandığında, Ağustos 2009'da yapılan bu araştırmada Kürt meselesi ve ilgili sorunları Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri olarak görenlerin oranı, diğer başlıklarda görülmeyen bir şekilde %100 artışla, %16,2 olarak çıkmıştır. Bu açıdan, Kürt sorunu eksenindeki tartışma ve soruların sadece medya, siyaset ve asker üçgeninde sıkışıp kalmadığı, bunların halkın gündemine daha güçlü bir şekilde girdiği söylenebilir. Ankette yer alan diğer sorulara verilen cevaplara bakıldığında bu durum daha iyi görülecektir. Başka bir ifade ile, soruna dönük ilgide gündemle sınırlandırılmayacak şekilde sistematik bir artış sözkonusudur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, araştırmanın bu sorusuna verilen cevapların öncelik sonralık ilişkisine dair bir fikir verdiğidir. Soruya verilen her cevap, bir başka cevabı mutlak bir şekilde dışlamamaktadır. Zira, bu soruda, katılımcılardan sadece açık uçlu olarak tek bir sorunu dile getirmeleri istenmiştir. Bu anlamda, verilen cevapları birbirlerini geçersiz kılan seçenekler olarak okumamak daha doğru olacaktır.

Araştırmanın 1. sorusu, anketteki diğer sorularla beraber ele alındığında ortaya çıkan tablo da Kürt meselesine verilen önemin arttığını doğrulamaktadır. İşsizlik gibi, tüm sınıfsal, siyasal ve etnik konumların ortak keseni olarak alınabilecek bir sorunun yanında, Kürt meselesi gibi politik ve duygusal yönleri olan bir konunun, Türkiye gündeminde bu oranda öne çıkması bile başlıbaşına anlamlıdır. Anketin 6. sorusunda olduğu gibi, doğrudan Kürt meselesinin önemi sorulduğunda verilen cevaplardaki yüksek oran da (%55,3) bunu doğrulamaktadır.

Ucu açık sorulan bu soruya 221 farklı cevap gelmesine karşın, bunlar arasında Kürt meselesi ve alakalı sorunların %16,2 gibi bir orana ulaşması, vatandaşların bu meselenin ciddiyetine dair algılarının oldukça bilinçli olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, ortaya çıkan tabloda, Türkiye'nin en önemli sorunları, ekonomi ve Kürt meselesi olarak görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin temel sorunlarını ekonomik ve siyasal sorunlar olarak ikiye ayırdığımızda Kürt sorunu Türkiye'nin en önemli '**siyasal sorunu**' olarak karşımıza çıkmaktadır.

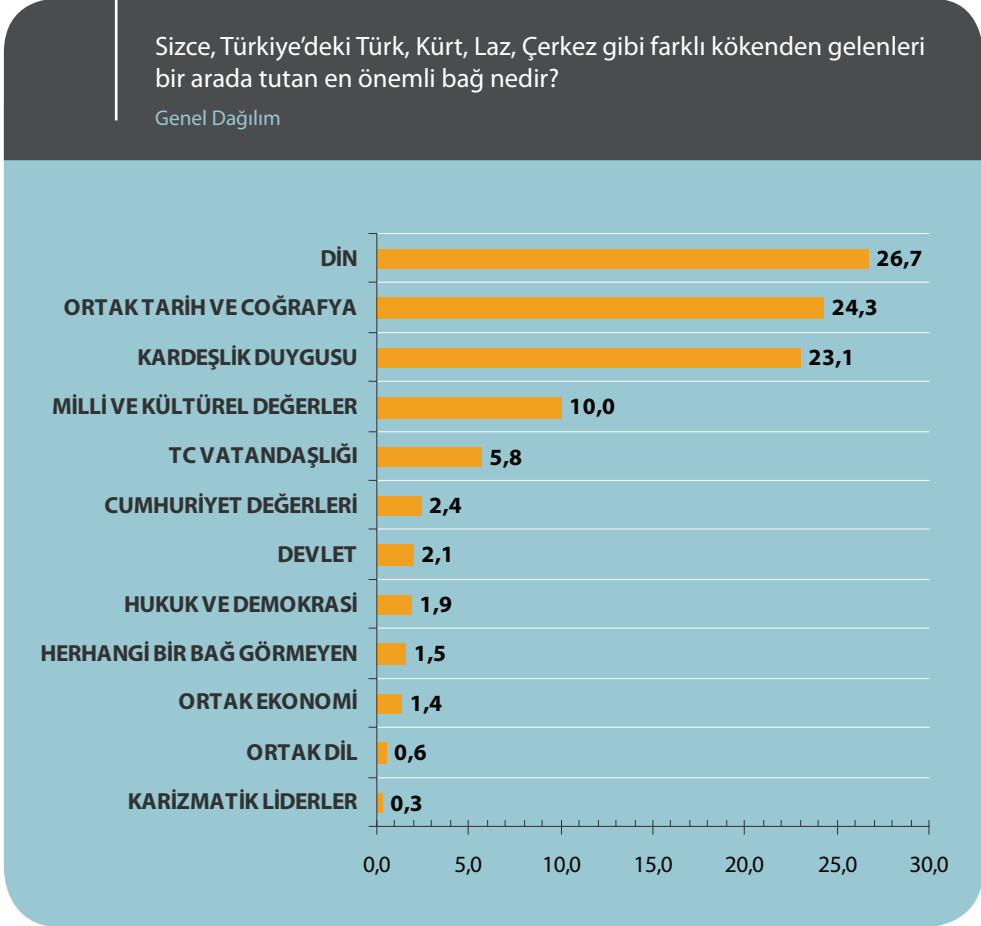
Size göre, bugün Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
İŞSİZLİK	48,3	40,0
EKONOMİK SORUNLAR	31,4	18,0
KÜRT SORUNU / TERÖR / PKK /	12,3	36,7
HİZMET ALANLARINDAKİ YETERSİZLİK	5,8	3,6
DİĞER	2,2	1,8
TOPLAM	100,0	100,0

Cevapları etnik dağılım açısından değerlendirdiğimizde, işsizlik her iki kategoride de ilk sırada olmasına karşın, ortaya çıkan tablo önemli bir farklılık da içermektedir. Türk kökenlilerde, hem sıralama hem de sorunların önemi, genel Türkiye dağılımına paralel bir seyir izlerken, Kürt kökenlilerde Kürt sorunu/Terör/PKK başlığı ikinci sıraya çıkmakta (%36,7) ve sıralama açısından ekonomik sorunlarla yer değiştirmektedir. Burada bir ölçüde Kürtlerin, Kürt meselesi ve alakalı sorunları günlük hayatlarında doğrudan yaşamalarının önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bununla beraber, ortaya çıkan tablo Kürt kökenlilerin ekonomik sorunları da Kürt meselesi etrafında ele aldıkları ve sorunları bu dolayısıyla algıladıklarını ima etmektedir. Bir başka ifadeyle, Kürtlerin önemli bir kısmının gözünde ekonomik sorunlar, Kürt meselesinin yarattığı sosyo-ekonomik ortamın hem sonucu hem de sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Araştırmanın 3. sorusuna ("Kürt sorununun en önemli kaynağı nedir?") verilen cevaplarda Kürt kökenlilerin %27,6'sının sosyo-ekonomik sebepleri göstermesi bunu doğrulayan bir diğer veridir.

2 Sizce, Türkiye'deki Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi farklı kökenden gelenleri bir arada tutan en önemli bağ nedir?

Bu soru, açık uçlu olarak, etnik farklılıklar etrafında toplumsal bütünlük algısında en önemli unsurların neler olduğunu anlamak amacıyla sorulmuştur. Verilen cevaplarda dikkate çarpan ilk husus, etnik farklılaşmanın ötesinde, hem Türklerin hem de Kürtlerin %85 civarında aynı temalar (ortak duygu, değer, inanç ve tarih) etrafında kanaat belirtmiş olmalarıdır. Burada göze çarpan bir diğer husus, açık uçlu soru olmasına rağmen, katılımcıların %26,7'sinin en önemli bağ olarak tek başına 'din' cevabını vermesi olmuştur.

Ortaya çıkan bu veriler, araştırmanın bir başka sorusuyla da teyit edilmektedir. 'Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili?' şeklindeki soruya verilen cevapta, parti ve etnik köken farklarının azaldığı ve %76,4 oranında olumlu yanıt geldiği görülmektedir. Vatandaşların 'ortak duygu, inanç, değer ve

tarih algısı' çok açık bir biçimde bir arada yaşamayı mümkün kılan ve güçlendiren en temel faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum vatandaşlar arasında yüzyıllar boyunca oluşan ünsiyet ve ortak kader algısının, hukuki, siyasi ve ideolojik formları aşan bir unsur olduğunu da ortaya koymaktadır.

Soruya verilen cevaplar arasında da %23,1 ile ön sıralarda yer alan 'kardeşlik duygusu', dile getirilen ortak inanç ve tarih algısının çimentosuna işaret etmektedir. Dahası, 'milli ve kültürel değerler' bu ortak algının çerçevesini çizmekte, 'ortak coğrafya' ise vatan algısında belirgin bir mutabakatın hissedildiğini göstermektedir. Son olarak, bir tematik gruptan bağımsız olarak dile getirilen 'din' başlığı, bu ortak algının en belirgin taşıyıcısı veya ana şemsiyesi olarak öne çıkmaktadır.

Sizce, Türkiye'deki Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi farklı kökenden gelenleri bir arada tutan en önemli bağ nedir?

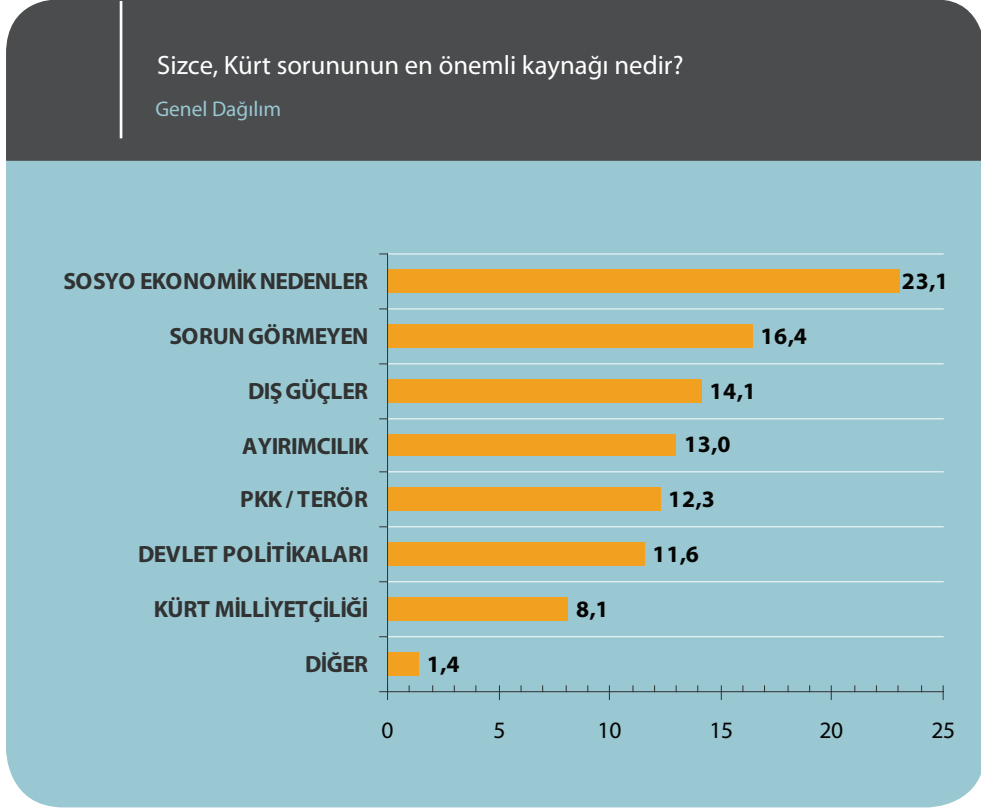
Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
DİN	25,8	31,9
KARDEŞLİK DUYGUSU	21,8	28,9
ORTAK TARİH VE COĞRAFYA	25,3	18,3
MİLLİ VE KÜLTÜREL DEĞERLER	11,0	5,7
TC VATANDAŞLIĞI	6,3	3,1
HUKUK VE DEMOKRASİ	1,5	4,1
CUMHURİYET DEĞERLERİ	2,4	3,0
DEVLET	2,2	1,6
HERHANGİ BİR BAĞ GÖRMEYEN	1,5	2,0
ORTAK EKONOMİ	1,5	1,1
ORTAK DİL	0,6	0,2
KARİZMATİK LİDERLER	0,3	0,1
TOPLAM	100,0	100,0

Verilen cevapların etnik dağılımına baktığımızda ortaya çıkan tablo genel eğilimi yansıtmakla beraber, iki noktada dikkate alınması gereken farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Kürt kökenlilerde dini değerler (%31,9) ve kardeşlik duygusunun (%28,9) en önemli bağ olduğu düşüncesi daha çok ön plana çıkarken, ortak tarih ve coğrafya algısı (%18,3), TC vatandaşlığı (3,1) ile milli ve kültürel değerlerin (%5,7) ortaklık üzerindeki etkisi Türk kökenlilere göre (sırayla %25,3; %6,3 ve %11) azalmaktadır. Genel eğilimler açısından yapısal bir farklılık olmamasına ve farklı gruplar arasında bütünlük algısını güçlendiren ortak kategoriler bulunmasına rağmen, burada görülen farklılık, üzerine düşünülmesi gereken bir olgudur. Ortaya çıkan bu tablo, bugüne dek uygulanan politikaların neyi nasıl tahrip ettiğini, ortaklık hissini güçlendiren unsurları nasıl zayıflattığını çok açık bir biçimde göstermektedir. Bu açıdan etnik dağılımlara bakıldığında ortaya çıkan veriler, Türkiye genelinde öne çıkan ortak algıların çerçevesini ve mutabakatı etkileyen unsurlarda açık bir zedelenmeyi işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle bu tablo, bugüne kadar uygulanan politikaların ve Kürt meselesinin yol açtığı maliyetin bir yansımasıdır.

Sizce, Kürt sorununun en önemli kaynağı nedir?

3

Kürt sorununun en önemli kaynağını irdelemek üzere açık uçlu olarak sorulan bu soruya verilen cevapların başında %23,1 ile sosyo-ekonomik nedenler gelmektedir. Bu soruda sosyo-ekonomik sebeplerin öne çıkmasında, Güneydoğu'daki geri kalmışlık, geç şehirleşme, göç ve medyanın yönlendirmesinin doğrudan etkisi söz konusudur. Ayrıca sorunu Kürt meselesi olarak tarif etmemek adına, siyasi partilerin ve devlet elitlerinin meseleyi yıllarca salt 'sosyo-ekonomik' bir sorun olarak kodlaması da bu algının güçlenmesinde etkili olmuştur. Burada 'Kürt sorunu yok' terkihiyle başlayıp, 'geri kalmışlık, dış mihrak, terör' sorunları zikredilerek devam eden iletişim dilinin oluşturduğu etki alanı ve gücü de ihmal edilmemelidir. Neticede, sorunu sosyo-ekonomik nedenlere bağlama tavrını toplumsal zihinlerde güçlendiren birçok faktör söz konusu olmuştur.

Genel dağılım açısından ortaya çıkan tabloya baktığımızda, Kürt sorununa yol açan nedenlerin ilk dördü, şu şekilde sıralanmaktadır: Katılımcıların %24,6'sı ayrımcılık ve devlet

politikalarını, %23,1'i sosyo-ekonomik nedenleri, %14,1'i dış güçleri ve son olarak %12,3'ü PKK/Terörü, Kürt meselesini ortaya çıkartan sebepler olarak göstermektedir. Bu tablo, 1980'lerin ortasından bu yana Kürt sorununun kaynaklarına dair siyasetin ve medyanın ağırlıklı olarak kullandığı 'geri kalmışlık, sosyo-ekonomik nedenler, terör ve dış mihrak' söyleminin genel algı üzerinde doğrudan etkili olduğu anlamına gelmektedir. Öyle ki, %49,5 gibi geniş bir kitle, sorunun ana kaynağı olarak 'sosyo-ekonomik sebepleri, dış güçleri, ve PKK/terörü' göstermektedir.

Bu genel eğilimin dışında, Kürt sorununun kaynakları açısından araştırmada ortaya çıkan iki yaklaşım dikkat çekmektedir: Birincisi, Kürt meselesini bir sorun alanı olarak görmeyen veya sorun olarak kabul etmeyen %16,4'lük kitledir. İkincisi ise, Kürt sorununun kaynağında 'ayrımçılık ve devlet politikalarını' gören ve %24,6'lık bir oranı temsil eden kitledir.

Kürt sorununun olmadığını söyleyenlerin oranının, son 25-30 yıl boyunca yaşanan siyasi gerilimlere ve güvenlik odaklı yaklaşımın maliyetine rağmen, hala %16,4 gibi yüksek bir oranı bulması, ciddiye alınması gereken bir durumdur. Kürt meselesini oldukça farklı bir şekilde okuyan bu kesimin sorunu algılama biçimi, açılım tartışmalarında da gözardı edilmemesi gereken bir konuya işaret etmektedir. Buradaki mesele, talepler veya algının ne olduğundan çok, Kürt meselesi çözülmeye çalışılırken, sorunun varlığını dahi kabul etmeyen bir kesimle sağlıklı bir iletişimin nasıl kurulacağıdır. Aynı çerçevede, sorunun kaynağında ayrımçılık ve devlet politikalarını gören vatandaşlarımızın oranının da (%24,6) oldukça yüksek çıktığı gözönüne alınmalıdır. Aksi takdirde, bu tablo, sorun yok algısına sahip olanlar ile, sorunun kaynağı olarak 'devlet politikaları ve ayrımçılığı' işaret eden vatandaşların karşı karşıya gelmesi ve toplumsal kutuplaşmanın doğması riskini taşımaktadır. Ortaya çıkan bu hassas durum, çözüm sürecinde toplumsal mutabakatın, sürecin başarısızlığa uğramayacağı bir düzeyde ve olgunlukta sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Kürt sorununun kaynağına dair varolan algı karmaşası, çözüm sürecinin, sağırklar diyaloguna kurban edilmesi ve Türkiye'nin iç konsolidasyonunun sağlanması arasında sıkışmasına sebep olabilir. Bu arada kalmışlığı aşmanın bugünden görünen çözümü, sürece tüm kesimlerin asgari düzeyde katılımını sağlamaktan geçmektedir. Bu anlamda, böyle bir meselenin hiç olmadığı kanaatini taşıyanlar ile sorunun kaynağını devlet politikalarında görenler arasında sağlanacak diyalog kanallarının en azından empati düzeyinde korunması önem arz etmektedir.

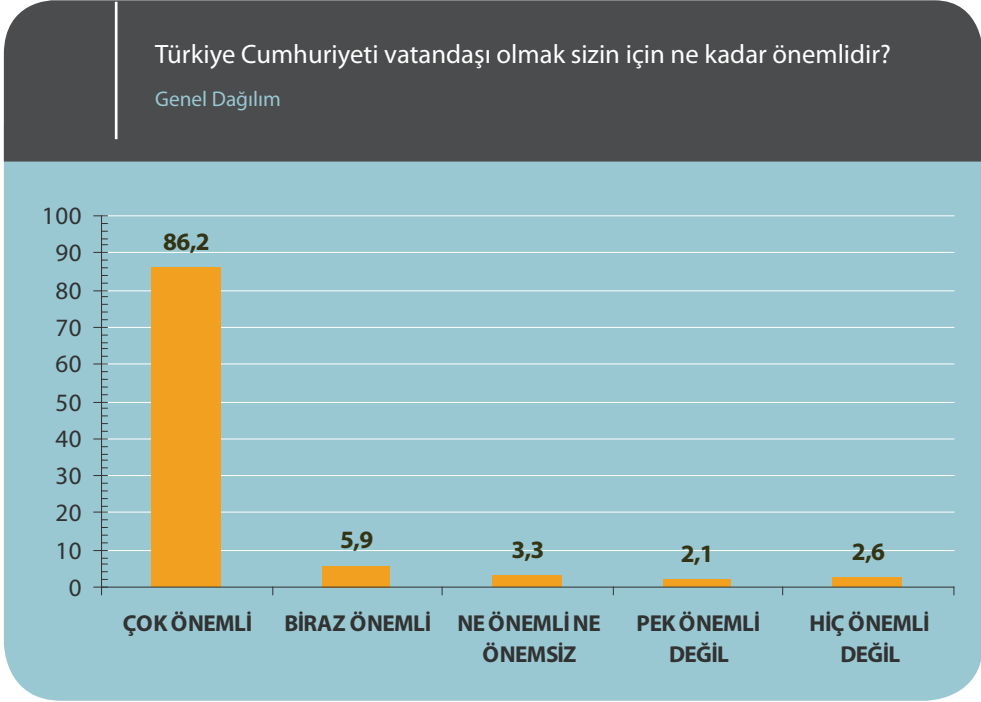
Sizce, Kürt sorununun en önemli kaynağı nedir?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
SOSYO EKONOMİK NEDENLER	22,0	27,6
SORUN GÖRMEYEN	19,6	3,8
DIŞ GÜÇLER	16,2	5,6
AYIRIMCILIK	9,2	28,0
PKK / TERÖR	14,5	3,3
DEVLET POLİTİKALARI	10,0	18,2
KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİ	7,4	10,9
DIĞER	1,1	2,5
TOPLAM	100,0	100,0

Aynı soruya verilen cevaplar etnik dağılımlar üzerinden değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo, Kürt kökenlilerle Türk kökenliler arasında belirgin bir algı farklılığı olduğunu göstermektedir. Bu durumun en belirgin istisnası, Kürt meselesini sosyo-ekonomik sorunların sonucu olarak algılama tavrıdır. Kürtlerin % 27,6'sı ve Türklerin % 22,0'si bu konuda hemfikirdir. Sorunu dış güçlere bağlama algısı, Türk kökenlilere (%16,2) göre, Kürt kökenlilerde oldukça düşüktür (%5,6). Aynı şekilde Kürt kökenlilerde sorun görmeyenlerin oranı (%3,8) ve sorunu PKK/teröre bağlayanların sayısı (%3,3), Türk kökenlilere göre (sırayla %19,6 ve %14,5) oldukça düşük çıkmıştır. Kürtler en yüksek oranlarda Kürt sorununu devlet politikalarına ve ayrımcılığa bağlamaktadırlar. Bu eğilim toplamda %46,2 gibi bir orana ulaşmaktadır. Türk kökenlilerde ise bu oran toplamda %19,2'de kalmaktadır. Burada ortaya çıkan sonuç, Türk kökenlilerle Kürt kökenliler arasında Kürt sorununun kaynakları konusunda önemli bir farklılık olduğudur.

4 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir?

Bu soruyla, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaya verilen önem ortaya çıkartılarak, vatandaşlık üzerinden nasıl bir aidiyet algısı olduğu görülmeye çalışılmıştır. Araştırmanın açık uçlu 2. sorusunun ("Sizce, Türkiye'deki Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi farklı kökenlerden gelenleri bir arada tutan en önemli bağ nedir?") ortaya çıkardığı veriler, ortak bağı güçlendiren unsurlar arasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına işlevsel ve etkili bir rol biçilmediğini göstermektedir (Bu etki genel dağılımda % 5,8 olarak görünürken, etnik kökenler açısından Türklere % 6,3, Kürtlere ise %3,1 olarak çıkmıştır). Bununla beraber, soru doğrudan bir biçimde vatandaşlığa verilen önem açısından sorulduğunda, ortaya bambaşka bir tablo çıkmaktadır.

Bu çerçevede sorunun etnik herhangi bir gönderme olmadan, hak ve sorumluluklar vurgusu yapılmadan sorulması özellikle tercih edilmiştir. Sorunun amacı, hukuki bir kategori olarak hak ve sorumluluklar çerçevesinde nasıl bir vatandaşlık algısı olduğundan ziyade, vatandaşlığın aidiyet konusunda ne kadar etkin bir unsur olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Genel dağılıma bakıldığında ortaya çıkan tablo, vatandaşlık fikrinin son derece güçlü bir ortak aidiyeti yansıttığıdır. Türkiye genelinde %92,1'lik bir kesim, vatandaşlığı önemli bir

kategori olarak görmektedir. Bu durum, aidiyet algısı konusunda yapısal bir sorun olmadığını, tam tersine geniş kitlelerin vatandaşlıkla ilgili sorunlardan bağımsız olarak, vatandaşlığa pozitif ve kurucu bir değer atfettiğini göstermektedir. Ortaya çıkan bu sonucun, açık uçlu 2. sorunun verileriyle çeliştiği söylenebilir. Fakat burada göz önüne alınması gereken nokta, verilerdeki farklılığın soruların soruş biçiminden kaynaklandığı, daha da önemlisi, birbirlerini yanlışlayan bir mahiyette olmadıklarıdır. Çünkü, ucu açık soruda meseleye ilişkin akla ilk gelen cevabın verilmesi istenirken, bu soruda özel olarak vatandaşlığın katılımcılar açısından önemi sorulmuştur.

Bu çerçevede, vatandaşlık algısı, toplumsal mutabakatın sağlandığı en önemli aidiyet alanı olarak öne çıkmaktadır. Bir başka ifade ile, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, hukuki bir kategori olmanın ötesinde, aynı devletin mensupları olarak bir arada yaşamının sigortası olarak algılanmaktadır. Kürt sorununda yaşanan şiddetin yarattığı tabloya ve somut siyasi adımlar atma konusunda varolan kısmi güvensizliğe rağmen, Türkiye genelinde vatandaşlığın bu kadar yüksek bir oranda desteklenmesi bu yorumu güçlendirmektedir.

Vatandaşlık konusunda etnik dağılım, parti dağılımı ve eğitim düzeyiyle ilgili verilere baktığımızda karşımıza çıkan tablo, Kürt sorununun özel olarak Kürtlerde yarattığı kısmi bir mesafeye rağmen, hala çok güçlü bir aidiyet bilinci olduğunu ortaya koymaktadır. Kürtlerin verdiği cevapları birden fazla kategori üzerinden değerlendirdiğimizde ortaya çıkan sonuçlar da bunu doğrulamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
ÇOK ÖNEMLİ	90,9	62,8
BİRAZ ÖNEMLİ	4,4	13,7
NE ÖNEMLİ NE ÖNEMSİZ	2,2	8,7
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	1,2	6,0
HİÇ ÖNEMLİ DEĞİL	1,2	8,8
TOPLAM	100,0	100,0

Kürt kökenlilerin %62,8'i Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı kategorisini "çok önemli" görmektedir. Bunun hemen ardından, Kürtlerin %13,7'lik bir kısmı, söz konusu kategoriye "biraz önemli" görmekte ve toplamda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını önemli görenlerin oranı, %76,5 gibi yüksek bir düzeye çıkmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir?

Eğitim Düzeyi / Etnik Köken - Kürt

	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
ÇOK ÖNEMLİ	66,5	55,3	50,4
BİRAZ ÖNEMLİ	14,5	12,0	12,0
NE ÖNEMLİ NE ÖNEMSİZ	7,9	9,5	12,8
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	4,8	9,3	8,3
HİÇ ÖNEMLİ DEĞİL	6,3	13,9	16,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Kürt meselesinde terör örgütünün militan ihtiyacını karşıladığı söylenen düşük eğitilmiş ve düşük gelirli kesimlerin kanaatleri incelendiğinde, vatandaşlık konusunda farklı bir tablo olduğu görülmektedir. Paradoksal olarak, Kürtler arasında eğitim düzeyi yükseldikçe Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının önemine itiraz daha da artmaktadır. Yüksek eğitimliler, vatandaşlığın çok önemli olduğu kanaatini taşıyanlar arasında en düşük oranla temsil edilmektedir. Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı hiç önemli değil diyenler arasında da yüksek eğitimlilerin ilk sırada geldiği görülmektedir. Sonuç olarak, vatandaşlık konusundaki itirazların keskin, geri dönülmesi zor, ideolojik ve katı bir itiraz olmaktan çok, uygulanan politikalara karşı fiili bir tepkiyle alakalı olduğu söylenebilir. Aksi halde, eğitim düzeyi düşük ve kitlesel olarak daha geniş kesimlerin vatandaşlık aidiyeti konusunda daha olumlu kanaat sahibi olmalarını açıklamak oldukça zordur.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir?

Sosyo-Politik Kimlik / Etnik Köken - Kürt

	SOLCU	MERKEZİN SOLU	MERKEZ	MERKEZİN SAĞI	SAĞCI
ÇOK ÖNEMLİ	42,6	62,3	66,0	77,5	80,5
BİRAZ ÖNEMLİ	15,6	19,7	14,3	9,9	8,8
NE ÖNEMLİ NE ÖNEMSİZ	10,7	3,3	9,3	9,9	5,5
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	10,9	6,6	4,8	1,4	3,7
HİÇ ÖNEMLİ DEĞİL	20,1	8,2	5,6	1,4	1,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak sizin için ne kadar önemlidir?

Partililik / Etnik Köken - Kürt

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
ÇOK ÖNEMLİ	79,7	73,1	80,0	38,9
BİRAZ ÖNEMLİ	10,2	11,8	10,0	19,3
NE ÖNEMLİ NE ÖNEMSİZ	5,8	3,4	3,3	11,7
PEK ÖNEMLİ DEĞİL	2,5	5,9	3,3	11,7
HİÇ ÖNEMLİ DEĞİL	1,8	5,9	3,3	18,3
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

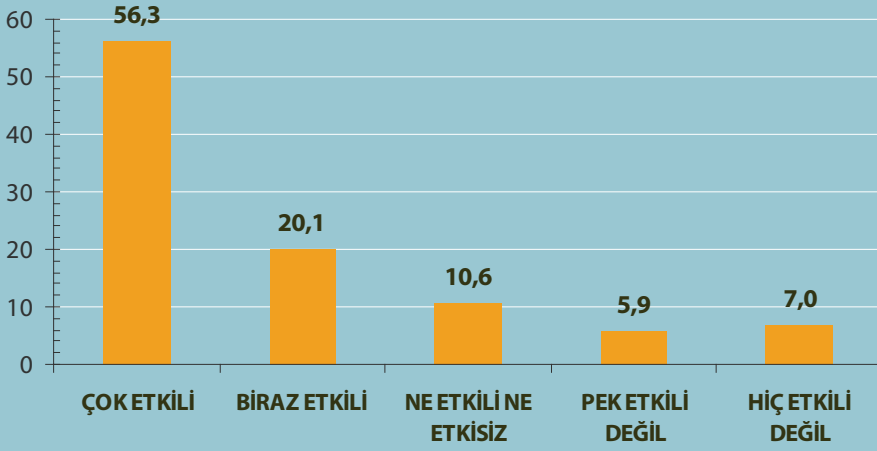
İdeolojik konumlanmaya göre kendini solcu olarak tarif edenlerden çok, merkez-sol, merkez ve merkezin sağında yer alanlarda vatandaşlığın daha yüksek bir aidiyet sağladığı ortaya çıkmaktadır. Parti bazında bakıldığında ise DTP yanlısı Kürtlerde vatandaşlığa itirazın yüksek olduğu, buna karşın diğer partilerde ise güçlü bir destek olduğu görülmektedir. Etnik kökene göre dağılıma bakıldığında, Kürtler içinde toplamda sadece yaklaşık %15'lik bir kesim, vatandaşlığı önemsiz olarak görmektedir. Bu kitle büyük oranda DTP seçmeni, yüksek eğitimli ve sol eğilimlidir. Bu değişkenler etrafında vatandaşlık konusundaki itirazlarda, DTP'li olmanın, Kürt olmaktan daha açıklayıcı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak burada görünen negatif yaklaşım önemli bir meseleyi de açığa çıkarmaktadır. Vatandaşlık önemli değildir (pek az ve hiç önemli değil) diyenler açısından bakıldığında, DTP vatandaşlığa ilişkin belirgin bir itirazın görüldüğü mecra haline gelmektedir. Kürtlerin genelinde pek az veya hiç önemli değil diyenlerin oranı ancak %15'te kalırken, DTP'lilerde bu oran ikiye katlanmakta ve %30'a varmaktadır.

Size göre, Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması, bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili?

5

Size göre, Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması, bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili?

Genel Dağılım

Bu soruyla özel olarak ortak dini inançların toplumsal bütünlük ve birarada yaşama algısı üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Ortaya çıkan tabloda, Türkiye genelinde toplumun %56,3'lük bir kısmının, Kürtlerin ve Türklerin birlikte yaşamasında ortak inançların çok etkili olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Ortak inançların biraz etkili olduğunu düşününlerle beraber ele aldığımızda bu oran, %76,4 gibi son derece yüksek bir düzeye ulaşmaktadır.

Size göre, Kürtlerle Türklerin ortak dini inançlara sahip olması, bu iki unsurun bir arada yaşamasında ne kadar etkili?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
ÇOK ETKİLİ	55,9	59,2
BİRAZ ETKİLİ	20,2	19,8
NE ETKİLİ NE ETKİSİZ	10,9	9,1
PEK ETKİLİ DEĞİL	6,0	5,3
HİÇ ETKİLİ DEĞİL	7,0	6,6
TOPLAM	100,0	100,0

Türkiye genelinde ortaya çıkan eğilimin, etnik kökenler bazında da devam etmekte olduğu, araştırmanın ortaya çıkardığı bir diğer veridir. Türklerin %55,9'u ve Kürtlerin %59,2'si ortak dini inançları birarada yaşama konusunda çok etkili bir değer olarak görmektedir. Buna biraz etkili diyenleri de eklediğimizde oranlar, Türk kökenlilerde %76,1'e, Kürtlerde %79'a çıkmaktadır.

KÜRT SORUNU NASIL ÇÖZÜLÜR?

3

ÖZET

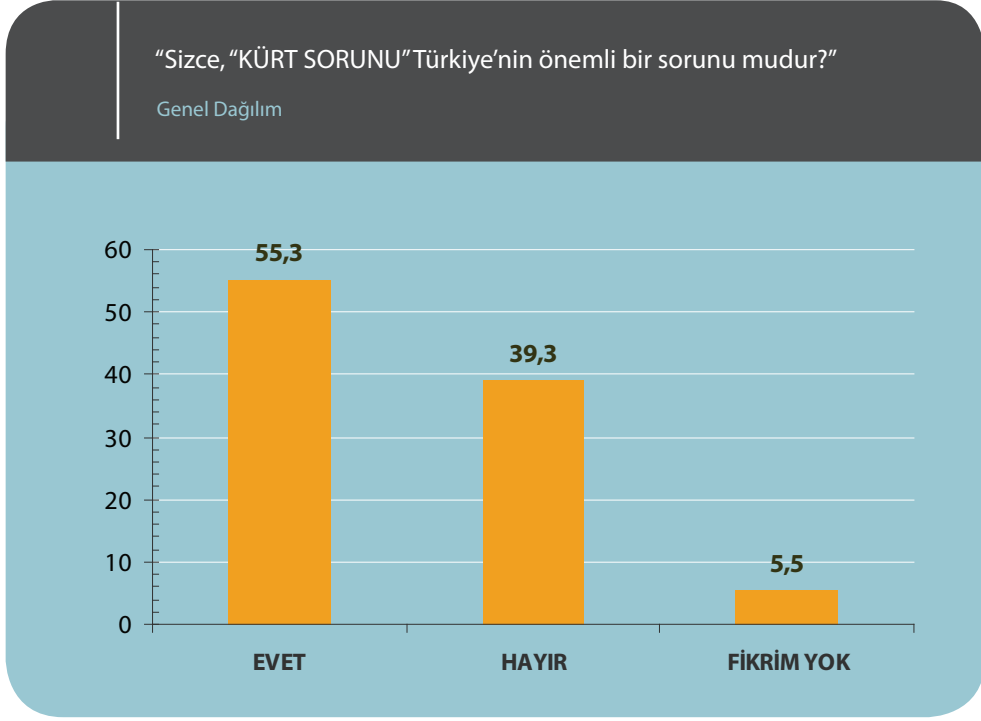
Toplam yedi sorudan oluşan bu bölümde, Kürt sorununun varlığı ve çözüm yolları ile ilgili sorulara cevap aranarak toplumsal algı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu sorular çerçevesinde, toplumun çoğunluğu, Kürt sorununun varlığına inanmakta (%55,3), bugüne kadar uygulanan çözüm yöntemlerinin başarısız olduğunu düşünmekte (%71,1) ve siyaset kurumunun inisiyatif almasını beklemektedir. Aynı şekilde, toplumun azımsanmayacak bir bölümü, TBMM'de temsil edilen partilerin çözüm yönünde işbirliği yapmasının (%59,9) veya hükümet ve TSK'nın elbirliğiyle devletin bütün kurumlarının çözüm yönünde inisiyatif geliştirmesinin (%64,5) gerekli olduğunu düşünmektedir. Bunun yanısıra, toplumun büyük bir kesimi, TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesinin (%55,6) veya PKK'nın silah bırakmasının (%51,1) tek başına sorunu çözmeyeceği inancındadır. Bu kesim için, Kürt sorununun çözümü, Kürt sorununun PKK dışında kalan dinamikleriyle yüzleşmekten geçmektedir. Bu da siyaset kurumuna sorumluluk düştüğü anlamına gelmektedir.

Öte yandan, toplumda % 25-30'luk bir kesim Kürt sorununu PKK'ya indirgeyerek çözüm için askeri yöntemlerin gerekliliğinde ısrar etmekte (6, 7 ve 10. sorular), % 15-20'lik bir kesim ise, her ne yöntemle olursa olsun, Kürt sorununun çözülemeyeceğine inanmaktadır.

Bu bölümde önemli olan bir diğer nokta, Kürt sorununun niteliği ve muhtemel çözüm yöntemleri üzerinde etnik kökene göre dağılımda, Türkler ile Kürtler arasında küçümsemeyecek farklılıkların varlığıdır. Bu fark, Kürt sorununun PKK dışında kalan dinamikleri noktasında azalırken, PKK'nın devreye girdiği noktalarda artmaktadır. Aynı şekilde, siyaset kurumunun sorumluluk alması gerekliliği konusunda, etnik kökene göre farklılık azalırken, TSK'nın sorunun çözümündeki rolü konusunda fark artmaktadır. Çok belirgin bir şekilde Kürtler, TSK'yı göz ardı ederek siyaset kurumunu öne çıkarırken, Türkler, TSK'dan vazgeçmeden siyaset kurumunu öne çıkarmaktadırlar.

6 Sizce, “KÜRT SORUNU” Türkiye’nin önemli bir sorunu mudur?

Bu soru, “Kürt sorunu” isimlendirmesine yönelik toplumun farkındalığını ölçmek ve takip eden sorular yardımıyla PKK-Kürt sorunu özdeşliğini ya da ayrımını sorgulamak amacıyla sorulmuştur.

Araştırmaya katılanların %55,3’ü, Kürt sorununu ülkemizin önemli bir sorunu olarak algılamaktadır. Kürt sorunu isimlendirmesinin bir siyasi aktör olarak ilk defa Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından, 2005’teki Diyarbakır konuşmasında kullanıldığı ve o günden bugüne de bu isimlendirmenin siyasetçiler arasında tereddütle ve yanına başka isimlendirmeler de eklenerek dile getirildiği hatırlanırsa, bu oranın azımsanmayacak bir yüzde olduğu farkedilecektir. İleriki soruların (8, 9, 10,11 ve 12) cevaplarında da ortaya konduğu gibi bu isimlendirme, sorunun çözüm yöntemleri açısından hayati bir öneme sahiptir. Meseleyi ‘Kürt sorunu’ olarak isimlendiren toplumsal kesimler, çözüm için siyaset kurumuna önem atfetmektedirler. Bu çerçevede, %55,3 oranında Kürt sorununu kabul eden toplumsal bir kesimin varlığı, bu meselenin çözümü için siyaset kurumuna önemli sorumluluklar yüklemektedir.

Kürt sorununu önemli bir mesele olarak nitelemeyen %39,3'lük kesim ise, sorunun kendisinden öte isimlendirişini reddetmektedir. İleriki sorulara (7. ve 10. sorular) verilen cevaplardan anlaşılacağı üzere, bu toplumsal kesimler, sorunu terör meselesi olarak algılamakta ve buna paralel olarak da çözüm sürecinde TSK'ya önem atfetmektedirler.

Sizce, "KÜRT SORUNU" Türkiye'nin önemli bir sorunu mudur?
Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	51,2	75,8
HAYIR	43,3	19,0
FİKRİM YOK	5,5	5,2
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökene göre dağılıma bakıldığında, Türk ve Kürt vatandaşlar arasında anlamlı farklılıklar mevcuttur. Her iki etnik kökende de, Kürt sorununun varlığını kabul edenlerin oranı, reddedenlerin oranından daha yüksek olsa da, kabul oranı Kürtlerde ciddi şekilde artmaktadır. Bu farklılığı Türkler ve Kürtler arasındaki algı farklılığına ve iletişimsizliğe yormak mümkündür.

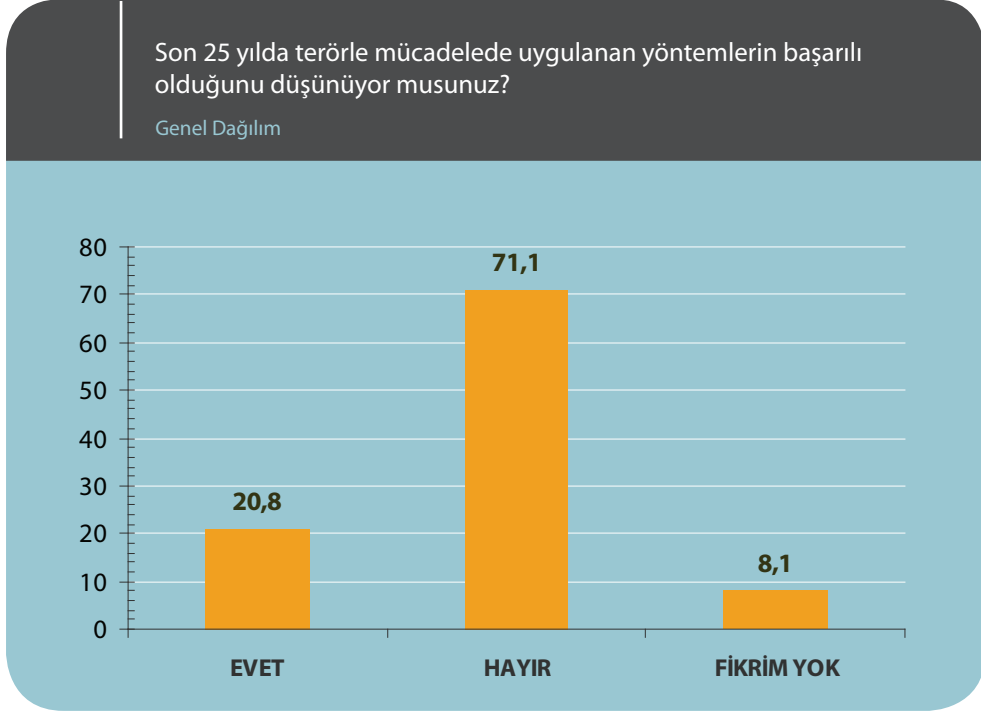
Sizce, "KÜRT SORUNU" Türkiye'nin önemli bir sorunu mudur?
Partililik / Etnik Köken - Kürt

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	69,4	48,3	45,2	93,0
HAYIR	24,0	46,7	41,9	4,9
FİKRİM YOK	6,5	5,0	12,9	2,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Birlikte yaşama ve ortak değerlerde anlamlı benzerliklere sahip olan Türk ve Kürt vatandaşlarımız, sorunun tanımlanmasında birbirlerinden ayrışmaktadırlar. Türkler ve Kürtler arasında bu ayrışma (3, 5 ve 6. bölümler) ve birliktelik (2, 4 ve 7. bölümler) halleri, ileriki sorularda daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Toplumun Kürt sorununu isimlendirmeye yönelik tutumlarında, siyasal parti değişkenine bakıldığında, Türk vatandaşlar açısından anlamlı bir farklılık gözükmemektedir. CHP'ye oy veren kesimler %57, AK Parti'ye oy verenler %51 ve MHP'ye oy verenler %50,5 ile Kürt sorununun varlığını kabul etmektedirler. Kürt vatandaşlar açısından parti dağılımına bakıldığında ise farklılıklar anlamlıdır. Kürtlerde DTP'ye oy verenler %93 ve AK Parti'ye oy verenler %69,4'le Kürt sorununun varlığını teyit ederken, bu oran CHP'li Kürtlerde %48,3'e ve MHP'li Kürtlerde %45,2'ye düşmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, Kürt sorununu isimlendirme konusunda, siyasal partilerin seçmenleri üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz? 7

Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarısız olduğu konusunda toplumda bir uzlaşma mevcuttur. Bunu, bugüne kadar uygulanan güvenlikçi perspektifin bir iflası olarak okumak mümkündür. Ancak bu sonuçları, toplumun TSK'nın terörle mücadelede başarısız olduğu kanaatinde olduğundan çok, TSK'nın tek başına aktif olmasının yanlış olduğunu düşündüğü şeklinde okumak mümkündür. Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un çeşitli konuşmalarında, sorunun sadece askeri yöntemlerle çözülmeye çalışılmasının yanlış olduğunu, ekonomik ve sosyo-kültürel tedbirlere başvurulması gerektiğini söylemiş olması, mevcut yöntemlerin başarısızlığını dile getirme konusunda toplumu rahatlatmış olabilir.

Terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olmadığı yönündeki bu yaygın kanaat, siyaset kurumunun şimdiye kadar sorunla mücadelede aktif olmamasına yönelik bir eleştiri ve bundan sonraki dönemlerde sorunla yüzleşmesi gerektiğine dair açık bir davet olarak algılanabilir. Toplumun, siyaset kurumunun rol almayarak inisiyatifini tamamen güvenlik perspektifine terkettiği son 25 yıllık dönemdeki uygulamalara yönelik eleştirel tutumu, bu sorunun çözümünde hangi aktörlerin rol alması gerektiğini sorguladığımız 6-12

arasındaki sorulara ve hükümetin Kürt açılımına yönelik kanaatleri sorguladığımız 13-18 arasındaki sorulara verdiği cevapların zeminini teşkil etmektedir. Bu soru, zikrettiğimiz diğer sorularla birleştirildiğinde, toplumun, sorunun çözümünde siyaset kurumunu adres olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır.

Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	21,9	14,8
HAYIR	70,4	75,0
FİKRİM YOK	7,7	10,1
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökene göre dağılımları gösteren tabloda da açık olduğu üzere, nüanslara rağmen, son 25 yıldır terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarısız olduğu konusunda, toplumda etnik farklılıkları aşan bir mutabakat mevcuttur.

Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?

Partililik / Etnik - Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	31,0	15,3	20,0	5,2
HAYIR	59,2	78,8	75,1	89,7
FİKRİM YOK	9,8	5,9	4,9	5,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Başarısızlık konusunda ortak kanaat, katılımcıların parti dağılımlarında da mevcuttur. Partilerin etnik kökene göre dağılımına bakıldığında da Türklerle Kürtler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Ancak şaşırtıcı bir şekilde, AK Parti'lilerde başarısızlık kanaati daha düşük çıkmaktadır. Bunu da, son yedi yıldır partilerinin iktidarda olmasıyla ilişkili olarak okumak mümkündür.

Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?

Partililik / Etnik Köken - Kürt

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	22,5	10,0	17,2	6,9
HAYIR	62,2	83,3	75,9	87,9
FİKRİM YOK	15,3	6,7	6,9	5,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

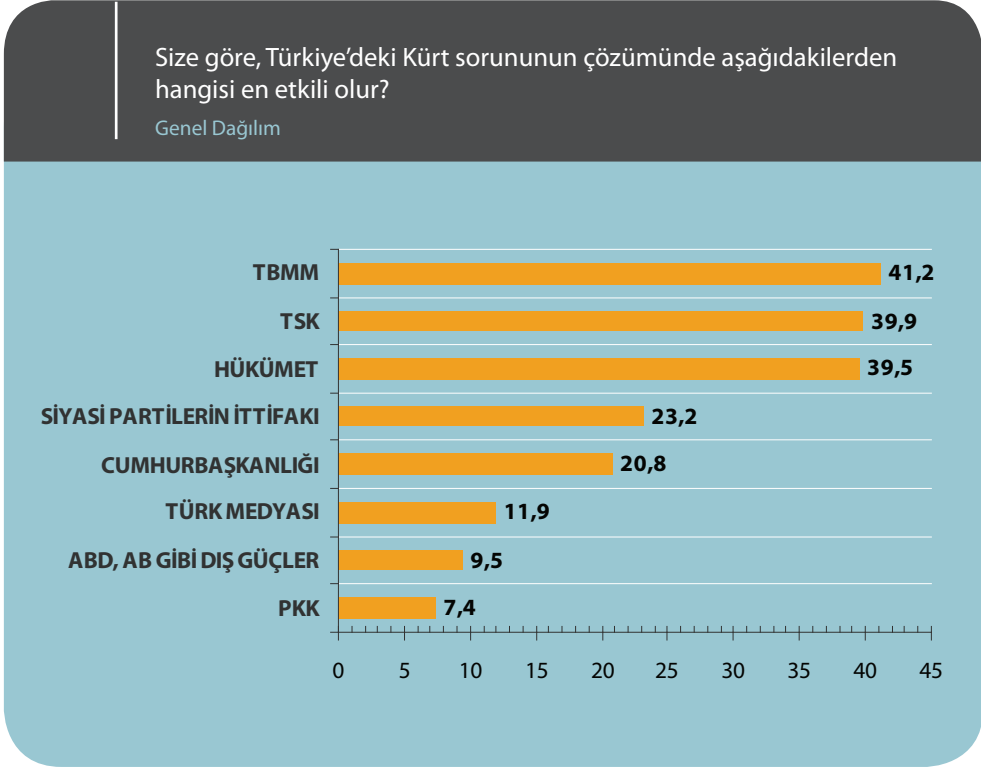
Başarısızlık kanaatine, Kürt katılımcıların sosyo-politik kimlikleri ekseninde bakıldığında, genel bir başarısızlık kanaatinin varlığına rağmen, bu algının kendilerini solda görenlerde, sağda görenlere nazaran çok daha keskin olduğu görülmektedir. Başka bir anlatımla, başarısızlık kanaati, sağdan sola doğru gittikçe artmaktadır.

Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?"

Sosyo-Politik Kimlik / Etnik Köken - Kürt

	SOLCU	MERKEZİN SOLU	MERKEZ	MERKEZİN SAĞI	SAĞCI
EVET	6,5	6,7	15,0	26,8	27,9
HAYIR	89,3	91,7	70,7	63,4	62,1
FİKRİM YOK	4,2	1,7	14,2	9,9	9,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

8 Size göre, Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünde aşağıdakilerden hangisi en etkili olur?

Bu sorunun cevaplandırılmasında birden fazla seçeneğin işaret edilmesine müsaade edilmiştir. O yüzden 100 üzerinden dağılım yapılmamıştır.

Genel dağılımda en yüksek oranı TBMM almıştır. TBMM (%41,2) ile siyasi partilerin ittifakı (%23,2) birarada düşünüldüğünde, toplumun Kürt sorununun çözümünde en büyük rolü siyasal partilere verdiği açıktır. Buna hükümet (%39,5) ve Cumhurbaşkanlığı (%20,8) da eklendiğinde, toplumun siyaset kurumundan beklentisinin büyüklüğü daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu soru, "Son 25 yılda terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna verilen % 71'lik 'Hayır' cevabıyla beraber düşünüldüğünde, siyaset kurumuna yüklenen misyon daha da belirgin hale gelmektedir.

Öte yandan, tek başına TBMM'den sonraki en yüksek oranı TSK (%39,9) almıştır. Bu oran, terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarısını sorgulayan bir önceki soruyla beraber ele alındığında, toplumun terörle mücadelede ve Kürt sorununun çözümün-

de TSK'yı önemsemediği ancak inisiyatifi tek başına kullanmasına karşı çıktığı sonucuna varmak mümkündür. Siyaset kurumunun farklı başlıklar altında (TBMM, hükümet, siyasi partilerin ittifakı) göreve çağırılışı, son 25 yıldır terörle mücadelede uygulanan yöntemlerin başarısız bulunuşu ve TSK'nın öneminin göz ardı edilemeyecek bir oranda (%39,9) tescil edilişi bir arada düşünüldüğünde, toplumun sorunun çözümünde siyaset kurumu ile TSK'nın uyumunu belirli ölçüde önemsemediği ortaya çıkmaktadır. Bu sonucu 10. ve 11. soruların sonuçlarına bakarak da çıkarmak mümkündür.

Bunun yanı sıra, TSK'nın aldığı oranı, 9. ve 12. sorular ile ilişkilendirerek okumak da mümkündür. 9. soruda "Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse, Kürt sorunu çözülür mü?" sorusuna verilen 'Evet' yanıtı, %36'lık bir orana sahiptir. 11. soruda "Sizce, PKK'nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi?" sorusuna 'Evet' yanıtı verenlerin oranı, %38'dir. Dolayısıyla Kürt sorununun çözümünde TSK'yı önemseyen kitlenin oranının %39,9 olduğunu hatırlarsak, bu oranın yukarıdaki evet cevaplarıyla yani sorunu bir terör sorunu olarak gören kitle ile örtüştüğü görülmektedir. Siyasi partilerin ittifakının aldığı oran (%23,2), toplumun siyaset kurumuna ve siyasal partilere atfettiği öneme göre düşük kalmaktadır. Bunu, toplumun siyasal partilerin ittifakını önemsemediği halde, gerçekçi davrandığı ve ittifakın sağlanmayışını çözüm teşebbüsü önünde bir engel olarak görmediği şeklinde okumak mümkündür. Topyekün bir ittifak sağlanamayacağını varsayarak TBMM'ye ve hükümete önem atfetmektedir. Bu durum, 10. soruya verilen cevaplarda da görülmektedir. "Sizce, TBMM'de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?" sorusuna %59,9'luk bir oranla verilen 'Evet' yanıtı, toplumun partilerin ittifakını önemsemediğini göstermektedir. Buradaki, ittifaka dair %23'lük 'Hayır' oranı bir umutsuzluk göstergesi olarak okunmalıdır.

Öte yandan, medyaya siyasal aktörler ve TSK'nın ardından, çözüm yönünde ciddi bir rol yüklenmektedir. Etnik köken dağılımını ortak kesen bir yönelimle, %11 oranında medyanın çözüm yönünde etkinlik gösterebileceği düşünülmektedir. Bu da medya faaliyetlerine ciddi bir sorumluluk yüklemektedir. Medyanın geçmiş 25 yıl içerisinde Kürt sorunu bağlamında sorumlu yayıncılık yaptığını söylemek maalesef zordur. Yeni dönemde, merkez medya başta olmak üzere, geçmişle kıyaslanmayacak şekilde sorumlu yayıncılığın işaretleri medyada görülmektedir. Bu olumlu tavrın 'demokratik açılım' sürecinde tahmin edilenden çok daha fazla katkı sağlayacağını söylemek yerinde olacaktır.

Çözüm yönünde 'Dış Güçler'e atfedilen öneme (%9,5) bakıldığında, geçmiş yıllardaki 'dış mihrak' propagandasının tüketildiği ve toplumun çözümü içeride aradığı açıkça anlaşılmaktadır. Toplum, ABD, AB gibi dış güçler yerine sorumluluğu ve inisiyatifi siyaset kuru-

muna vermektedir. Dolayısıyla bazı siyasi parti sözcülerinin ve kanaat önderlerinin iddia ettiğinin aksine, toplumun gündeminde 'Dış Güçler' etkili bir aktör olarak yer almamaktadır.

Çözümde etkili olabilecek aktörler arasında en düşük oran (%7,4) PKK'ya ilişkindir. Bu da, çözüm sürecinde kimi çevrelerin PKK'yı kritik bir pozisyona yerleştiren tutumlarının toplumda kabul görmediğini ortaya koymaktadır.

Size göre, Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünde aşağıdakilerden hangisi en etkili olur?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
TBMM	39,4	50,7
TSK	43,8	21,2
HÜKÜMET	38,4	45,4
SİYASİ PARTİLERİN İTTİFAKI	23,0	25,2
CUMHURBAŞKANLIĞI	19,3	28,3
TÜRK MEDYASI	11,8	11,5
ABD, AB GİBİ DİŞ GÜÇLER	8,9	12,9
PKK	5,2	18,8

Etnik kökene göre dağılımda, Türkiye geneli tablosuna yönelik yukarıda yapılan analizleri yansılayan bir veri olmamakla beraber, Türk ve Kürt vatandaşlar arasında anlamlı bazı farklılıklar da mevcuttur. Çözüm yönünde en büyük rolü, Türkler TSK'ya atfederken, Kürtler TBMM'ye atfetmektedir. Bu aslında, Türkler ve Kürtler arasında sorunun niteliğine yönelik bir algı farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Türkler nezdinde TSK'nın bu kadar yüksek çıkması, 9. ve 10. sorulara verilen cevaplarda Kürt sorununu terör sorunu olarak algılayanların oranlarıyla bir arada düşünüldüğünde, %40 civarında bir Türk nüfusunun

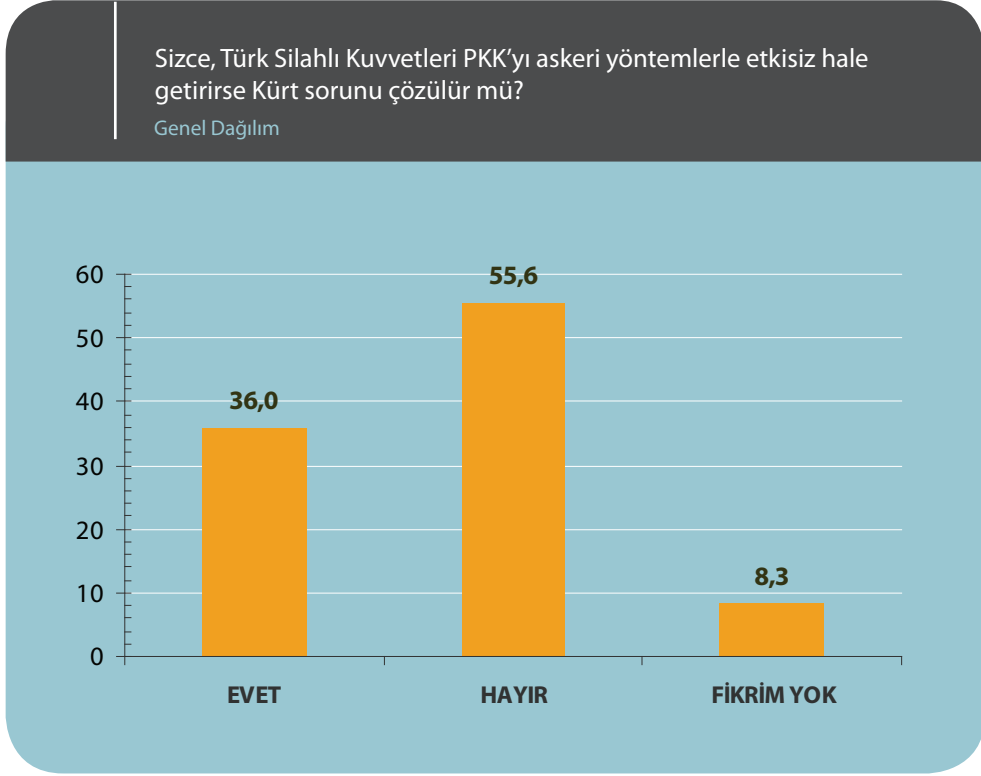
sorunu teröre indirgediği, terörün ortadan kalkmasıyla sorunun biteceğine inandığı ve bu nedenle de TSK'ya önem atfettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, aynı sorulara bakılarak, Kürtlerde sorunu teröre indirgeme eğiliminin %20 civarında olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Kürtler, çözüm yönünde en büyük rolü sırasıyla, TBMM'ye (%50,7), hükümete (%45,4), Cumhurbaşkanlığına (%28,3) ve siyasi partilerin ittifakına (%25,2), kısacası siyasal aktörlere vermektedirler. TSK'ya bütün bu siyasal aktörlerden sonra, %21,2'lik bir oranla önem atfedilmektedir.

Türkler ve Kürtler arasındaki en büyük farklılık, sırasıyla TSK, PKK ve Cumhurbaşkanlığı başlıklarında ortaya çıkmaktadır. TSK ve PKK'ya ilişkin farklılıkların terörle mücadeleye ilişkin olduğu açıktır. Cumhurbaşkanının Kürtlerde %9'luk bir oranla daha yüksek çıkmasını da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün bölgeye yaptığı ziyaretlere ve çözüm yönünde kullandığı söyleme yormak mümkündür. Cumhurbaşkanının çözüm yönündeki bu tutumunun Kürtlerde karşılık bulduğu açıkça görülmektedir.

PKK'nın Kürtler nezdinde, siyasal aktörler ve TSK'dan sonra, 6. sırada ancak %18,8'lik bir oranla önemli görülmesi de manidardır. Bu, DTP'li aktörlerin muhataplık tartışmasını siyasal gündemlerinin birinci maddesi olarak kurgulamalarının, Kürtler nezdinde kabul görmediğinin açık bir göstergesi olarak okunmalıdır. Bu sorunu ele alıfta, Kürt siyasal hareketinin sözcüleri ile Kürtler arasındaki farkı da göstermektedir. Kürtler açık bir yönelimle, TBMM'ye ve diğer siyasal kurumlara, kısacası siyasete güvenmektedirler.

Yine etnik kökene göre dağılıma bakıldığında, TSK'ya verilen önemdeki farklılaşma haricinde, Türk ile Kürt vatandaşlar arasında, siyaset kurumunun çözüm yönünde inisiyatif kullanması gerektiği konusunda genel bir kabulün olduğu görülmektedir.

9 Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?

Bu soru, toplumun Kürt sorunu ile terörü ne ölçüde birbirinden ayırttığını anlamak amacıyla sorulmuştur. Toplumun Kürt sorunu ile terör sorununu nasıl ilişkilendirdiğini daha bütüncül olarak anlamak açısından bu soruyu, 6. ve 12. sorularla birlikte okumak daha doğru olacaktır.

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun (%55,6), sorunu PKK'ya indirgediği, PKK etkisiz hale getirilse bile Kürt sorununun devam edeceği kanaatinde olduğu görülmektedir. Bunca yıldır sürdürülen terör tartışmalarının toplumda genel kabul görmediği anlaşılmaktadır. TSK'nın PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirmesi ile sorunun çözülmeyeceğini düşünen toplumun siyaset kurumuna öncelik ve inisiyatif atfettiği açıktır.

Öte yandan, %36'lık bir toplumsal kesim, sorunu bir terör sorunu olarak okumaktadır. Bu soru, 6. ve 12. sorularla beraber ele alındığında, %35-40 arasında bir toplumsal kesimin Kürt sorununu teröre indirgediğini görmek mümkündür.

Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	40,1	16,1
HAYIR	51,7	75,3
FİKRİM YOK	8,2	8,6
TOPLAM	100,0	100,0

Bu soru, etnik dağılıma göre, Türkler ile Kürtler arasında en ciddi farklılıkların görüldüğü sorulardan birisidir. 8. soruda, TSK'nın rolü bağlamında Kürtler ile Türkler arasında işaret edilen farklılık, burada müstakil bir soruyla derinleştirilmiştir. Kürtlerin %75'i sorunun askeri yöntemlerle çözülemeyeceğine inanırken, bu oran Türklerde %51'e düşmektedir. Tersinden bakılırsa, Türklerin %40'ı sorunu teröre indirgeyip TSK'nın askeri yöntemlerle bu sorunu çözebileceğine inanırken, bu oran Kürtlerde %16'ya düşmektedir. Dolayısıyla, sorunun kaynağı ve nasıl çözülebileceği konusunda Türkler ile Kürtler arasında ciddi bir farklılığın olduğu açıktır. Burada hem sorunla ilgili bir algı farklılığı hem de iki etnik yapı arasında bir iletişim sorunu olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?"

Sosyo-Politik Kimlik / Etnik Köken - Kürt

	SOLCU	MERKEZİN SOLU	MERKEZ	MERKEZİN SAĞI	SAĞCI
EVET	8,7	14,8	14,7	17,1	32,0
HAYIR	89,7	77,0	73,4	67,1	58,1
FİKRİM YOK	1,6	8,2	11,8	15,7	9,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sosyo-politik kimlik ekseninde incelendiğinde, Kürt sorununun PKK'ya indirgenmesi eğiliminin ve TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesiyle sorunun çözüleceğine inananların, sağda en yüksek iken, sola doğru azaldığı görülmektedir. Kürtlerde bu sol ve sağ eksen DTP ve AK Parti'ye denk gelirken, Türklerde MHP ve CHP'ye denk gelmektedir.

Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?

Coğrafi Bölgeler / Genel Dağılım

	EVET	HAYIR	FİKRİM YOK	TOPLAM
İSTANBUL	26,4	67,0	6,6	100,0
BATI MARMARA	42,8	45,6	11,6	100,0
EGE	33,3	56,1	10,6	100,0
DOĞU MARMARA	48,8	42,8	8,4	100,0
BATI ANADOLU	42,3	51,8	5,8	100,0
AKDENİZ	38,4	52,0	9,5	100,0
ORTA ANADOLU	50,9	44,9	4,3	100,0
BATI KARADENİZ	48,7	46,1	5,2	100,0
DOĞU KARADENİZ	37,8	55,1	7,1	100,0
KUZEYDOĞU ANADOLU	54,3	33,0	12,7	100,0
ORTADOĞU ANADOLU	39,5	39,5	21,0	100,0
GÜNEYDOĞU ANADOLU	36,9	55,5	7,6	100,0

Bölgesel dağılımda da anlamlı farklılıklar gözükmemektedir. Sırasıyla, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Doğu Marmara ve Batı Karadeniz'de TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesi durumunda sorunun çözülebileceğine inananlar çoğunlukta iken, İstanbul, Ege, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de sorunun PKK'nın etkisiz hale getirilmesiyle çözülemeyeceğine inananlar daha yüksek çıkmaktadır. Özellikle İstanbul, bu ve diğer sorulara verdiği cevaplardan anlaşıldığı üzere, Kürt sorununun bir siyasi ve sosyolojik mesele olarak en yoğun şekilde algılandığı ildir. Hem Türkiye'nin önemli ve geniş bir mikrokozmu hem de zengin sosyal bileşenlerin temsil edildiği bir şehir veya (nüfustan dolayı) bölge olarak ele alındığında, İstanbul, Kürt sorununa 'demokratik açılım' sürecine dair dinamiklerin en yoğun algılandığı yer olarak görülebilir.

Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?"

Eğitim Düzeyi / Etnik Köken - Türk

	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
EVET	44,1	36,4	29,8
HAYIR	45,8	58,1	65,5
FİKRİM YOK	10,1	5,5	4,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

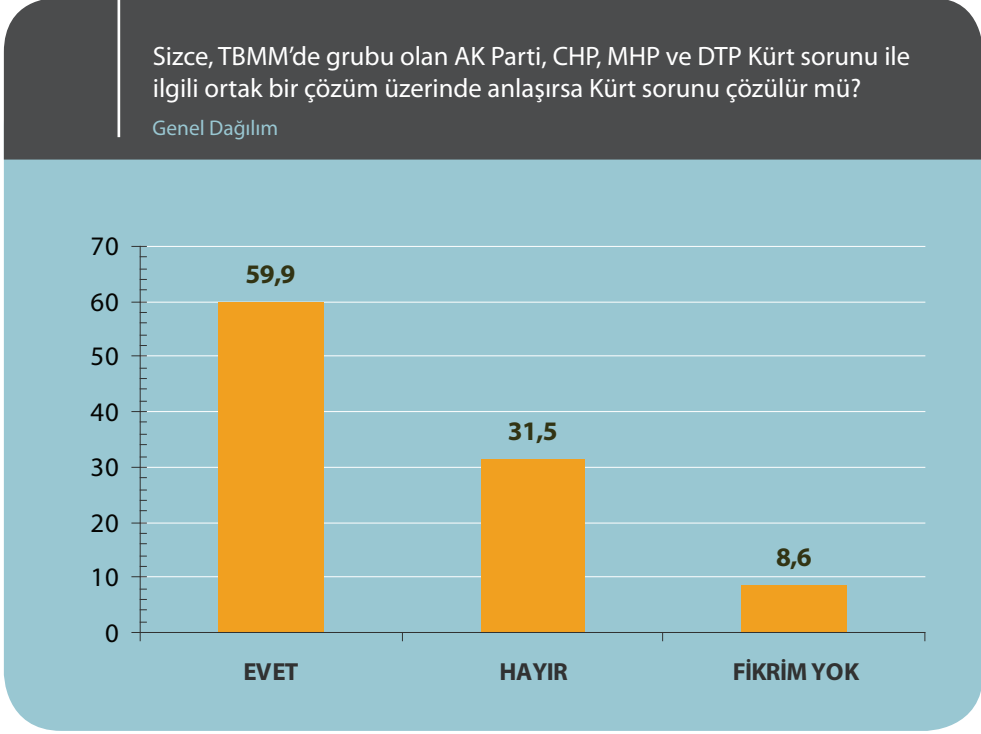
Sizce, Türk Silahlı Kuvvetleri PKK'yı askeri yöntemlerle etkisiz hale getirirse Kürt sorunu çözülür mü?"

Eğitim Düzeyi / Etnik Köken - Kürt

	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
EVET	18,6	9,6	11,3
HAYIR	70,5	86,6	88,0
FİKRİM YOK	10,9	3,8	0,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Etnik kimlikleri ortak kesen bir eğilim olarak, katılımcıların eğitim düzeyi ile tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre, eğitim düzeyi arttıkça, Kürt sorununun PKK'ya indirgenemeyeceğine, sorunun askeri yöntemlerle çözülemeyeceğine, PKK etkisiz hale getirildiğinde de sorunun devam edeceğine inananların sayısında anlamlı bir artış görülmektedir.

10 Sizce, TBMM'de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşırsa Kürt sorunu çözülür mü?

Bu soru, siyasal partilerin ve onların şahsında siyaset kurumunun Kürt sorununu çözme kapasitesini toplum nezdinde sorgulamak amacıyla sorulmuştur.

Toplumun %60 oranında, TBMM'yi ve siyasal aktörleri sorunun çözümünde başarılı olabilecek aktörler statüsünde gördüğü açıktır. Bu soru, 8. ve 9. soru ile ilişkilendirilerek ele alındığında, meseleyi teröre indirgemeyip, çözümde siyaset kurumunun etkili olacağını düşünen %60'a yakın bir toplumsal kitle olduğunu söylemek mümkündür. TBMM'nin inisiyatifinde geliştirilecek bir çözümün başarıya ulaşacağını düşünen %60'lık kitleye rağmen, 13. soruda hükümetin Kürt açılımını destekleyenlerin %48,1'le sınırlı kalması, hükümet açısından önemli dersler barındırmaktadır.

'Hayır' cevabını veren %31,5'lik kitleyi, sorunun TSK'sız çözülemeyeceğine veya sorunun her ne şekilde olursa olsun çözülemeyeceğine inanan bir toplumsal kesimin toplamı olarak görmek mümkündür. Başka bir deyişle, toplumun %31,5'lik bir kesimi, ya TSK'nın rolünü önemseydiği veya Kürt sorununun her ne şekilde olursa olsun çözülemeyeceğine inandığı için, TBMM çatısı altındaki partilerin veya siyaset kurumunun Kürt sorununu çözemeyeceğini düşünmektedir.

Sizce, TBMM'de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşır mı Kürt sorunu çözülür mü?

Etnik kökene göre dağılım

	T Ü R K %	K Ü R T %
EVET	56,9	75,5
HAYIR	34,2	17,9
FİKRİM YOK	9,0	6,5
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökene göre dağılımda, Türkler ile Kürtler arasında ciddi bir farklılık mevcuttur. Bu farklılık, 8. ve 9. sorularda problemin tanımı ve bununla ilişkili olarak TSK'nın sorunun çözümündeki rolü ile ilişkilendirilerek okunmalıdır. Problemin terör sorunu olduğunu, bu nedenle de askeri metotlarla çözülebileceğini düşünen %35 civarında bir Türk nüfus, meselenin çözümünde siyaset kurumunu adres görmemektedir. Gerçi bu nüfusun bir kısmının sorunun hiçbir şekilde çözülemeyeceğini veya sorunun var olmadığını düşünüyor olması (açık uçlu 3. soru) da mümkündür.

Kürtlerin %75'lik bir oranla sorunun çözüm adresi olarak TBMM'yi görmesi hem manidardır hem de 8. soruda siyaset kurumuna verdiği destekle de örtüşmektedir. Bu soruda, TBMM'ye verilen %75'lik destek, TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesinin Kürt meselesini çözüme kavuşturma ihtimalini sorguladığımız 9. soruda Kürtlerin %75'lik bir oranla 'Hayır' cevabı vermesiyle birleştirildiğinde, Kürtlerin Kürt sorununun çözümünde siyaseti adres gördüğünün başka bir göstergesi olarak okunabilir.

Sizce, TBMM'de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşır mı Kürt sorunu çözülür mü?"

Yaş Grupları / Etnik Köken - Türk

	18-25 ARASI	26-35 ARASI	36-45 ARASI	46-60 ARASI	61 VE ÜSTÜ
EVET	51,5	53,2	58,6	61,8	64,3
HAYIR	42,0	38,7	33,0	28,0	20,8
FİKRİM YOK	6,5	8,1	8,5	10,2	14,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kürtlerde %75'lik bir oranla TBMM öne çıkarken, Türklerde bu oranın azalması nedeniyle, tutum farklılığına yol açan farklı değişkenlere bakılabilir. Bu çerçevede, Türklerde yaş grubu bu tutum üzerinde etkili bir değişken olarak gözükmektedir. Yaş arttıkça, TBMM'ye atfedilen önem artmaktadır.

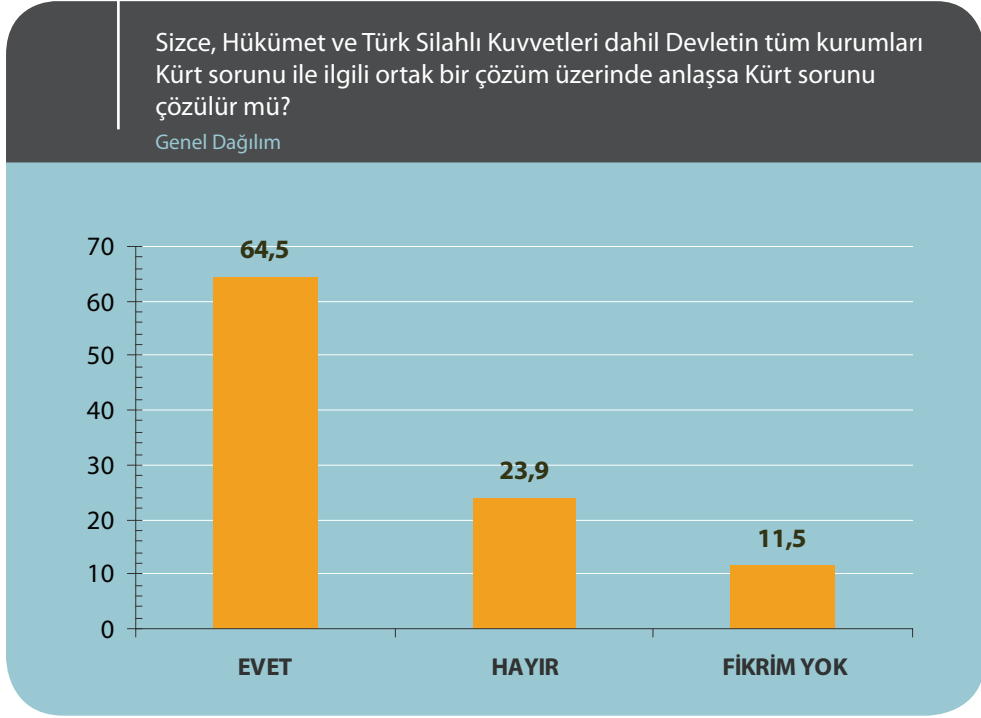
Sizce, TBMM'de grubu olan AK Parti, CHP, MHP ve DTP Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşır mı Kürt sorunu çözülür mü?"

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	64,4	53,7	49,9	74,1
HAYIR	26,8	37,8	43,7	25,9
FİKRİM YOK	8,8	8,5	6,3	0,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Türklerin tutumu üzerinde partilerin ağırlığına bakıldığında, DTPliler ve AK Partililerde TBMM'ye yüklenen anlam yüksekken, bu oran CHPliler ve MHPlilerde daha düşük kalmaktadır. Bu eğilim, mevcut Kürt açılımına partilerin verdiği destekle de örtüşmektedir.

Sizce, Hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri dahil devletin tüm kurumları Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?

Bu soru, bir önceki soruyu derinleştirmek amacıyla sorulmuştur. Bir önceki sorudan temel fark, TSK'nın ve devlet kurumlarının çözüm sürecine katılması durumudur. Verilen cevaplardan, hükümetin, TSK'nın ve devletin diğer kurumlarının üzerinde anlaşıldığı bir çözüm senaryosunun toplumda genel kabul gördüğü ortaya çıkmaktadır. TBMM'ye %60'la verilen desteğe karşın, TSK ve devlet kurumlarının eklenmesiyle, verilen destek %4,5'lik bir artışla %64,5'e çıkmaktadır. Çok yüksek olmamakla beraber, artış, devletin süreci desteklemesinin toplumsal bir kabul gördüğünü göstermek açısından anlamlıdır. Bu, çözüm sürecinin partiler üstü bir devlet projesi olarak hayata geçmesinin toplumda büyük bir destek göreceğine işaret etmektedir.

Öte yandan, bir önceki soruda, sorunun çözümünde TBMM'yi yetersiz görenlerden ne kadarının adresi yanlış gördüğü, ne kadarının da hiçbir şekilde sorunun çözülemeyeceğini düşündüğü yönündeki muğlaklık, bu soru ile bir nebze açığa çıkmış durumdadır. Buna göre, yaklaşık %25'lik bir kitle, her ne şekilde olursa olsun, Kürt sorununun çözülemeyeceğine inanıyor gözükmektedir. Bunu yılların oluşturduğu bıkkınlık, umarsızlık ve karamsarlık algısı içerisinde anlaşılabilir bir algı olarak okumak da mümkündür.

Sizce, Hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri dahil devletin tüm kurumları Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	63,8	68,5
HAYIR	24,8	20,2
FİKRİM YOK	11,4	11,3
TOPLAM	100,0	100,0

Hükümet, TSK ve devletin diğer kurumlarının katıldığı bir çözüm teşebbüsüne duyulan inanç, toplamda etnik dağılımda da varlığını korumaktadır. Öte yandan, bu soru, TBMM'nin çözümdeki rolünün sorgulandığı bir önceki soruyla (10. soru) beraber değerlendirildiğinde, TSK- Siyaset ekseninde Türkler ile Kürtler arasında anlamlı bir algı farklılığının var olduğu görülmektedir. TSK'nın denkleme dâhil olmasıyla, Türklerde destek %56'dan %64'e çıkarken, Kürtlerde destek %75,5'ten %68,5'e düşmektedir. Sorunun tanımı ile birebir örtüşen bu ayrışma, Kürtlerle Türkler arasındaki algı farklılığının temel tezahürlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Sizce, Hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri dâhil devletin tüm kurumları Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?

Eğitim Düzeyi / Etnik Köken - Kürt

	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
EVET	69,8	66,5	62,4
HAYIR	17,0	26,7	31,6
FİKRİM YOK	13,2	6,8	6,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Kürtler açısından, eğitim düzeyi değişkeninde de anlamlı bazı göstergeler mevcuttur. Buna göre, eğitim düzeyi arttıkça, TSK'ya ve devletin diğer kurumlarından yana beklentinin azaldığı görülmektedir.

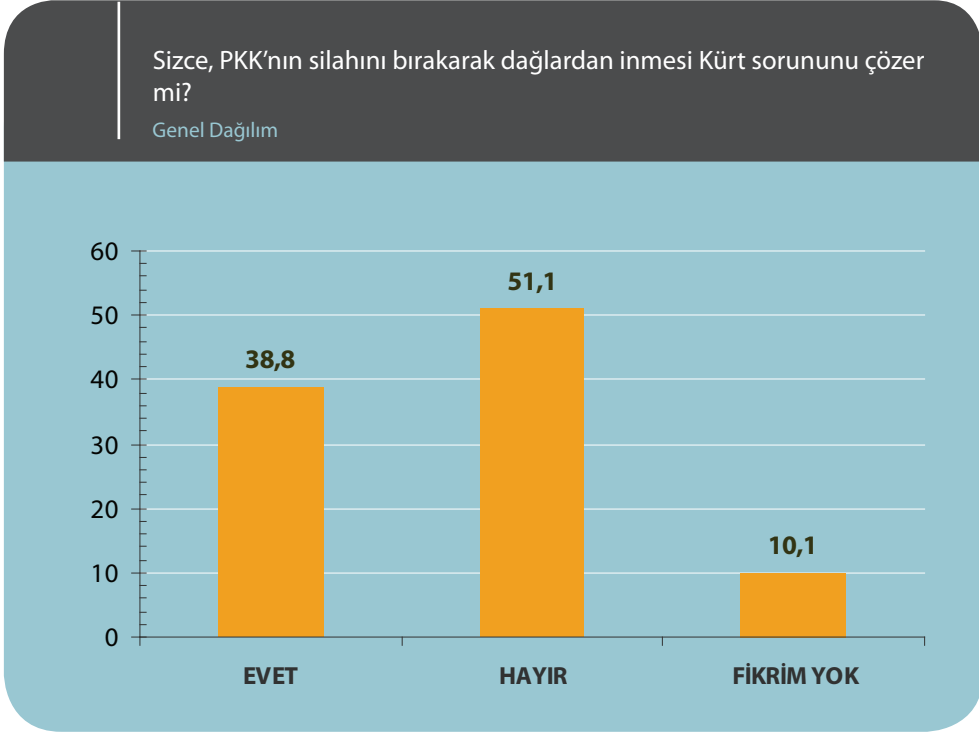
Sizce, Hükümet ve Türk Silahlı Kuvvetleri dâhil devletin tüm kurumları Kürt sorunu ile ilgili ortak bir çözüm üzerinde anlaşsa Kürt sorunu çözülür mü?"

Sosyo-Politik Kimlik / Etnik Köken - Kürt

	SOLCU	MERKEZİN SOLU	MERKEZ	MERKEZİN SAĞI	SAĞCI
EVET	65,9	60,7	69,0	54,9	74,3
HAYIR	28,3	27,9	17,8	19,7	15,8
FİKRİM YOK	5,8	11,5	13,2	25,4	9,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sosyo-politik kimliklerin tutumlar üzerindeki etkisinde, Kürtler açısından anlamlı bir ilişki mevcuttur. Sosyo politik kimlikte sarkaç sağdan sola doğru gittikçe, çözüm umudu azalmaktadır. Bunu da TSK'dan çok, siyaset kurumuna verilen öncelik ile ilişkili olarak görmek mümkündür.

12 Sizce, PKK'nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi?

Bu soru, toplumun Kürt sorunu algısında PKK'nın konumunu anlamak amacıyla, TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesi yerine, PKK'nın silah bırakması senaryosuyla sorulmuştur.

Toplumun yarısından fazlası, PKK'nın silah bırakması durumunda Kürt sorununun çözülemeyeceği yönünde kanaat bildirerek, Kürt sorununu PKK'dan ayrıştırmaktadır. Bu sonuç, çok az farklılıklarla, TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesi durumunda, Kürt sorununun çözülmesi senaryosuna yönelik toplumun kanaatıyla örtüşmektedir. Yıllardır PKK ile Kürt sorunu arasında kamuoyunda yaratılan özdeşliğe rağmen, bu özdeşliği reddeden toplumsal kesimin %51 olması küçümsenemeyecek bir orandır. Bu oran, toplumun çoğunluğunun PKK'yı Kürt sorununun nedeni olmaktan çok, bir sonucu olarak gördüğünü de ortaya koymaktadır. Bu soru, Kürt meselesinin çözüm yöntemlerini ve aktörlerini sorguladığımız 7, 8, 9, 10 ve 11. sorularla beraber düşünüldüğünde, toplumun çoğunluğunun neden siyaset kurumunu çözümün adresi olarak işaret ettiğini göstermektedir. Toplum, çözümün adresi olarak siyasal aktörlere sorumluluk yüklemektedir, çünkü meseleyi PKK'yı aşan bir sorun olarak görmektedir.

Ancak hem bu soruda hem de 9. soruda %35-40 arası bir kitle, Kürt sorununu PKK ile özdeşleştirerek, PKK'nın etkisiz hale getirilmesi veya kendiliğinden silah bırakması durumunda, Kürt sorununun da çözüleceğini düşünmektedir.

Kürt sorunu ile PKK arasındaki özdeşliğe yönelik toplumsal algıyı sorguladığımız bu soru (Evet: %38,8; Hayır: %51,1) ile 9. soru (Evet: %36; Hayır: %55,6) arasındaki %3-4 civarındaki farklılıklar, TSK'nın PKK'yı bitirmesi senaryosuna yönelik tereddütten kaynaklanmış gözükmektedir.

Sizce, PKK'nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	38,8	38,4
HAYIR	51,4	49,9
FİKRİM YOK	9,8	11,7
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökene göre dağılıma bakıldığında, Türk ile Kürt vatandaşlar arasındaki tutumlar, 9. soruya göre ciddi bir farklılık taşımaktadır. Türklerin her iki soruda da kanaati sabit iken, Kürtlerde ciddi farklılık mevcuttur. 9. soruda, TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesi senaryosuna %75,3'lük bir oranla muhalefet eden Kürtler, PKK'nın kendiliğinden silah bırakması senaryosuna da %49,9'luk bir oranla karşı çıkmaktadır. Her iki soruda da Kürtler, PKK ile Kürt sorunu arasındaki ilişkiyi ve PKK'nın ortadan kalkmasının Kürt sorununu çözüme kavuşturacağı varsayımını reddetmektedirler. Ancak, PKK'nın kendiliğinden silah bırakmasına daha fazla prim veriyor gözükmektedirler. Aynı fark, her iki senaryoda sorunun çözülebileceğini düşünenlerin oranında da belirgin olarak gözükmektedir. TSK'nın PKK'yı etkisiz hale getirmesiyle Kürt sorununun çözüleceğini düşünen Kürtlerin oranı %16,1'le sınırlıken, bu oran PKK'nın kendiliğinden silah bırakması durumunda %38,8'e çıkmaktadır. Bu farklılıkları, TSK'nın sorun çözme yöntemine muhalefet, terörün bitmeyeceğine dair inanç veya PKK'nın varlığını sürdüreceğine dair algı ile anlamlandırmak mümkündür.

Türkler açısından eğitim düzeyi anlamlı bir değişken değilken, Kürtlerde anlamlı bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Kürtlerde eğitim düzeyi arttıkça PKK'nın silah bırakmasının Kürt sorununu çözüme kavuşturmayacağı inancı da artmaktadır. Bu ise eğitim düzeyi ile ideolojik veya siyasi derinliğin ilişkisini şeklinde yorumlanabilir.

Sizce, PKK'nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi?

Eğitim Düzeyi / Etnik Köken - Kürt

	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK
EVET	41,3	31,1	31,6
HAYIR	45,3	60,2	62,4
FİKRİM YOK	13,4	8,7	6,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Sizce, PKK'nın silahını bırakarak dağlardan inmesi Kürt sorununu çözer mi?

Sosyo-Politik Kimlik / Etnik Köken - Kürt

	SOLCU	MERKEZİN SOLU	MERKEZ	MERKEZİN SAĞI	SAĞCI
EVET	26,8	26,2	38,3	45,1	58,1
HAYIR	65,2	68,9	48,3	35,2	29,8
FİKRİM YOK	8,0	4,9	13,4	19,7	12,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Aynı tutum Kürtler açısından sosyo-politik kimlik eğilimlerinde de ortaya çıkmaktadır. Sağ eğilimlere sahip Kürtlerde PKK ile Kürt sorunu arasında bir özdeşlik kurularak, PKK'nın silah bırakmasının Kürt sorununu çözebileceği algısı hakimken, sarkaç sol eğilimlere doğru kaydııkça bu özdeşlik ve kanaat ortadan kalkmaktadır.

AÇILIM ve | **4**
SİYASİ PARTİLER

ÖZET

Toplam altı sorudan oluşan bu bölümde, özel olarak Kürt açılımının halk nezdinde nasıl bir karşılık bulduğu, siyasi partilerin geliştirdikleri pozisyonları halkın nasıl değerlendirdiği, parti seçmenleri arasında bu konuda ne tür farklılıklar olduğu gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu bölümdeki sorulara tek tek bakıldığında görüleceği üzere, genel dağılım düzeyinde açılım süreci desteklenmektedir. Verilen destek, Kürtlerde daha yüksek iken, Türk kökenliler de azımsanmayacak bir oranda süreci olumlu bulmaktadır. Ancak kararsız bir konumda kalanların da önemli bir yekün tuttuğu görülmektedir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki açılım, kamuoyunun çoğunluğu tarafından 'olumlu' olarak algılanmaktadır (%48,1 açılımı olumlu, %36,4 ise olumsuz bulmaktadır). Bu sonuç AK Parti için 'cesaretlendirici' olarak nitelenebilir.

Diğer partilerin açılım sürecinde izledikleri politikalara ilişkin kamuoyunun kanaatine baktığımızda %64, CHP'nin Kürt açılımına yaklaşımını 'olumsuz', %16 ise olumlu bulmaktadır. Bu sonuç, CHP için şimdiye kadar izlediği yaklaşımı değiştirmesi yönünde bir uyarı niteliğindedir.

MHP'nin hükümetin açılım politikasına ilişkin tutumunu olumsuz bulanların oranı %62, olumlu görenlerin oranı ise %16'dır. MHP'nin 'olumluluk' oranının CHP'nin aksine son seçimlerdeki desteğine yakın olması, bu partinin şimdiye dek izlediği siyaseti pekiştirmesi için makul bir gerekçe sayılabilir. Öte yandan MHP'nin %62'lik bir oran dururken, %16'ya yaslanmanın siyasi rasyonalitesini de gözden geçirmesi gerektiği söylenebilir.

DTP'nin yaklaşımının olumluluk oranı, sürpriz bir şekilde CHP ve MHP'nin üstündedir. Kamuoyunun %35'i, DTP'nin bu konudaki yaklaşımını olumlu bulmaktadır (olumsuz görenler %41). Bu sonuç, sorunun çözümüne katkı sunma noktasında bulunan DTP'nin mevcut yaklaşımını sürdürmesi durumunda hem kamuoyu hem de siyasi aktörler nezdinde olumlu bir algıya yol açacağına bir işareti niteliğindedir.

AK Parti, CHP ve MHP'nin Kürt açılımı konusundaki politikalarının Türkiye genelinde nasıl karşılık bulduğuna bakıldığında, iktidar partisinin böylesine hassas bir konuda bile muhalefet partilerine kıyasla daha sağlam bir 'olumluluk' algısı yarattığı söylenebilir. AK Parti'nin açılımını olumlu bulanlar %48,1, CHP ve MHP'nin politikalarını olumlu bulanların oranı ise her biri için %16'dır.

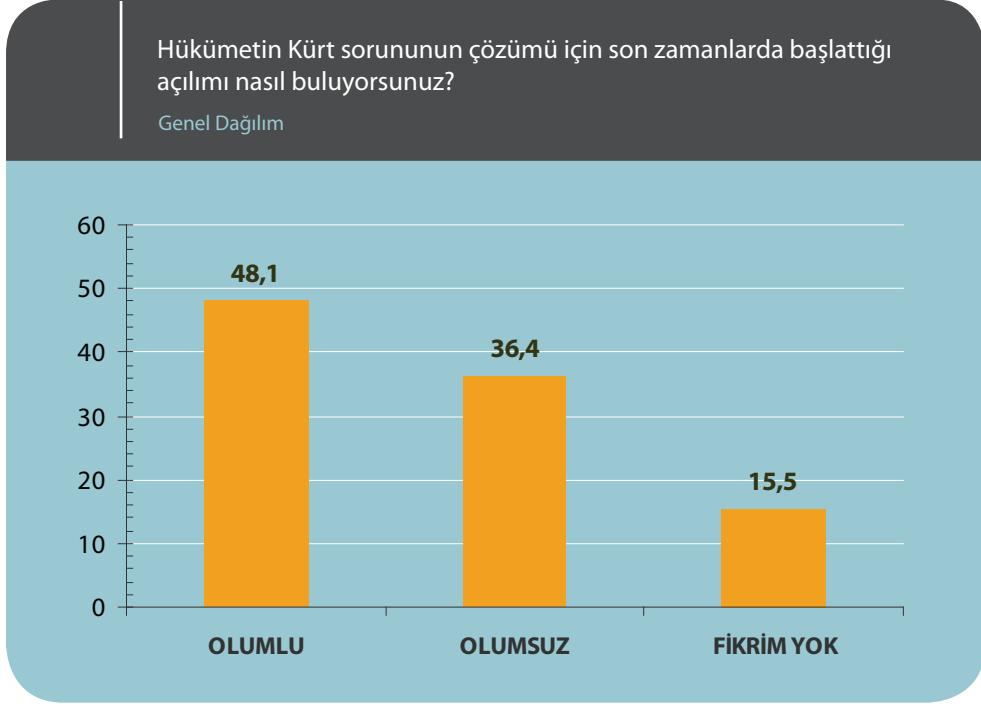
Hükümetin açılımına partiler açısından bakıldığında, CHP ve MHP ile kıyaslandığında AK Parti'nin kendi parti tabanını daha çok ikna ettiği görülmektedir. AK Parti seçmeninin %60'ı, CHP seçmeninin %33'ü ve MHP seçmeninin %40'ı partilerinin tutumlarını olumlu bulmaktadır.

Hükümetin açılım politikasının somut bir uygulaması olan TRT Şeş yayınlarına kamuoyu desteği %51 düzeyindedir (desteklemeyenlerin oranı %39). Bu destek, daha sonraki bütün somut açılım girişimleri için hükümeti teşvik edici bir bulgudur.

Açılım sürecine ve süreci yürüten AK Parti'ye karşı yapılan bölücülük eleştirisinin toplumda kabul görmediği (%59,7), bunun hem Türk hem de Kürt kökenlilerde (sırayla %55,9 ve %79,1) reddedildiği anlaşılmaktadır. Sorunla muhatap olma noktasında toplum, yeni yöntem ve uygulamaları doğrudan reddetmek yerine, ihtiyatlı da olsa destek sunmayı tercih etmektedir.

Hükümetin Kürt sorununun çözümü için son zamanlarda başlattığı açılımı nasıl buluyorsunuz?

13

Açılım konusundaki en önemli tartışmalardan biri, kamuoyunun desteği konusudur. Bu soru, bu desteği ölçmek üzere sorulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar, hükümetin başlattığı açılımı olumlu bulanların %48,1 olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla açılımın tek başına, hükümet için bir 'risk' içerdiği görüşü, en azından şimdilik geçersiz olup, çözüm fikri ve iradesine karşı kitlesel bir itiraz söz konusu değildir; aksine toplumsal destek yüksektir.

Öte yandan olumsuz (%36,4) veya kararsız (%15,5) tutuma sahip kesimlerin oranı da göz ardı edilemeyecek bir düzeydedir. Bu oranlara, sürece doğrudan karşı olanlar dâhil olduğu gibi, sürecin gidişine, yönetimine ve içeriğine itirazı olanlar da dâhildir. Bu soruya verilen cevabı, mevcut süreci çok sert bir şekilde eleştiren CHP ve MHP'nin tutumlarının değerlendirildiği 14. ve 15. sorularla beraber ele almak, tablonun daha doğru okunmasını sağlayacaktır. Sürece karşı koyan siyasi partilerin tutumları, %60'ı geçen bir oranda olumsuz bulunmaktadır. Açılıma desteğin sadece az bir farkla önde olmasına rağmen, muhalefet partilerini değerlendirirken ortaya çıkan olumsuz tablo da gözönünde bulundurulduğunda, toplumun verdiği mesaj, 7. ve 9. sorularda da açıkça görüldüğü üzere, siyasi aktörlerin elbirliği içinde sorunlara çözüm bulması gerektiğidir.

Hükümetin Kürt sorununun çözümü için son zamanlarda başlattığı açılımı nasıl buluyorsunuz?

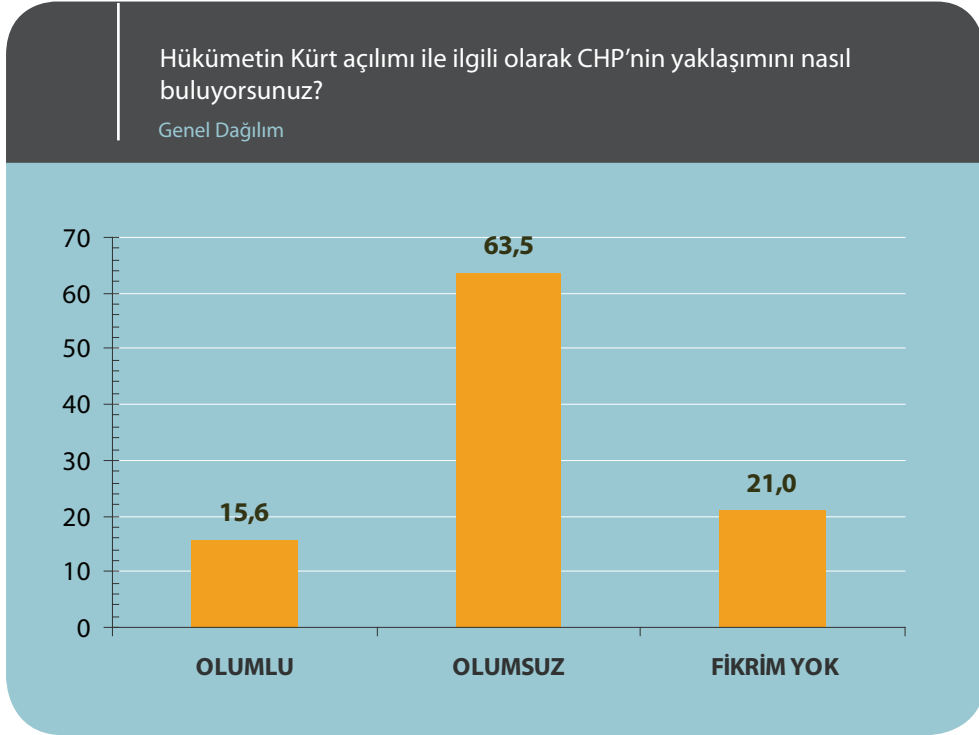
Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
OLUMLU	42,7	75,7
OLUMSUZ	40,8	13,9
FİKRİM YOK	16,5	10,4
TOPLAM	100,0	100,0

Açılıma yönelik tutumlarda etnik kökenlerin etkisine baktığımızda, Kürt kökenlilerin büyük bir oranda (%75,7) süreci olumlu bulduğu görülmektedir. Buna karşı Türk kökenlilerde açılımı olumlu bulanlar %42,7'lik bir oranla olumsuz bulanlardan (%40,8) daha fazla olsa da, fark çok azdır. Burada da kararsızlar, dengeleri etkileyecek bir şekilde %16,5 gibi yüksek bir orana sahiptir. Her iki unsur gözönünde bulundurulduğunda, açılım sürecine olumsuz yaklaşımın, keskin bir karşıtlık olmaktan çok, devletin farklı kurumlarının sürece açık desteğini ilan edip etmemesiyle ve güven sorunuyla alakalı olduğu söylenebilir. Sürecin bundan sonraki yönetiminde izlenecek yol ve kazanılacak yeni destekler (örneğin son MGK toplantısında hükümetin 'demokratik açılım' politikasına devam edilmesi yönündeki kararlar gibi) toplumsal desteği artırabilir. Beşinci ve altıncı bölümlerde de görüleceği üzere, Türk kökenlilerde Kürt sorunu etrafında gelişen siyasi talepler ve hareketlenmeler büyük şüphe ve tedirginlikle karşılanmakta, hatta toplumun %64'ü Kürtlerin ülkeyi bölmeyi istediğini düşünmektedir. Bu verileri gözönüne alırsak, ortadaki iletişim kopukluğuna rağmen %42,7 rakamı, olumlu ve genişletilebilir bir zemini işaret etmektedir.

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak CHP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

14

CHP'nin hükümetin başlattığı Kürt açılımı ile ilgili politikasının toplumsal algısını sorduğumuz bu soruda, CHP politikasının, kamuoyunda destek bulmadığı görülmektedir. Toplumun %63,5'i, CHP'nin Kürt açılımına destek vermemesini onaylamazken, %15,6'sı CHP'nin tavrını olumlu bulmaktadır. %21 oranındaki kararsızları, hem hükümetin açılımın içeriğini henüz açıklamaması hem de CHP'nin muhalefet politikasının içeriğini netleştirmeyişi ile açıklamak mümkündür.

Bu soru, toplumun siyasal aktörlerin birlikteliğine verdiği önemin açıkça görüldüğü 8. ve 10. sorularla ve siyasal partilerin hükümetin Kürt açılımına yönelik tutumunun değerlendirildiği bu bölümdeki diğer sorularla beraber ele alındığında, toplumun siyaset kurumunun elini zayıflatan ve siyasal aktörleri güçsüzleştiren tavır ve tutumları benimsemediği ortaya çıkmaktadır.

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak CHP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
OLUMLU	17,3	6,5
OLUMSUZ	60,2	79,8
FİKRİM YOK	22,4	13,7
TOPLAM	100,0	100,0

Toplumun CHP'nin politikasına yönelik olumsuz tutumu, etnik kökene göre dağılımda da bir farklılık göstermemektedir. Göreli olarak Kürtlerin CHP'ye yönelik tutumu daha olumsuz olsa da, Türklerin tutumunun da olumlu olmadığı açıktır.

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak CHP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

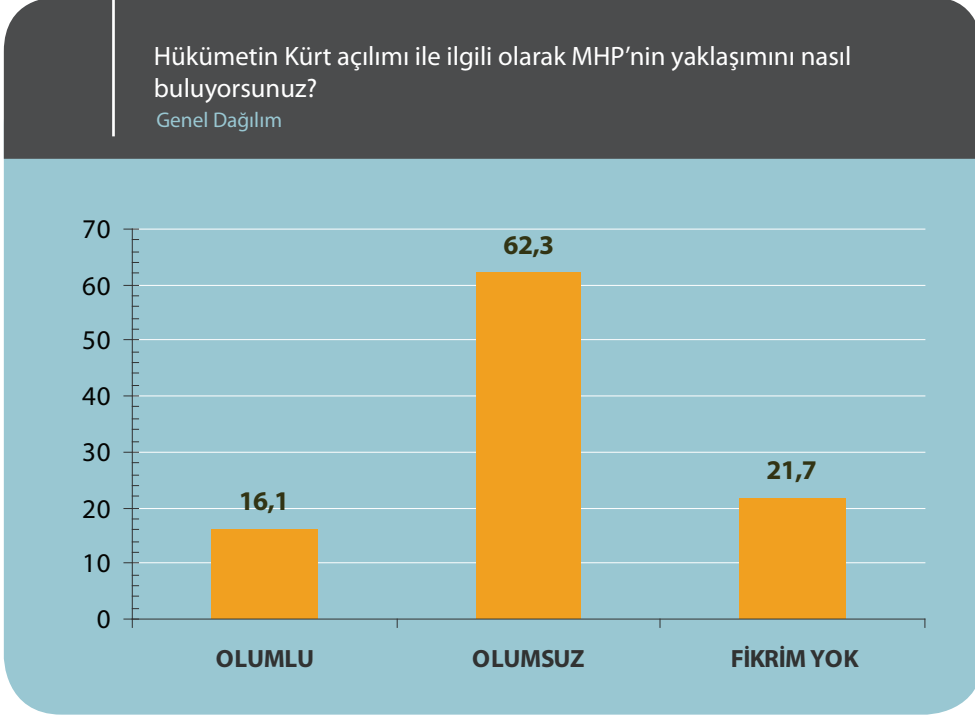
Partililik

	AK Parti	CHP	MHP	DTP	AK Parti	CHP	MHP	DTP
OLUMLU	8,5	33,0	22,3	29,3	4,4	23,3	20,0	3,0
OLUMSUZ	70,7	47,4	58,2	67,2	77,8	57,5	66,7	91,6
FİKRİM YOK	20,8	19,6	19,5	3,4	17,8	19,2	13,3	5,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Etnik Köken - Türk				Etnik Köken - Kürt			

CHP'nin politikasına seçmen eğilimleri açısından bakıldığında da durum değişmemektedir. Diğer partililerin CHP'nin tavrını olumsuz bulmasının yanı sıra, CHP'liler de kendi partilerinin politikasına diğer partililere yaklaşan bir oranla olumsuz bakmaktadırlar. Kısacası, kamuoyunun ve CHP seçmeninin çoğunluğu, Kürt açılımı konusunda parti merkezinin yürüttüğü politikayı desteklememekte ve partinin açılıma karşı sert ve olumsuz bir yaklaşım sergilemesi yerine süreçte yer alması gerektiği mesajını vermektedir.

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak MHP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

15

Hükümetin Kürt açılımına en yoğun ve sert muhalefeti MHP yürütmektedir. Bu nedenle, toplumun MHP'nin muhalefet politikasına yönelik algısı sorulmuştur. Sorudaki göstergelerden açıkça anlaşıldığı üzere, MHP'nin açılıma set çeken politikası toplumdaki ciddi bir muhalefet görmektedir. MHP'nin tavrını olumsuz bulanların oranı %62,3 iken, olumlu bulanların oranı %16,1'le sınırlı kalmaktadır. Bu oran ilk bakışta MHP'nin oy tabanına yakın bir oy olarak gözükmemektedir. Ancak, seçmen analizlerine bakıldığında, MHP'nin kendi seçmeninin de partilerinin politikası konusunda ikiye ayrıldığı görülmektedir. Sonuç olarak, MHP'nin Kürt açılımına karşı durarak oy oranını artırabileceği yaklaşımı, en azından şimdilik doğru görülmemektedir. MHP'nin 'ihanet' suçlamalarıyla yürüttüğü muhalefetin toplumsal ve de siyasal karşılığı bulunmamaktadır.

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak MHP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
OLUMLU	18,3	4,2
OLUMSUZ	58,7	81,1
FİKRİM YOK	23,0	14,6
TOPLAM	100,0	100,0

MHP'nin Kürt açılımına yönelik politikasına etnik kökene göre dağılım ekseninde bakıldığında, Kürtlerdeki yoğun muhalefetin yanısıra, Türklerin de %58,7'lik bir oranla bu politikaya karşı çıktığı, destekleyenlerin ise ancak %18,3'le sınırlı kaldığı görülmektedir.

Partililik ekseninde bakıldığında, Kürt açılımına en sert tepkiyi göstererek, açılımı vatana ihanet ve bölücülük gibi suçlamalarla yargılayan MHP'nin, kendi tabanından da yeterli desteği görmediği anlaşılmaktadır. MHP'nin politikalarını olumlu bulanların oranı %40,4 iken, muhalefet edenlerin oranı %43,3'e çıkmaktadır.

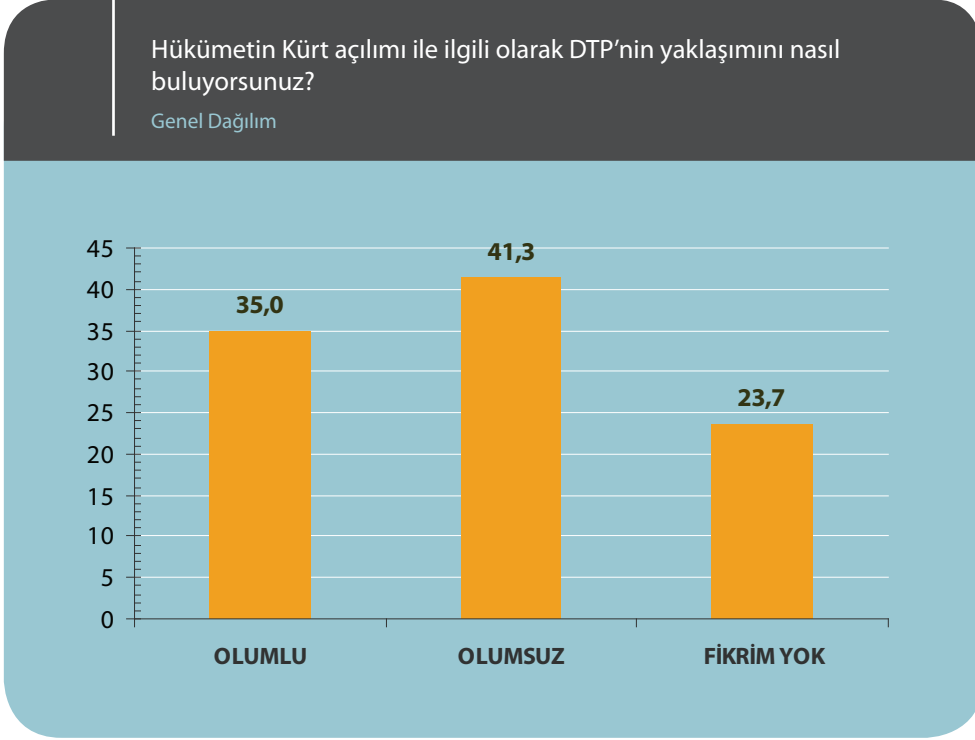
Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak MHP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
OLUMLU	12,2	19,7	40,4	5,1
OLUMSUZ	65,9	58,7	43,3	91,5
FİKRİM YOK	21,8	21,6	16,3	3,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak DTP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

16

MHP ve CHP'nin aksine DTP, hükümetin açılımını destekleyen bir politika sürdürmektedir. Bu soruyla, toplumun DTP'nin politikasını nasıl algıladığı sorulmuştur. Hükümetin Kürt açılımına yönelik politikaları konusunda DTP'nin politikalarına ilişkin olumluluk algısı Türkiye genelinde %35'e çıkmaktadır. DTP, hükümetin Kürt açılımına destek vereceğini ilan ederek, yürüttüğü politikaya ilişkin olumlu havayı oy oranının çok üstüne çıkarmayı başarmıştır. Oy oranı % 5-6 düzeyinde olan bir partinin kamuoyunda aldığı onayın %35'e ulaşması dikkat çekicidir. Bu sonuç, DTP'nin Kürt sorununun çözümüne katkı vereceğine ilişkin bir beklentinin sonucu olarak okunabilir. DTP temsilcilerinin ve özellikle de Ahmet Türk'ün açıklamalarının kamuoyunda olumlu bir etki bıraktığı anlaşılmaktadır.

Buradan, DTP'nin barışa katkıda bulunma çizgisinde hareket ettiğinde, Türkiye genelinde olumlu bir tavırla karşılandığı görülmektedir. Merkez siyasetle 'işbirliği' halinde Kürt sorununun barışçıl çözümüne katkıda bulunan bir DTP'nin, Türkiye genelinde 'normalleşme'sini gerçekleştirme mümkün gözükmemektedir.

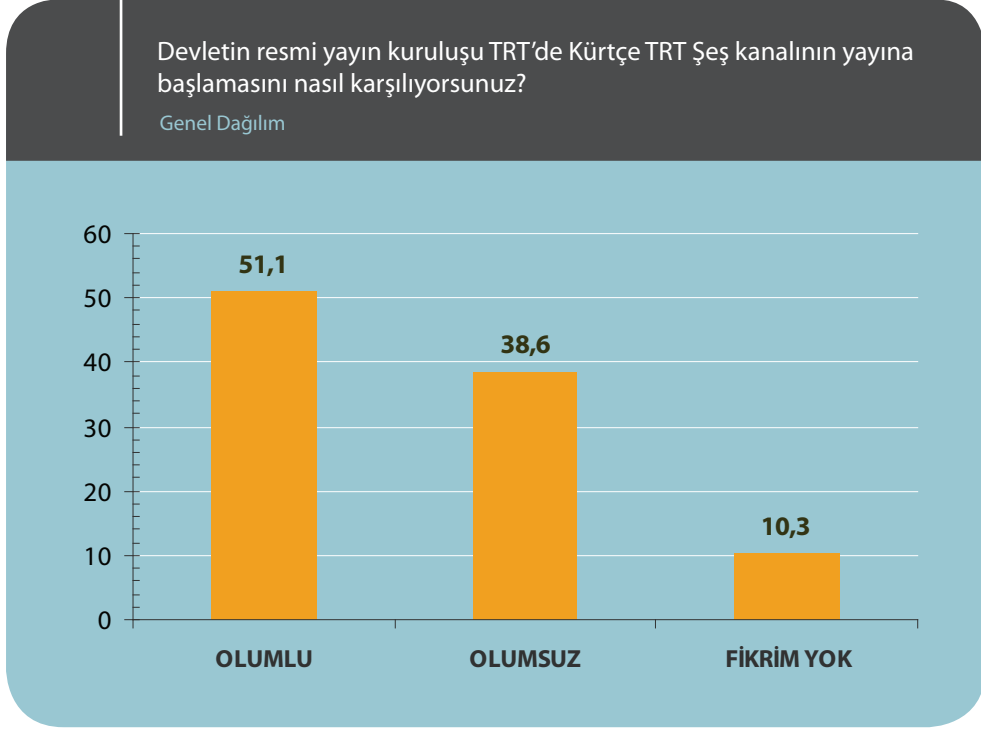
DTP, soruna yönelik yapıcı, kuşatıcı ve bütüncül bir dil kullanarak, Türk tarafının algısını dönüştürebilir ve çözümü kolaylaştırıcı bir rol oynayabilir. Bunu yaparken, bir yandan da 'Türkiye partisi' hüviyetine kavuşabilir.

Hükümetin Kürt açılımı ile ilgili olarak DTP'nin yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?		
Etnik kökene göre dağılım		
	TÜRK %	KÜRT %
OLUMLU	28,9	65,8
OLUMSUZ	46,0	18,2
FİKRİM YOK	25,2	16,0
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökene göre dağılıma bakıldığında, Türkler arasında, CHP (%17,3) ve MHP'nin (%18,3) Kürt açılımına yönelik politikalarına olumlu bakanlardan daha yüksek bir oranın, DTP'nin (%28,9) yaklaşımını olumlu bulduğu görülmektedir. Bu, DTP için Türkiye siyasetinde 'normalleşme'nin ilk işareti olabilir. Bir konuda Türkler arasında iki muhalefet partisinden daha 'popüler' bir DTP tablosunun ortaya çıkması, Kürt açılımının, DTP için de Türkiye siyasetine açılım fırsatı yarattığı anlamına gelmektedir. Öte yandan, DTP'nin Türkler arasında hala %46 oranında olumsuz algılandığı da not edilmelidir. Aslında yine de CHP ve MHP'nin Kürt açılımıyla ilgili politikalarının 'olumsuz' bulunma oranlarıyla (%60,2 ve %58,7) karşılaştırıldığında DTP'nin 'olumsuzluk' algısının ciddi düzeyde düşük olduğu farkedilecektir. Dolayısıyla DTP liderlerinin 'sağduyulu' açıklamalarının devamı durumunda bu olumsuzluk oranının daha da aşağıya düşmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Devletin resmi yayın kuruluşu TRT'de Kürtçe TRT Şeş kanalının yayına başlamasını nasıl karşılıyorsunuz?

17

Bu soru, demokratikleşme ve Kürt açılımının en somut öncüllerinden biri olan TRT Şeş'in yayına başlaması konusunda toplumsal algıyı ölçmek amacıyla sorulmuştur. Soruya verilen cevaplardan da görülebileceği gibi, kamuoyu TRT Şeş'in yayına girmesini desteklemektedir. %51'lik bir oranda gösterilen destek, soyut bir söylemden çıkıp uygulamaya dönüşen bir açılımın kısa zamanda normalleştiğini göstermektedir. 18., 19. ve 20. sorularda da görüleceği üzere, Kürt sorununun çok önemli bir kısmının, aslında bir dil (Kürtçe) sorunu olduğu düşünüldüğünde, yaşanan sürecin Kürtçenin 'normalleşmesi' süreci olduğu da söylenebilir. Sorun veya tehdit algılarıyla başatmanın en maliyetsiz yöntemlerinden birinin demokratik açılımlar olduğu, TRT Şeş örneğinde bir kez daha görülmektedir.

Devletin resmi yayın kuruluşu TRT'de Kürtçe TRT Şeş kanalının yayına başlamasını nasıl karşılıyorsunuz?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
OLUMLU	47,9	67,1
OLUMSUZ	41,4	25,0
FİKRİM YOK	10,7	7,8
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökenlere göre bakıldığında da TRT Şeş'e karşı gösterilen olumlu tutuma ilişkin tabloda ciddi bir değişiklik görülmemektedir. Hem Kürt kökenliler (%67) hem de Türk kökenliler (%48) arasında kanalın yayına başlaması olumlu bir gelişme olarak algılanmaktadır. DTP'nin Kürtler arasında TRT Şeş'e karşı tavır geliştirme girişiminin, en azından bu açıdan etkili olmadığı söylenebilir. Burada en ilginç tablo, etnik dağılım ve parti bazlı kategorilendirmede ortaya çıkmaktadır.

Devletin resmi yayın kuruluşu TRT'de Kürtçe TRT ŞEŞ kanalının yayına başlamasını nasıl karşılıyorsunuz?"

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
OLUMLU	59,5	41,0	30,9	75,9
OLUMSUZ	28,5	49,9	61,2	19,0
FİKRİM YOK	12,0	9,1	7,9	5,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Türk ve Kürt etnik kökenlerine göre parti tabloları karşılaştırıldığında görüldüğü üzere CHP, MHP ve DTP seçmeninin tutumunda esas belirleyici faktör etnik kimlik iken, AK Partili seçmenlerin tutumlarını belirlemede parti çizgisi etnik kimliğin önüne geçmektedir.

Devletin resmi yayın kuruluşu TRT'de Kürtçe TRT ŞEŞ kanalının yayına başlamasını nasıl karşılıyorsunuz?"

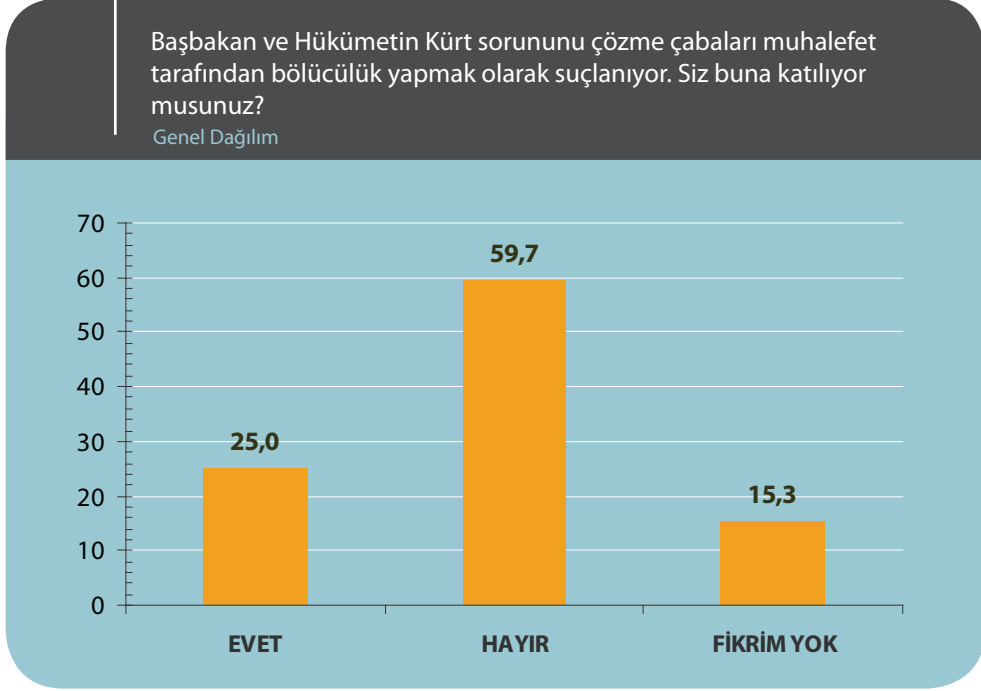
Partililik / Etnik Köken - Kürt

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
OLUMLU	83,9	68,9	53,3	49,0
OLUMSUZ	8,1	25,2	36,7	46,0
FİKRİM YOK	8,0	5,9	10,0	5,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

CHP'li ve MHP'li Türk kökenliler arasında açılımı olumsuz bulanlar (sırasıyla %49,9 ve %61,2) olumlu bulanlara göre daha fazla olmasına karşın her iki partide de açılıma azımsanmayacak bir destek söz konusudur (sırasıyla %41 ve %30,9). Aynı şekilde, yine Türk kökenliler arasında açılıma en çok destek veren seçmen ise AK Parti (%59,5) ve DTP (%75,9) seçmenidir.

Kürtlerde parti dağılımına bakıldığında, açılıma en olumsuz yaklaşım %46 ile DTP'lilerdedir. CHP'li Kürtlerde ise partinin Türk kanadından farklı olarak %69'a yakın bir kesimi, TRT Şeş açılımını desteklemektedir. TRT Şeş konusunda etnik kimliklere bağlı olarak değişen bu tabloda AK Parti önemli bir istisna teşkil etmektedir. Etnik kimliklere rağmen Türk ve Kürt AK Parti seçmeni AK Parti'nin politikasına benzer şekilde destek vermektedirler.

18 Başbakan ve Hükümetin Kürt sorununu çözme çabaları muhalefet tarafından bölücülük yapmak olarak suçlanıyor. Siz buna katılıyor musunuz?

Türkiye'nin tarihsel tecrübesi, yıllardır baskın olan 'güvenlik söylemi'nin etkisi ve PKK'nın şiddet politikasıyla beslenen 'bölünme' endişesi, toplumda derin hassasiyetler yaratmıştır. Kürt açılımı da muhalefet tarafından yaygın biçimde bölücülüğe yol açacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir. CHP bunu dolaylı yaparken (Başbakan Erdoğan'ın DTP lideri Ahmet Türk'le görüşmesini 'İmralı ile görüşme' olarak nitelemek gibi) MHP açıktan ve doğrudan yapmaktadır. Bu soru, bu suçlamaların toplum tarafından nasıl algılandığını ölçmek amacıyla sorulmuştur.

Tablonun işaret ettiği ilk nokta, kamuoyunun %59,7'lik bir oranla muhalefet partilerinin bu söylemlerine katılmadığı yönündedir. Kamuoyu derin bir 'bölücülük' kaygısı taşımasına rağmen, hükümetin çözüm inisiyatifini bu çerçevede görmemektedir. Çözüm için açılım girişiminin 'bölücülük' olarak nitelenmemesi, çözüm için yeni yaklaşım ve yöntemlerin devreye sokulması beklentisini de yansıtmaktadır. Sorunun şimdiye kadar izlenen yöntemlerle çözülemeyeceğine ilişkin kamuoyu öngörüsüyle birlikte düşünüldüğünde, bu sonuç, yeni arayışlara halkın kapıyı kapamadığı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla, muhalefetin ve özellikle de MHP'nin bu konudaki görüşlerinin kamuyonda etkili

olmadığı görülmektedir. Hükümetin niyetine yönelik bu güven, 'açılım politikası'na halkın salt partizan bir perspektiften bakmadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca bu sonuç açılım sürecinin, halk tarafından hükümet değil, partilerüstü bir 'devlet politikası' olarak görüldüğünü de ifade etmektedir.

Başbakan ve Hükümetin Kürt sorununu çözme çabaları muhalefet tarafından bölücülük yapmak olarak suçlanıyor. Siz buna katılıyor musunuz?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	28,3	9,0
HAYIR	55,9	79,1
FİKRİM YOK	15,9	11,9
TOPLAM	100,0	100,0

Hükümetin Kürt açılımının bölücülüğe yol açacağına yönelik muhalefet iddiaları, etnik kökene göre dağılımda hem Kürtler hem de Türkler tarafından reddedilmektedir. Kürtlerde bu oran Türklerle nazaran çok daha yüksek iken (%79,1), Türkler de de yadsınamayacak bir orandadır.

Başbakan ve Hükümetin Kürt sorununu çözme çabaları muhalefet tarafından bölücülük yapmak olarak suçlanıyor. Siz buna katılıyor musunuz?"

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	12,2	43,8	44,7	19,0
HAYIR	75,0	39,5	42,6	53,4
FİKRİM YOK	12,8	16,7	12,7	27,6
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Seçmen eğilimlerine göre bakıldığında, CHP ve MHP'nin yargılarının kendi seçmen tabanı içerisinde bir bölünmeye yol açtığı açıktır. Bu çerçevede, CHP ve MHP'nin kendi tabanlarını ikna etmekte zorlandıkları görülmektedir.

KORKULAR ve
KAYGILAR

5

ÖZET

Hak taleplerini ve bu hak taleplerinin uyandırdığı tedirginlikleri ölçmeye çalıştığımız sorulardan oluşan bu bölüm, Kürtler ve Türkler arasında büyük bir algı farklılığının olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, algı-gerçeklik çelişmesini ortaya koyduğu gibi, empati yoksunluğunun varlığını da teyit etmektedir.

Bu bölümde toplumsal korku ve kaygılar, Kürtlerin kültürel haklarının tanınması, Kürtçe'nin kullanımına yönelik yasakların kalkması ve Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınması gibi en çok tartışılan üç temel konu etrafında sorgulanmıştır. Bu sorulara verilen cevaplar, gerek genel olarak gerekse etnik köken ya da tercih edilen partiler gibi çeşitli değişkenler esas alınarak değerlendirildiğinde, araştırmaya katılanlar içerisinde kültürel hakların tanınmasına olumlu yaklaşanların, olumsuz tutum takınanlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak Kürtçe'nin kullanımıyla ilgili yasakların kalkması söz konusu olduğunda, katılımcılar neredeyse eşit ölçüde ikiye bölünmektedirler. Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasına ise, araştırmaya katılanların büyük bir bölümü karşı çıkmaktadır. Bu veriler, gerek karar alıcıların gerekse Kürtlere yönelik talepleri dilendirenlerin gözetmesi gereken toplumsal duyarlılıkları ya da muhtemel sosyal sorunları ima eden göstergeler olarak ele alınmalıdır.

Kültürel hakların tanınması talebinin nasıl algılandığını görmek amacıyla yöneltilen sorulara verilen cevaplara göre, katılımcıların %47,9'u, Kürtlerin kültürel haklarının tanınmasının, Türkiye'nin birliğini bozacağını düşünmemektedir. Buna karşılık, araştırmaya katılanların %42,5'i de kültürel hakların tanınmasına olumsuz yaklaşmaktadır. Bu tablo, kültürel hak tanınmasının Türkiye'nin birliğini bozmayacağı düşüncesinin, toplumda güçlü bir biçimde karşılık bulduğunu göstermektedir. Özellikle Türk kökenli katılımcıların % 42,6'sının, Kürtlere kültürel haklar tanınmasının Türkiye'nin birliğini bozmayacağı görüşünde olması, ayrıca önemlidir. Öte yandan, konuyla ilgili en sert

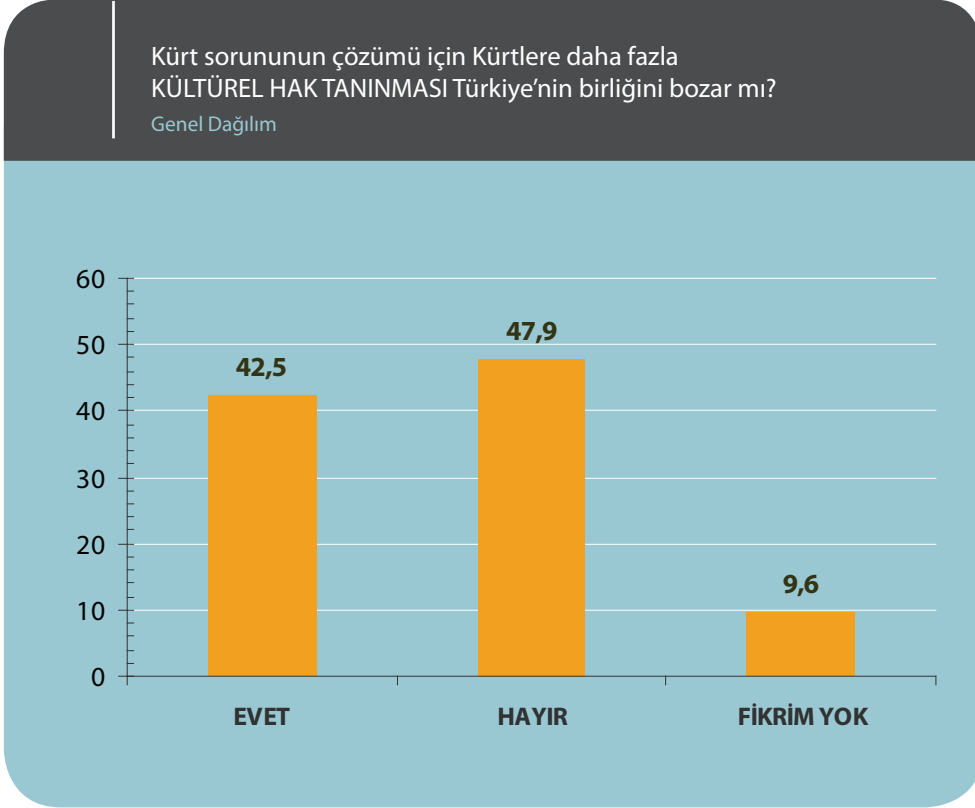
muhalefeti yapan MHP'ye oy veren Türklerin %35,3'ü bu soruya 'Hayır'; %6'sı da 'Fikrim yok' cevabı vermişlerdir. Bu rakamlar, MHP'ye oy veren Türklerin %41'den fazlasının, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin bu konuda dillendirdiği düşünceleri paylaşmadığını göstermektedir.

Kürtçe üzerindeki yasakların kaldırılmasına yönelik soruya verilen cevaplar incelendiğinde ise, araştırmaya katılanların tam anlamıyla ikiye bölündüğünü söylemek mümkündür. Araştırmaya katılanların %44'ü, Kürt sorununun çözümü için Kürtçe'nin kullanımına yönelik yasakların kalkmasına olumlu yaklaşırken, %45,8'i yasakların kalkmasını kabul edilemez bulmaktadır. Bu tablo, ilk bakışta dil yasağı konusunda toplumda hâlâ derin bir kaygı olduğunu göstermektedir. Burada TRT Şeş kanalının açılmasına gösterilen olumlu tepkilerle (%51,1) kısmen çelişen bir tutum ortaya çıkmaktadır. Bu anlamıyla açılımlar somutlaştıkça kaygıların giderilebildiği, toplumsal desteğin arttığı ama soyut kaldıkça kaygıların daha çok öne çıktığı söylenebilir. Elde edilen bulgulardan hareketle, kayda değer bir Kürtçe karşıtlığı olduğu ileri sürülebilir ancak bu oranları aslında yadırgamamak gerekmektedir. Çünkü kültürel hakların tanınması ya da TRT Şeş gibi uygulamalara gösterilen olumlu tepkiye karşılık, Kürtçe'nin ve Kürtçe ile ilgili taleplerin fazla siyasallaşmış olması yüzünden, Kürtçe'ye daha temkinli bir yaklaşım sergilenmektedir.

Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasıyla ilgili soruya verilen cevapların genel dağılımına bakıldığında, katılımcıların %65,2'sinin, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasını kabul edilemez bulduğu görülmektedir. Buna karşılık, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasını kabul edilebilir bulanların oranı da, %24,1'i bulmaktadır. Bu sonuçlar toplumun henüz bu meseleyi tartışmaya hazır olmadığını göstermektedir. Kaldı ki, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınması meselesi, içerik açısından oldukça belirsizdir. İçi doldurulmadan soyut olarak dillendirilen hak talepleri, Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerine yönelik toplumda var olan algıyla birleşince, baştan reddedilmesi mukadder bir talebe dönüşmektedir. Önce bu nihai-gizli gündem algısını ortadan kaldırmayı, ardından da talepleri somutlaştırmayı gerçekleştirmedikçe, talepler meselesi dirençlerle karşılaşmaya devam edecek gibi görünmektedir. Özetle, araştırma sonucu elde edilen bulgular, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasına karşı toplumsal yaklaşımın olumsuz olduğunu yeterince göstermektedir.

Kürt sorununun çözümü için Kürtlere daha fazla KÜLTÜREL HAK TANINMASI Türkiye'nin birliğini bozar mı?

19

Bu soru, Kürt meselesinin çözümüne yönelik tartışmalarda en çok öne çıkan başlıklardan biri olan kültürel hakların tanınması talebinin nasıl algılandığını ve siyasal bütünlükle nasıl bağlantı kurulduğunu görmek amacıyla sorulmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcıların %47,9'u, Kürtlerin kültürel haklarının tanınmasının, Türkiye'nin birliğini bozacağını düşünmemektedir. Tek başına değerlendirildiğinde bu tutum, siyasal açılımlarda kırılğan dahi olsa toplumsal bir güvenin var olduğunu göstermektedir. Fakat bu veriler aynı zamanda, kültürel hak tanınmasına karşı toplumsal düzeyde, önemli oranda (%42,5) olumsuz bir tavrın söz konusu olduğunu da göstermektedir. 17. soruda da görüldüğü gibi, TRT Şeş gibi somut bir düzenlemeye olumlu bakılırken, 'kültürel hak' gibi soyut bir kavram sorulduğunda, açılım sürecine destek azalmaktadır. Taleplerin içinin nasıl doldurulacağı konusunda toplumda belli kaygıların var olduğunu gösteren bu sonuç, TRT Şeş örneği ile beraber ele alındığında, söz konusu kaygıların giderilebileceğini de ortaya koymaktadır.

Bu sorunun verileri, "Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu?" sorusunun verileri ile beraber düşünüldüğünde, kültürel hak taleplerine yönelik direncin nedenleri daha kolay anlaşılabilir. %64,4'lük bir oranla Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerini düşünen bir toplumsal kesimin, Kürtlerin kültürel hak taleplerini bu nihai-gizli gündemle ilişkilendirmeden düşünmesi mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, aslında 'Hayır' diyen %47,9'lık oranı çok yüksek, 'Evet' diyen 42,5'lik oranı da düşük bir oran olarak okumak gerekir.

Bu çerçevede, kültürel hak tanınmasının birliği bozmayacağı düşüncesinin düşük bir farkla dahi olsa, toplumda daha güçlü bir biçimde karşılık bulması son derece önemli ve anlamlı bir sonuçtur.

Kürt sorununun çözümü için Kürtlere daha fazla KÜLTÜREL HAK TANINMASI Türkiye'nin birliğini bozar mı?		
Etnik kökene göre dağılım		
	TÜRK %	KÜRT %
EVET	47,3	18,8
HAYIR	42,6	74,6
FİKRİM YOK	10,2	6,6
TOPLAM	100,0	100,0

Bu soruda, etnik kökene göre dağılımda görüldüğü üzere, Türk ve Kürt kökenli denekler arasında küçümsenmeyecek bir fark ortaya çıkmıştır. Bu büyük fark, toplumun hak taleplerine yönelik algısını ölçmek üzere sorulan bu bölümdeki diğer sorularda da varlığını korumaktadır. Türkler ve Kürtler arasında var olan algı farklılıkları, Kürtlerin hak talepleri konusunda kristalize olmakta ve Türkler ile Kürtler arasındaki empati eksikliğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, Türk katılımcıların, Kürtlere nazaran, kültürel hakların verilmesi konusunda daha negatif bir tavır sergiledikleri görülmektedir.

Toplumun Kürt algısının sorgulandığı 6. bölümdeki veriler göz önünde bulundurulduğunda, Türk kökenli katılımcıların %42,6 gibi bir bölümünün, Kürtlere kültürel haklar tanınmasının Türkiye'nin birliğini bozmayacağı görüşünde olması önemli bir veridir. Soruya verilen cevapta Türk katılımcılar doğrudan ikiye bölünmüş bir tavır sergilemesine karşın,

Kürt kökenliler %74,6 gibi bir oranda hakların tanınmasının ülkeyi bölmeyeceğine inanmaktadır. Bu açıdan ortaya çıkan tablo, Türklerle Kürtler arasındaki hem algı farklılığını ortaya koymakta hem de toplumdaki zihinsel karmaşıklığı göstermektedir.

Kürt sorununun çözümü için Kürtlere daha fazla KÜLTÜREL HAK TANINMASI Türkiye'nin birliğini bozar mı?

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	41,2	48,9	58,7	20,3
HAYIR	47,3	42,6	35,3	76,3
FİKRİM YOK	11,5	8,5	6,0	3,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

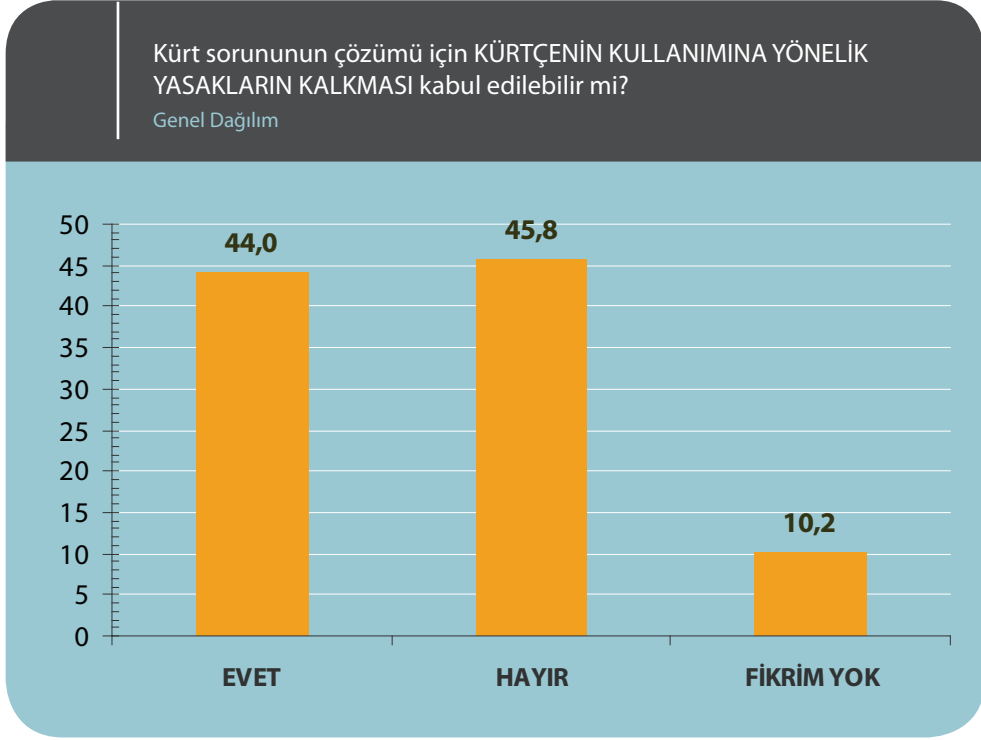
Öte yandan, bu soruya verilen cevapların siyasi partilere göre dağılımlarına bakıldığında, konuyla ilgili en sert muhalefeti yapan MHP'ye oy veren Türklerin %35,3'ünün bu soruya 'Hayır'; %6'sının da 'Fikrim yok' cevabı verdiği görülmektedir. Bu rakamlar, MHP'ye oy veren Türklerin de %41'den fazlasının MHP

Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin bu konuda dillendirdiği düşünceleri paylaşmadığını göstermektedir.

Tüm bunların yanı sıra, Türklerin yarısının bu soruya olumlu cevap vermiş olması, özellikle AK Parti'ye oy veren Türk katılımcılarda bu oranın %41,2'de kalmış olması, önemli bir uyarı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü araştırmancının ortaya koyduğu diğer veriler de gözönüne alındığında, Kürt sorununun çözüm sürecinde, toplumsal katılımın sağlanması düşünülenlerden de büyük önem taşımaktadır.

Araştırmancının ulaştığı tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde, toplumun terörün, şiddetin ya da güvenlik sorunlarının dışında bir Kürt sorunun farkında olduğu ve bu problemin silahla çözülemeyeceğini düşündüğü, bu yüzden de TRT Şeş gibi somut adımlara, hatta kültürel hak gibi soyut kavramlara daha olumlu yaklaştığı görülmektedir. Kaldı ki kültürel hak kavramı önümüze Türkiye'nin üniter yapısı, ülkenin bütünlüğü gibi siyasi tartışmalara girilmeksizin sorunun çözümünü kolaylaştıran, ulusal ve uluslararası güvenceler içeren bir alan da açmaktadır. Bu nedenle, Kürt sorununun çözümüne yönelik tartışmalarda önümüzdeki günlerde kültürel haklar meselesinin daha fazla gündeme geleceğini öngörmek mümkündür. Sorun tartışıldıkça ve kültürel hakların muhtevası öğrenildikçe, çözümün hem karar alıcılar hem de toplum açısından daha da kolaylaşacağı söylenebilir. Dahası, toplumdaki tüm farklılıkların haklarını güvence altına almanın, her demokratik hukuk devletinin en önemli ve öncelikli yükümlülükleri arasında olduğu da unutulmamalıdır.

20 Kürt sorununun çözümü için KÜRTÇENİN KULLANIMINA YÖNELİK YASAKLARIN KALKMASI kabul edilebilir mi?

Bu soru, soyut bir hak tartışması yerine, somut olarak Kürtçe üzerindeki yasakların kaldırılmasına karşı tepkinin ne olduğunu ölçmek üzere sorulmuştur. Bu konuda toplumun tam anlamıyla ikiye bölündüğünü söylemek mümkündür. Araştırmaya katılanların %44'ü, Kürt sorununun çözümü için Kürtçe'nin kullanımına yönelik yasakların kalkmasına olumlu yaklaşırken, %45,8'i yasakların kalkmasını kabul edilemez bulmaktadır. Bu tablo, ilk bakışta dil yasağı konusunda toplumda hâlâ derin bir kaygı olduğunu göstermektedir. Burada TRT Şeş kanalının açılmasına gösterilen olumlu tepkilerle (%51,1) kısmen çelişen bir tutum ortaya çıkmaktadır. Bu anlamıyla açılımlar somutlaştıkça kaygıların giderilebileceği, toplumsal desteğin arttığı ama soyut kaldıkça kaygıların daha çok öne çıktığı söylenebilir.

Kürt sorununun çözümü için KÜRTÇENİN KULLANIMINA YÖNELİK YASAKLARIN KALKMASI kabul edilebilir mi?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	37,2	78,2
HAYIR	52,1	14,4
FİKRİM YOK	10,7	7,4
TOPLAM	100,0	100,0

Bu cevapların etnik kökene göre dağılımlarına bakıldığında, şaşırtıcı olmayan biçimde, Türklerde olumlu bakanların oranı daha düşük (%37,2) iken, Kürtlerde verilen desteğin oldukça yüksek (%78,2) bir oranda olduğu görülmektedir. Kuşkusuz Türkler arasında yasakların kalkmasına karşı çıkanların hâlâ %52'lerde olması, ciddiye alınması gereken önemli bir toplumsal sorunu işaret etmektedir.

Kürt sorununun çözümü için KÜRTÇENİN KULLANIMINA YÖNELİK YASAKLARIN KALKMASI kabul edilebilir mi?

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	41,2	38,9	27,2	74,1
HAYIR	47,0	52,8	64,7	22,4
FİKRİM YOK	11,8	8,4	8,0	3,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Katılımcıların siyasi partilere ve etnik kökenlerine göre dağılımları da genel eğilime paralel bir seyir izlemektedir. Örneğin, Türklerden AK Parti'ye oy verenlerin %41,2'si, CHP'ye oy verenlerin %38,9'u, MHP'ye oy verenlerin ise %27,2'si Kürtçe'nin kullanımına ilişkin yasakların kalkmasına olumlu bakmaktadırlar. Buna karşılık Kürtlerde bu oranlar, AK Parti'ye oy verenlerde %74,1'e,

CHP'ye oy verenlerde %67,5'e, MHP'ye oy verenlerde ise %58,6'ya çıkmaktadır. DTP'ye oy verenlere ilişkin göstergeler ise doğal olarak bu partilere oy verenlerin tam tersine bir seyir izlemektedir.

Elde edilen bulgulardan hareketle, kayda değer bir Kürtçe karşıtlığı olduğu ileri sürülebilir ancak aslında bu oranları yadırgamamak gerekmektedir. Çünkü hem “dil eşittir bölücülük” fikrinin yıllardan beri sürekli işlenmiş olması hem de DTP de dâhil, Kürt siyasi hareketlerinin politikalarını daha çok dil üzerinden yürütüyor olmaları yüzünden, Kürtçe’nin tek başına bölücülük olarak al-

gılandığı söylenebilir. Tüm bunlara karşın, Kürtçe’ye ilişkin yasakların kalkmasına olumlu bakanların %44 oranında olması da dikkat çekicidir. Çünkü bu oran, yıllardır bu konu hakkında resmi devlet görüşünün dil etrafında yürüttüğü mücadele yöntemlerinin toplumda yeterli bir karşılık bulamadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, TRT Şeş gibi uygulamalara gösterilen nispeten olumlu tepki de, Kürtçe’nin ve Kürtçe ile ilgili taleplerin fazla siyasallaşmış olması yüzünden, toplumun bu taleplere karşı daha temkinli bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymaktadır.

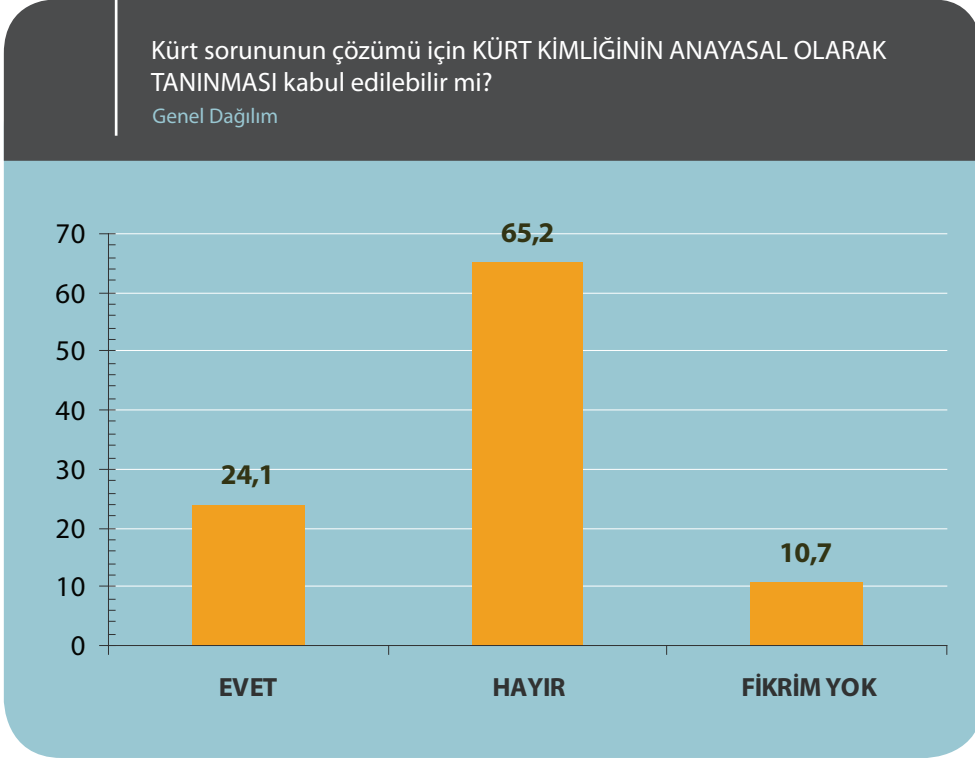
Kürt sorununun çözümü için KÜRTÇENİN KULLANIMINA YÖNELİK YASAKLARIN KALKMASI kabul edilebilir mi?”

Partililik / Etnik Köken - Kürt

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	74,1	67,5	58,6	87,2
HAYIR	16,7	24,2	27,6	9,9
FİKRİM YOK	9,2	8,3	13,8	2,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Kürt sorununun çözümü için KÜRT KİMLİĞİNİN ANAYASAL OLARAK TANINMASI kabul edilebilir mi?

21

Bu soru, araştırmanın düşünceleri provoke eden sorularından birisidir. Çünkü Kürtler başta olmak üzere toplumun pek çok kesiminde, tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını "Türk" olarak tanımlayan mevcut anayasal düzenlemelere karşı hoşnutsuzluk olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde Kürt vatandaşların da, Kürt kimliği anayasal güvenceye alınmadıkça, her an yeni bir inkâr siyasetiyle karşılaşabileceklerine dair derin kaygıları bulunmaktadır. Bu yüzden de Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınması, önemli bir talep olarak uzunca bir süreden beri çeşitli platformlarda dile getirilmektedir.

Kürt sorununu yıllardan beri izleyen tüm gözlemciler arasında, aslında kısa vadede böyle bir beklentinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı konusunda bir uzlaşma olduğu söylenebilir. Dahası, başta DTP olmak üzere, Kürt siyasal hareketinin muhtelif temsilcileri, böyle bir talebin anlamsız olduğunu ve çözüm sürecine katkı sağlamayacağını sıkça dile getirmektedirler.

Araştırmaya katılanların, bu soruya verdikleri cevapların genel dağılımına bakıldığında, katılımcıların %65,2'sinin, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasını kabul edilemez

bulduğu görülmektedir. Buna karşılık, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasını kabul edilebilir bulanların oranı da ancak %24,1'i bulmaktadır. Bu sonuçlar, toplumun henüz bu meseleyi tartışmaya hazır olmadığını göstermektedir. Aslında Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınması meselesi içeriği net olmayan bir konudur. Bu terkiyle, Anayasa'nın hiçbir etnik kimliğe dayanmaması, yani etnik kör olması mı yoksa Kürtlerin adları anılarak Anayasa'da yer alması mı kastedilmektedir, tartışmalıdır. Toplumda bu mesele ile ilgili bir belirsizlik ve gerçekliği aşan bir algı mevcut olduğu için, esasen bu ayrımı netleştirecek bir soru sormak mümkün de değildir. Bu nedenle, %65,2'lik bir oranla anayasal tanınmayı reddeden toplumsal kesimlerin aslında neyi reddettikleri açık değildir. Ancak bu sonuç, bir hususu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmaktadır: İçi doldurulmadan soyut olarak dillendirilen hak talepleri, Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerine yönelik toplumda var olan algıyla birleşince, baştan reddedilmesi mukadder bir talebe dönüşmektedir. Önce bu nihai-gizli gündem algısını ortadan kaldırmayı, ardından da talepleri somutlaştırmayı gerçekleştiremedikçe, talepler meselesi dirençlerle karşılaşmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Kürt sorununun çözümü için KÜRT KİMLİĞİNİN ANAYASAL OLARAK TANINMASI kabul edilebilir mi?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	15,5	67,3
HAYIR	73,9	22,1
FİKRİM YOK	10,6	10,6
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökene göre dağılım tablosu, önemli bir göstereyi daha içermektedir: Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasını kabul edilebilir bulanların oranı, Türklere %15,5 iken, kabul etmeyenlerin oranının %75 civarında çıkması oldukça manidardır. Kürtlerde ise tam tersi bir biçimde, kabul edilebilir bulanların oranı %67,3 iken, kabul etmeyenlerin oranı %22,1'de kalmaktadır. Konuya ilişkin negatif tutumun ve Türk ve Kürt kökenliler arasındaki farkın bu derecede yüksek olması, algı farklılığının boyutlarını göstermektedir. Özetle, araştırma sonucu elde edilen bulgular, Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasına karşı toplumsal yaklaşımın olumsuz olduğunu yeterince göstermektedir.

TOPLUMUN | 6
KÜRT ALGISI

ÖZET

Toplam dört sorudan oluşan bu bölümde, siyasi sorunlar etrafında Kürtlere ve yasal/yasadışı Kürt siyasi hareketlerine karşı toplumsal algının resmi çıkartılmak istenmektedir. Bu bölümdeki sorular bir bütün olarak ele alındığında, Kürtlerin hak talepleri, siyasal temsili ve nihai gizli hedefleri konusunda toplumun ikiye bölündüğü ve algı-gerçeklik farkının dramatik biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumsal akıl, politik mevzularda farklı, gündelik hayata dair mevzularda farklı işlemektedir. Bu ayrışma, çözüm için iyi yönetildiğinde bir fırsat oluştururken, kötü yönetildiğinde ciddi riskleri içinde taşımaktadır. Bu hakikat, kamuoyu oluşturucularının ve siyasal aktörlerin üzerinde nasıl bir sorumluluk olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, toplumda Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerine dair ciddi bir algı oluşmuş durumdadır. Araştırma bulgularına göre, toplumun %64,4'ü Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediğini öne sürerken, hayır diyenlerin oranı %24,6'dır. Bu algı, etnik aidiyete göre iyice belirginleşmekte ve Türklerin %71,3'ü, Kürtlerin ise %30,3'ü "Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerini" ifade etmektedirler.

Bu bölümün ilginç verilerinden bir diğeri de, "DTP'nin siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?" sorusuyla ortaya çıkmaktadır. Araştırmaya katılanların %38,1'i, DTP'yi tüm Kürtlerin temsilcisi olarak görürken, buna karşılık, %50 gibi yüksek sayılabilecek bir oran ise, DTP ve Kürtler arasında doğrusal bir temsil ilişkisi olmadığını düşünmektedir. Bu soruya etnik kökenler itibarıyla bakıldığında Kürt vatandaşların temsili konusunda Türk ve Kürt kökenliler arasında önemli bir algı farklılığı olduğu gibi, Kürtler arasında da DTP'nin temsil yeteneğine dair ciddi bir görüş farkı bulunduğu görülmektedir.

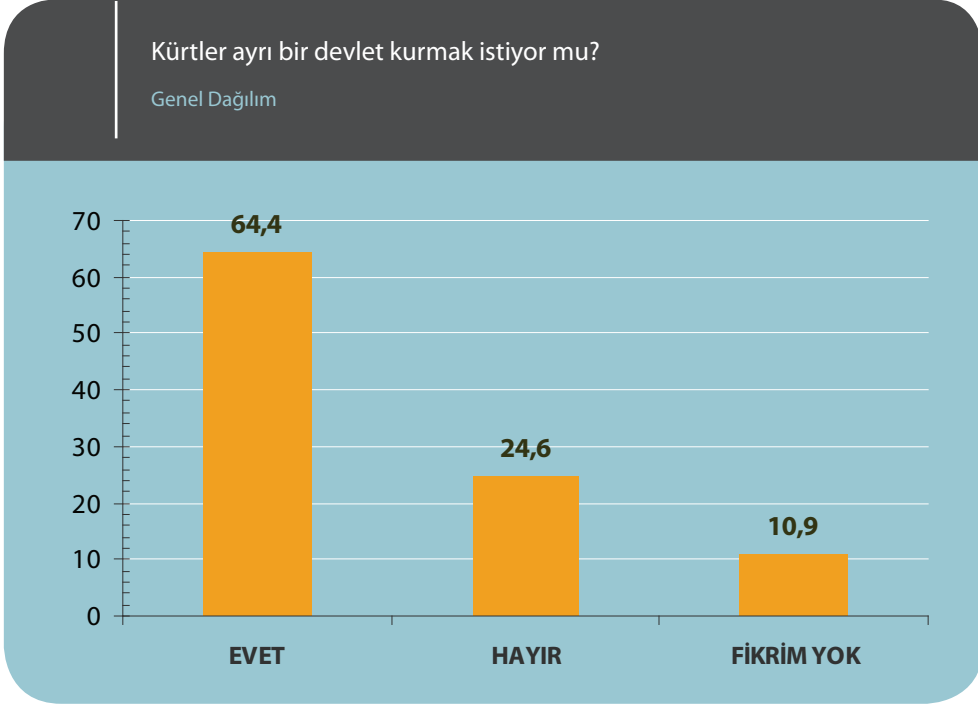
Bu bölümde yer alan bir diğer önemli soru, “Abdullah Öcalan ve PKK'nın siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?” sorusudur. Son 25 yıldır medyanın yaygın niteliğiyle toplumdaki Kürt algısını etkileyen en önemli faktörlerin başında Öcalan olgusu gelmektedir. Öcalan ismiyle PKK ve Kürtlerin temsili arasındaki bağ sürekli tartışılan bir ilişki olmuştur. Katılımcıların %37,4'ü, tüm Kürtler ve Öcalan/PKK arasında temsil bağı görürken, %50,1'i temsil bağının varlığına karşı çıkmaktadır.

Bu bölümde yer alan son soru, “DTP ile PKK arasında organik bir bağ var mı?” sorusudur. Araştırma verilerine göre toplumun büyük bir kesimi, DTP ile PKK arasında organik bir bağ olduğuna inanmaktadır. Organik bir bağın varlığına inananların oranı %78,7 iken, böyle bir bağın varlığına inanmayanların oranı, sadece %7,1'dir. Bu sonuçta DTP zincirinin ilk partisi olan Halkın Emek Partisi (HEP)'nden bu yana yapılan tartışmaların ve hâlihazırda DTP'li temsilcilerin kendilerini ifade etme biçimlerinin önemli tesiri olduğu söylenebilir.

Bu bölümdeki verileri ilginç kılan husus, bölüm verileriyle, araştırmamızın sosyal mesafe bölümündeki verilerin ters bir korelasyon içinde olmasıdır. Araştırmanın bütününde de görüldüğü üzere, Türkler ve Kürtler politik mevzularda ciddi bir biçimde ayrışmakta ancak toplumsal meselelerde aynı tepkileri vermektedirler. Dahası, birbirlerine yaklaşım açısından var olan son derece olumlu tablo, siyasi konularda geniş bir ayrışmaya ve muhtemel gerilimlere dönüşmektedir. Bu ters korelasyon, yakın bir gelecekte sorunun çözülmemesi durumunda, daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelinebileceğini ve siyasi sorunların toplumsal bütünlüğü zedeleyebileceğini çok net bir biçimde göstermektedir.

Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu?

22

Bu soru, katılımcıların Kürtlerin talepleri altında gizli bir gündemin varlığını görüp görmediklerini ölçmek amacıyla sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplardan toplumun, Kürtlerin taleplerinin altında gizli bir gündemin varlığına inandığı ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara göre, "Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu" sorusuna, araştırmaya katılanların %64,4'ü evet cevabını verirken, %24,6'sı hayır cevabını vermiştir. Adına Kürt açılımı ya da demokratik açılım denen sürecin önündeki en önemli psikolojik engellerden birini oluşturan bu algı, atılan en masum adımın dahi "bölünme" endişesiyle geri çevrilmesine neden olmaktadır.

Aslında bu soru, bütün araştırma boyunca Türk ve Kürt algısının farklılaştığı sorulara gerekçe teşkil etmektedir. Özellikle beşinci bölümde, toplumun demokratik açılımda muhtemel hak taleplerine yönelik algısının altında, bu soruya verdiği cevabın yattığı söylenebilir. Son dönemlerde, PKK ve DTP sözcülerinin ayrı devlet kurma taleplerinin olmadığını sıkça vurgulamalarına rağmen, gerek bu sözcülerin geçmiş yıllardaki söylemleri gerekse milliyetçi camiadaki Kürt meselesi ve PKK arasında kurulan özdeşlik nedeniyle Kürtlerin ayrılıkçılığı algısının toplumda genel bir kanaate dönüştüğü görülmektedir.

Kürt açılımının ve genel anlamda Kürt sorununun muhtemel çözüm başlıklarının toplumda yeni gerginlikler oluşturmaması, büyük oranda Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediklerine dair bu algının değiştirilmesine bağlıdır. Bu algı, toplumda bu kadar yüksek bir oranla (genelde %64,4; Türklerde %71,3) var olduğu müddetçe, yapılan her açılımın Türkiye'nin iç barışına zarar verme ihtimali mevcuttur. Bunun için, Kürt meselesini dillendirmekle varlıklarını anlamlandıran çevrelerin, toplumdaki bu algıyı değiştirmek yönünde azami gayret sarfetmeleri gerekmektedir. Aynı şekilde, birliğin bekası kaygısıyla Kürtlere dair her türlü hak talebini vatana ihanetle yargılayan çevrelerin de, bu tutumlarının toplumun adalet arayışının önünü kestiğini ve birliğe zarar verecek asıl unsurun adaletin tecelli edeceğine dair umutların yitirilmesi olduğunu farketmeleri gerekir. Son olarak, algının bilgi ve gerçekliğin önüne geçtiği bu durumu tashih etmek üzere medyaya da büyük sorumluluk düşmektedir.

Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu?		
Etnik kökene göre dağılım		
	TÜRK %	KÜRT %
EVET	71,3	30,3
HAYIR	17,9	59,0
FİKRİM YOK	10,8	10,7
TOPLAM	100,0	100,0

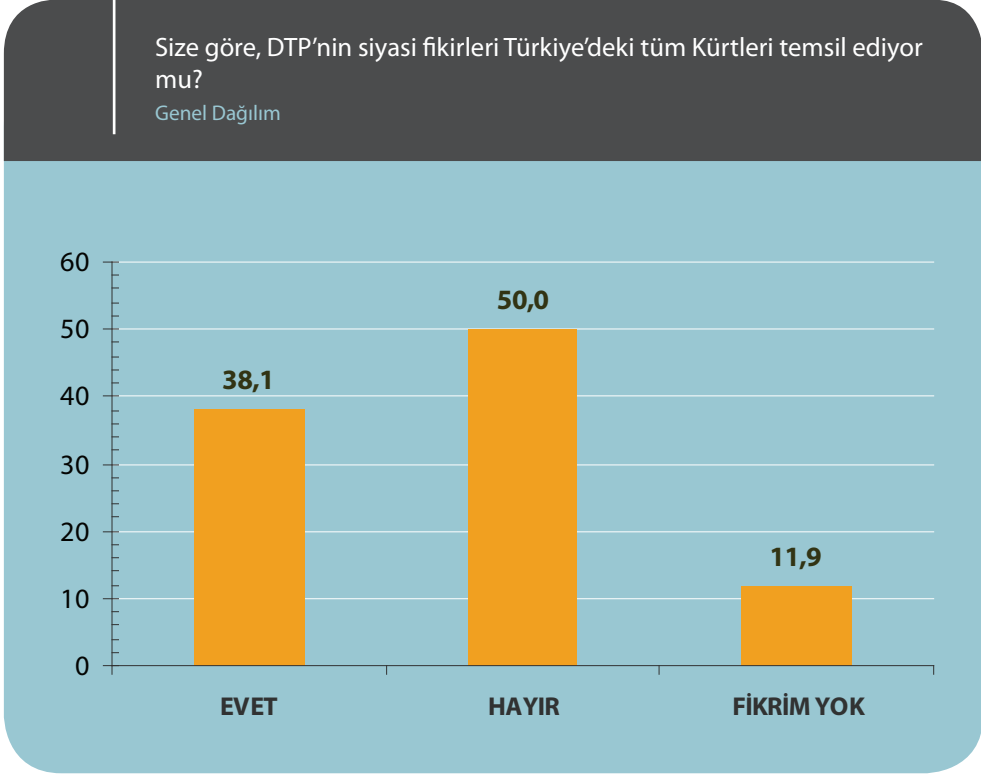
Bu soru, etnik kökene göre analiz edildiğinde, en büyük farklılığın ortaya çıktığı sorulardan biridir. Araştırmaya katılan Kürtlerin %30,3'ü "Evet, Kürtler bir devlet kurmak istiyor" cevabını verirken, bu oran, Türklerde %71,3'e yükselmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, Türklerin algıları ile Kürtlerin algıları arasında %40 civarında bir fark oluşmuş durumdadır. İki toplumun daha fazla empati yapması ve yaşanan bu iletişim sorununu ortadan kaldırması gerektiği açıktır.

Öte yandan, Kürtlerdeki %30'luk 'Evet' cevabı da küçümsenecek bir rakam değildir. Kürt siyasal hareketinin sözcüleri bu talepleri somut olarak hiç dile getirmemiş, PKK ve Abdullah Öcalan 10 yılı aşkın bir zamandır bu pozisyondan vazgeçmiş iken, Kürtlerin üçte birinin halen aylık fikrini sürdürüyor olmaları üzerinde düşünmek gerekmektedir. Bu sonuçlardan, toplumun bir kısmının, sözcülerin fikir değişikliklerine ayak uyduramadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu oranın azaltılması, siyaset kurumunun birlikteliği artırıcı politikalarına bağlı olduğu gibi, Kürtlerin fikirlerine değer verdikleri siyasal aktörlerin birliktelik tezini daha güçlü bir şekilde vurgulamalarına da bağlıdır.

Kürtler ayrı bir devlet kurmak istiyor mu?					
Yaş Grupları / Etnik Köken - Kürt					
	18-25 ARASI	26-35 ARASI	36-45 ARASI	46-60 ARASI	61 VE ÜSTÜ
EVET	38,7	30,1	23,8	24,8	26,2
HAYIR	51,6	60,6	65,1	63,1	59,5
FİKRİM YOK	9,7	9,3	11,1	12,1	14,3
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yaş grupları ile Kürtlerin ayrı bir devlet kurma talepleri arasında ters bir korelasyon bulunmaktadır. Yaş küçüldükçe bu algı daha güçlenmekte, yaş ilerledikçe bu algı zayıflamaktadır. Bu sonuçta, 18-25 yaş grubundaki gençlerin siyasal ve toplumsal bilincinin PKK'nın yoğun propagandası altında oluşması kadar, gençlerin diğer yaş gruplarına göre daha romantik, isyankar duygulara sahip olmalarının da önemli tesiri bulunmaktadır. Yaş ilerleyip ailevi ve kişisel sorumluluklar arttıkça, ayrı devlet kurma düşüncesi zayıflamakta ve toplumsal entegrasyon süreci hızlanarak, taleplerin demokratik yollardan ifade edilmesi biçimi yaygınlık kazanmaktadır. Ayrıca, sosyal mesafeyi analiz eden araştırmanın son bölümünde, Türkler ve Kürtler arasındaki kanaatler, akrabalıklar, evlilik, komşuluk vb. sorularına verilen cevaplar fiili olarak Kürt nüfusun sosyal entegrasyonunun had safhada gerçekleştirdiğini göstermektedir. Bu fiili entegrasyon gerçekliği ortadayken, ayrı devlet kanaatinin bu denli güçlü olması üzerinde düşünmek gerekmektedir.

23 Size göre, DTP'nin siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?

Bu soruyla, DTP ve Kürtler arasındaki temsil ilişkisinin Türkiye genelinde nasıl algılandığı görülmek istenmiştir. Araştırmaya katılanların %38,1'i DTP'yi tüm Kürtlerin temsilcisi olarak görürken, buna karşılık olarak %50 gibi yüksek bir oran DTP ve Kürtler arasında doğrusal bir temsil gücü olmadığını düşünmektedir. İlk bakışta DTP'ye atfedilen %38,1 gibi bir temsil gücü, yüksek bir oran olarak gözükse de, DTP'nin tüm siyasal gündeminin ve açıklamalarının Kürt sorununa ve ilgili başlıklara dair olduğu düşünülürken, bu oranın düşük kaldığı açıktır. Bu açıdan %50'lik bir 'Hayır' cevabı, sadece rakamsal olarak değil, siyasal imaları açısından da önemlidir. DTP'ye atfedilen temsil gücünün ve DTP'lilerin dile getirdiği tüm Kürtleri (veya Kürtlerin tüm hassasiyetlerini) temsil etme iddiasının gerçekçi olmadığını göstermektedir.

Size göre, DTP'nin siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?

Etnik kökene göre dağılım

	TÜRK %	KÜRT %
EVET	36,4	46,4
HAYIR	51,9	41,0
FİKRİM YOK	11,6	12,6
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökenler itibariyle bakıldığında, DTP ve Kürt vatandaşların temsili konusunda Türk ve Kürt kökenliler arasında önemli bir algı farklılığı olduğu gibi, Kürtler arasında da DTP'nin temsil yeteneğine dair ciddi bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Türk kökenlilerin %51,9'luk bir kısmı temsil iddiasına karşı çıkarken, %36,4'lük bir kısmı, DTP'ye doğrusal bir temsil atfetmektedir. Burada atfedilen temsilde, ülke kamuoyunun gündemine Kürt meselesiyle ilgili tüm sorunların DTP ile beraber gelmesinin önemli bir etkisi vardır.

Bu tabloda önemli olan husus, Kürt kökenlilerin DTP konusunda neredeyse ikiye bölünmüş olmasıdır. DTP'nin tüm Kürtleri temsil ettiğini öne sürenlerin oranı %46,4 iken, "Hayır temsil etmiyor" diyenlerin oranı %41'dir. DTP geleneğinin 1991 seçimleriyle başlayan parlamento tecrübesi, yerel yönetimlerde elde ettiği başarılar ve PKK'nın bu partiye destek verdiği algısı, DTP'yi Kürtler arasında tekel pozisyonuna getirmeye yetmemektedir. Kürt meselesi ve ilgili tüm problemler DTP üzerinden Türkiye gündemine girmesine ve Kürt kulvarındaki siyasetin, son dönem dışında, önemli ölçüde DTP ekseninde gelişme-

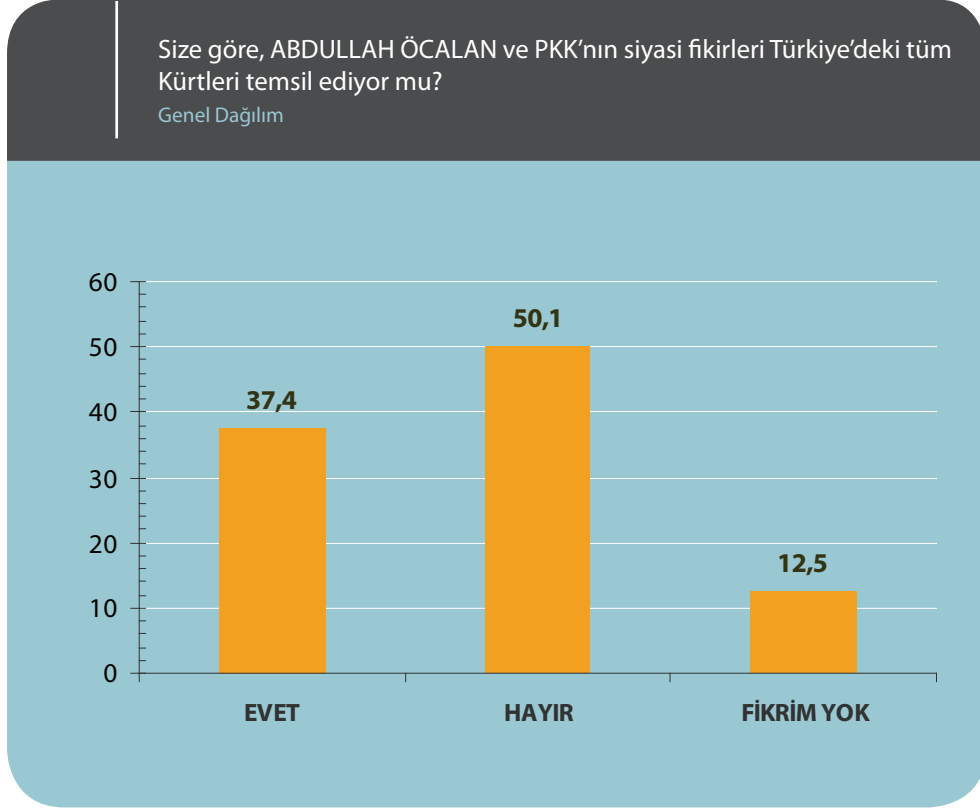
Size göre, DTP'nin siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?

Partililik / Etnik Köken - Kürt

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	31,6	31,7	33,3	71,3
HAYIR	53,3	53,3	53,3	22,7
FİKRİM YOK	15,1	15,0	13,3	6,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

sine rağmen, Kürt ve Türk kökenlilerin DTP'ye doğrudan ve homojen bir temsil gücü atfetmemesi, hem DTP elitlerinin hem de kamu siyasetini yürütenlerin iyi okuması gereken bir veridir. Bu noktada, DTP ve Kürtlerin temsili konusunda Kürt kamuoyu adeta ortadan ikiye bölünmüş iken, hem Kürtleri hem de DTP'yi toptancı bir yaklaşımla tartışmanın sorunlu bir okuma olduğu görülebilir. Kürt kökenli seçmenlerin partiler eksenindeki dağılımına bakıldığında bu tablo daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Özellikle DTP'ye oy veren seçmenin yaklaşık dörtte birinin DTP'nin siyasi fikirlerinin tüm Kürtleri temsil etmediğini söylemesi çarpıcıdır. Bu oran AK Parti'ye oy veren Kürtlerde %53,3'tür.

Size göre, ABDULLAH ÖCALAN ve PKK'nın siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu? 24

Son 25 yıldır toplumun Kürt algısını etkileyen en önemli faktörlerden biri, Öcalan ve PKK ile Kürtlerin temsili arasındaki ilişkidir. Bu soruyla terör, Kürt meselesi, şiddet sorunu ve temsil arasındaki bağların, mevcut algıyı nasıl etkilediği görülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %37,4'ü, tüm Kürtler ve Öcalan/PKK arasında temsil bağı görürken, %50,1'i temsil gücü iddiasına karşı çıkmaktadır. Ortaya çıkan rakamlar, 23. soruyla, DTP ve Kürtlerin temsili sorusuyla ortaya çıkan verilerle de birebir örtüşmektedir.

Size göre, ABDULLAH ÖCALAN ve PKK'nın siyasi fikirleri Türkiye'deki tüm Kürtleri temsil ediyor mu?"

Etnik kökene göre dağılım

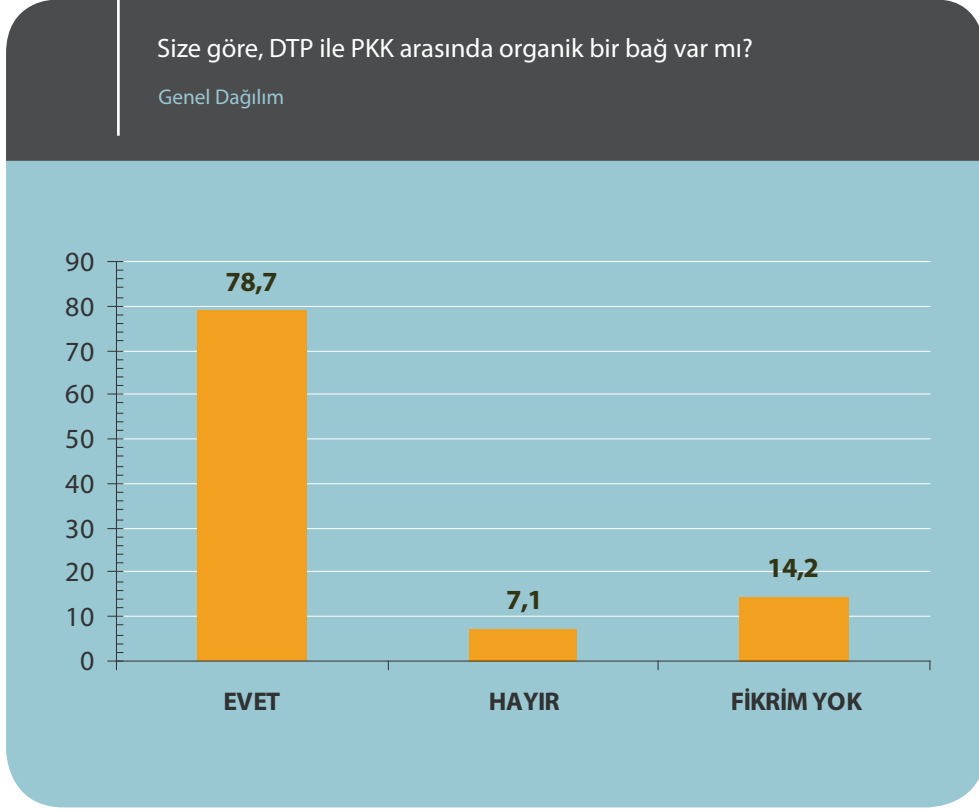
	TÜRK %	KÜRT %
EVET	37,1	38,1
HAYIR	51,8	42,7
FİKRİM YOK	11,1	19,2
TOPLAM	100,0	100,0

Etnik kökenlere göre dağılım açısından bakıldığında, cevaplarda belli oranda bir farklılaşmanın öne çıktığı görülmektedir. Bu değişim, doğrudan bir şekilde demokratikleşme ve Kürt meselesinin konuşulabildiği siyasi alanların genişlemesine paralel olarak yaşanmaktadır. Kürt meselesi demokratik zeminlerde konuşulabildiği oranda, şiddet ve temsil arasındaki bağ giderek zayıflamaktadır.

Araştırmaya katılan Kürtlerin %38,1'i ve Türklerin %37,1'i doğrudan bir temsil görürken, doğrudan temsilin atfedilmediği oran Kürtler'de %42,7 Türklerde ise %51,8'dir. Burada ortaya çıkan tabloyu daha iyi anlamak için, 23. sorunun ortaya çıkardığı verilerle bu değerleri birlikte ele almak gerekmektedir. Kürt kökenlilerin PKK'ya atfettiği temsil %38,1'de kalırken, DTP'ye, yine Kürtlerin atfettiği temsil oranı, %46,4'e çıkmaktadır. Bu değişim, son dönemlerde Kürt meselesinin konuşulma ve tartışılma biçimlerinin değişmesine, eski dönemlere oranla nisbi bir rahatlamının ve demokratikleşmenin sağlanmasına bağlanabilir. Bu anlamıyla demokratikleşme ve siyasal alanın genişlemesi gibi süreçlerin, Kürtlerin temsili konusunda demokratik ve legal zeminleri önceleyen tutumları öne çıkarttığı sonucuna varılabilir. Türk kökenliler açısından ise, hem DTP hem de PKK/Öcalan'ın tüm Kürtleri temsili konusunda büyük bir farklılık bulunmamakta, temsil ilişkisini reddeden tutumun yerleşik bir algı haline geldiği görülmektedir.

Size göre, DTP ile PKK arasında organik bir bağ var mı?

25

Bu bölümün ikincisi sorusunda, toplumsal algı açısından DTP-Kürt özdeşliği, üçüncü soruda da PKK-Kürt özdeşliği sorulduktan sonra, bu soruyla PKK-DTP özdeşliğinin toplumsal algıda nasıl yer aldığı görülmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılanların ezici bir çoğunluğu, DTP ile PKK arasında organik bir bağ olduğuna inanmaktadır. Organik bir bağın varlığına inananların oranı %78,7 iken, böyle bir bağın varlığına inmayanların oranı sadece %7,1'dir. Bu sonuç, gerek DTP geleneğinin ilk partisi olan HEP'ten bu yana yapılan tartışmaların, gerekse hâlihazırda DTP'li temsilcilerin medyada yer alma ve kendilerini ortaya koyma biçimlerinin ürettiği bir algıdır. Bu algı, Kürt meselesinin siyasal zeminlerde ifade bulamadığı, demokratikleşmede ciddi sıkıntıların yaşandığı dönemlerin doğal bir sonucu olarak da görülebilir. Bir başka ifade ile siyasal zeminlerin daralması, toplumsal algı açısından terör ve legal siyaset arasındaki farkı ortadan kaldırmakta ve legal siyasetin sınırlarını da daraltmaktadır.

Size göre, DTP ile PKK arasında organik bir bağ var mı?

Etnik kökene göre dağılım

	T Ü R K %	K Ü R T %
EVET	82,9	58,0
HAYIR	4,8	18,9
FİKRİM YOK	12,3	23,1
TOPLAM	100,0	100,0

Aynı soruya verilen cevaplar, etnik kökenler itibariyle ele alındığında, Türkler ve Kürtler arasındaki algı farklılığının daha çok öne çıktığı görülmektedir. Türklerin %82,9'u DTP ile PKK arasında organik bir bağ olduğunu belirtirken, Kürtler arasında bu oran %58'de kalmaktadır. DTP'li sözcülerin, Kürt açılımı ve sorunun çözümü konusunda Öcalan'ın muhataplığını sürekli gündemde tutmasının, bu özdeşliği Türk vatandaşlar nezdinde bir önkabule dönüştürdüğü görülmektedir. Ayrıca açılım tartışmalarından bağımsız olarak, DTP'li aktörlerin ısrarlı bir şekilde PKK'yı denkleme sokmaya çalışmaları, organik bağ algısını güçlendirmektedir.

Türkler nezdinde özdeşlik algısını doğuran sebeplerin, Kürtler açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Kürtler arasında PKK-DTP özdeşliği, doğrudan bir olumlama veya normatif bir önerme olmaktan ziyade, bir gerçeklik algısı olarak okunmalıdır. DTP-Kürtler ve PKK-Kürtler özdeşliğinin sorulduğu yukarıdaki sorularda, Kürtler açısından yüksek oranların çıkmaması bu önermeyi desteklemektedir.

Kürt kökenliler arasında fikrim yok diyenlerin oranı %23,1 gibi oldukça yüksek bir orana tekabül etmektedir. Bu durum, bir açıdan güvenlik endişesine bağlanabileceği gibi, Kürtlerin normatif yargılarıyla gerçeklik algıları arasında sıkışmanın getirdiği bir kararsızlıktan kaynaklanıyor da olabilir. Kürtlerin temsili konusunda DTP ve PKK'ya atfedilen temsil gücünün, bu soruya oranla, nisbeten az olması bunu doğrulamaktadır.

UZAK MIYIZ,
YAKIN MI?

7

ÖZET

Toplam sekiz sorudan oluşan bu bölümde Türkler ve Kürtler arasındaki sosyal ilişkilerin nasıl olduğu, ilişkilerin hangi zeminlere oturduğu, toplumsal bütünleşmenin hayatın hangi alanlarında yoğunlaştığı, şiddet ve terör olaylarının bu iki grup arasında bir güvensizlik ve ayrışma yaratıp yaratmadığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu bölümde ayrıca bir arada yaşama istek ve iradesinin ideolojik, etnik ve siyasi aidiyetlere göre değişip değişmediği test edilmiş ve Türkiye'nin toplumsal yapısının analizi yapılarak, "Türkler ve Kürtler birbirlerine ne kadar yakın, ne kadar uzak?" sorusu üzerinde durulmuştur.

Türkler ve Kürtlerin birbirleriyle ilgili kanaatleri olumludur (sırasıyla %57,1 ve %86,4). Bir arada yaşama iradesini yansıtan olumlu tutumların pratiğe dönüşerek Türkler ve Kürtler arasında sosyal bütünleşmeyi sağladığı görülmektedir. Bu durum, demokratikleşme açılımını bir parçalanma ve bölünme olarak yansıtanların, Türkiye sosyolojisini doğru okuyamadıklarına işaret etmektedir. Bu bulgular ayrıca Kürtlerin büyük çoğunluğunun bir azınlık psikolojisine sahip olmadığını da göstermektedir.

Türkler ve Kürtler arasındaki akrabalık ilişkilerinin uzun geçmişine ilaveten, göç ve kentleşmenin yol açtığı demografik hareketlilik, Türkler ve Kürtler arasında evlilik yoluyla akrabalık ilişkileri kurulması oranını daha da artmıştır. Türklerin %33,8'inin yakın akrabaları arasında bir Kürt olduğunu, %69,9'un ise bir Kürt ile evlilik bağıyla yakın akraba olmaktan rahatsız olmayacağını belirtmesi, buna karşın Kürtlerin %67'sinin yakın akrabaları arasında bir Türk olduğunu, %87,1'nin ise bir Türk ile evlilik bağıyla yakın akraba olmaktan rahatsız olmayacağını ifade etmesi, Türkiye toplumunda ırkçılığa prim verilmediğini göstermektedir.

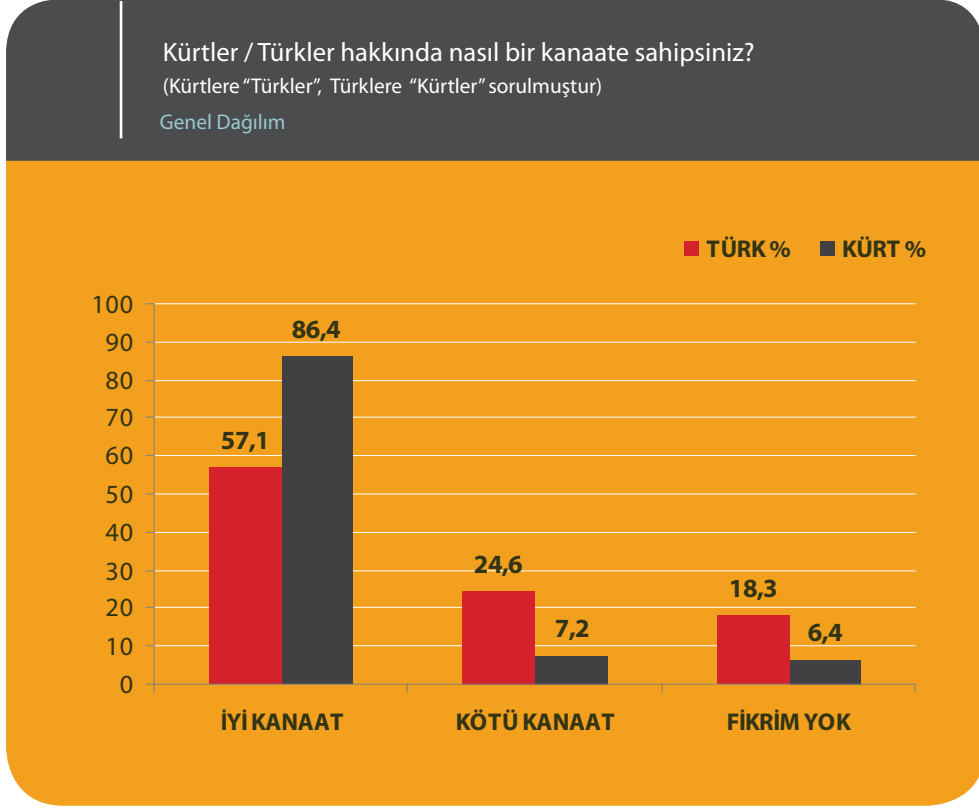
Türkler ve Kürtler arasındaki yakın arkadaşlık oranı, toplumsal kaynaşmayı gösteren bir başka olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerin %59,4'ünün yakın arkadaşları arasında bir Kürt olduğunu, %75,5'nin ise bir Kürt ile yakın arkadaşlık kurabileceğini, buna karşın Kürtlerin %83,6'sının yakın arkadaşları arasında bir Türk olduğunu ve %92,3 gibi bir çoğunluğunun ise bir Türk ile yakın arkadaşlık kurabileceğini belirtmesi, Türkler ve Kürtler arasındaki güven duygusunun sağlamlığına işaret etmektedir.

Türkler ve Kürtler arasındaki sosyal ilişkileri ve kaynaşmayı güçlendiren, derinleştiren ve güven duygusunu pekiştiren bir diğer unsur, aralarındaki komşuluk ilişkileridir. Her iki Türk'ten birinin (%54,1) bir Kürt komşusu olduğunu ve %78,3'nün de bir Kürt ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını belirtmesi, buna mukabil Kürtlerin de %70'nin bir Türk komşusu olduğunu ve %90,5'nin bir Türk ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını ifade etmesi iki grup arasında doğal bir kaynaşma olduğunu göstermektedir. İş hayatındaki ilişkilerde de karşılık güvenin yüksek oluşu, Türkler (%74) ve Kürtler (%88,5) arasında var olan çok yönlü entegrasyonun ekonomik alanlara da yansıdığına işaret etmektedir.

Araştırma sonuçları, Türkiye'nin demografik ve toplumsal yapısına ilişkin önemli veriler sunmakta, bin yılı aşkın birlikte yaşama deneyimi sırasında Türkler ve Kürtler arasında aile, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin kurulduğunu ve bu ilişkilerin zaman içinde derinleştiğini göstermektedir. Bugün gelinen noktada her iki Türk'ten birinin Kürt komşusunun olduğu, yani ortak toplumsal ve kamusal mekânı paylaştığı görülmektedir. Son yirmi beş yılda yaşanan şiddet, terör ve kışkırtmaya rağmen, halkın sağduyusu ve birlikteliğin ortak harcı olan değerler daha etkin olmuş ve siyasi alana daha fazla yansımış olduğu gözlemlenen ayrışma, sosyolojik sonuçlar doğurmamış, yani Türkler ve Kürtler birbirlerinden koparılamamıştır. Uzun yıllardır yaşanan siyasi polemik ve krizlere, ülkeyi sarsan terör ve şiddet olaylarına rağmen, Türkler ve Kürtler arasında bir husumet, düşmanlık ve güvensizlik oluşmamış, Türklük ve Kürtlük üzerinden Türkiye'nin toplumsal yapı ve dokusunda bir çatlama meydana gelmemiştir.

Kürtler/Türkler hakkında nasıl bir kanaate sahipsiniz?

26

Türkiye'nin demografik ve sosyolojik yapısı göz önüne alındığında, toplumsal kesimlerden hiçbirinin homojen olmadığı, sürekli iletişim ve etkileşimi kesmeden binlerce yıllık ortak tarihi tecrübe ve bir arada yaşama deneyimine sahip olduğu görülür. Bir arada yaşama tecrübesi, çeşitli yollarla Türk ve Kürt vatandaşlar arasında sosyolojik geçişkenlik ve entegrasyona yol açmıştır. Dünyadaki başka örneklerde, kanın da aktığı, etnik çatışmaların yaşandığı veya terörün uzun yıllar sürdüğü bölgelerde benzer sosyal mesafe sonuçlarını görmek imkânsızdır. Dünyadaki farklı tecrübelerin de gösterdiği üzere, şiddetin olduğu veya olmadığı siyasal gerilimlerin doğal sonucu, toplumsal gerilim veya açıktan çatışma olmuştur. İrlanda'dan İspanya'ya, ABD'den Avrupa'ya, Afrika'dan Güney Asya'ya onlarca örnekte, siyasal düzlemde yaşanan etnik problemler, mutlaka toplumsal düzeyde yansıma bulmuş, siyasal gerilimler toplumsal gerilimleri veya açıktan çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Bu örnekler dikkate alındığında, Türkiye,

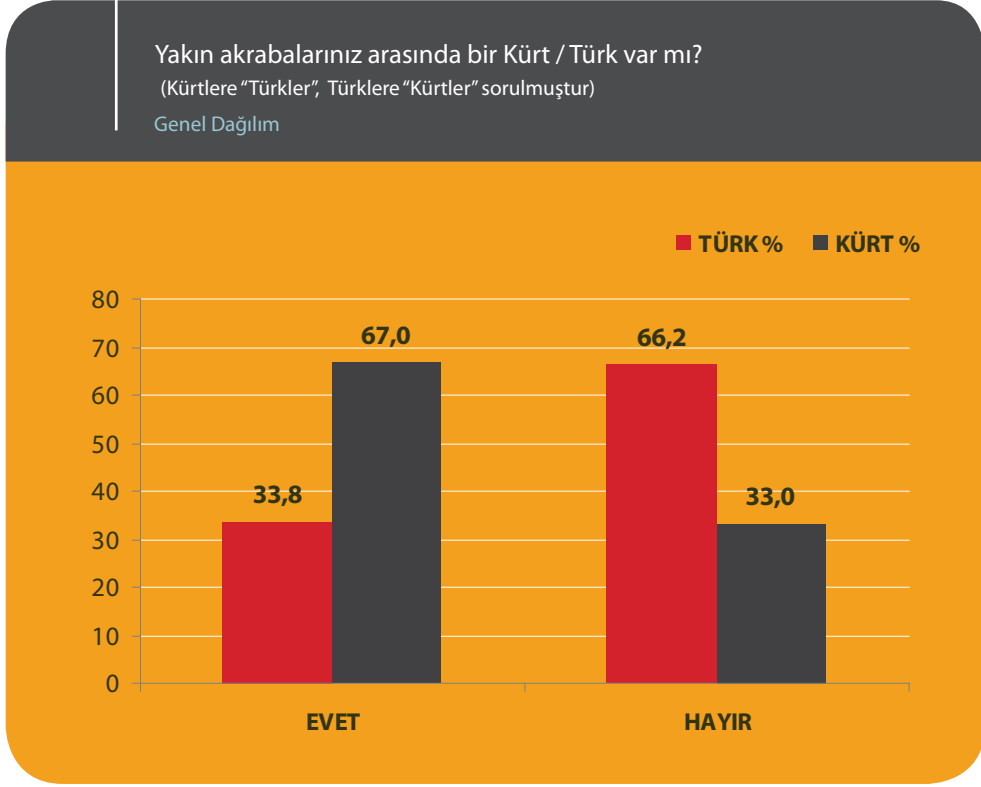
şiddetin ve terörün de yoğun bir şekilde yaşandığı siyasal gerilimlere rağmen, açıktan toplumsal çatışma yaşamayarak, derin sosyal mesafeler oluşturmayan müstesna bir örnek durumundadır. Bu müstesna halin sıradan bir örneğe dönüşmemesinin sigortası olarak, araştırmada sosyal mesafe sorularına verilen cevaplarda ortaya çıkan ortak değerler ve bu değerler etrafında sergilenen dayanışma duygusu gösterilebilir.

Araştırma sonuçları, yaşanan bunca acı ve gerginliğe rağmen, toplumsal düzeyde bir düşmanlık algısının oluşmadığı, Türklerin ve Kürtlerin birbirlerine sırt çevirmediklerini, birbirleriyle ilgili hala olumlu kanaatler taşıdıklarını göstermektedir. Araştırmaya katılan Türklerin %57,1'inin, Kürtlere ilişkin olumlu, %24,6'sının olumsuz kanaat taşıdığı, %18,3'lük gibi bir kitlenin de bu konuda fikir belirtmediği görülmektedir. Bu veriler, toplumun son 25 yıldır yaşadığı travmalar, sarsıntılar ve göğüs germek zorunda kaldığı kayıplar düşünüldüğünde, yani siyasal ve sosyolojik bağlam göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, iyimser bir tablo olarak görülmelidir. Nitekim araştırmada yer alan Kürtlerle evlenme, arkadaş, komşu ve iş ortağı olma gibi günlük hayatta birlikteliği gerektiren sorulara verilen olumlu cevapların çok daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Bu da aslında her iki topluluk arasında ayrışması mümkün olmayan sosyolojik bağlar olduğunu göstermektedir. Türkler arasında olumlu kanaatlerin biraz düşük oranda çıkması, PKK ve terör olaylarının toplumsal ve psikolojik etkilerinden kaynakladığı, cevaplarda kısmen duygusal tepkinin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca olumsuz kanaatin oluşumunda, medyanın güvenlikçi dil ile özdeş bir şekilde terör ve Kürtler arasında kurulan özdeşlik gibi sorumsuzca genellemeler yapması da etkili olmuştur.

Araştırmaya katılan Kürtlerin %86,4'ü Türkler hakkında olumlu kanaate sahiptir. Türkler gibi Kürtler de, yaşanan trajik olaylara karşın, bin yıldır beraber aynı toprakları paylaştıkları topluluğa karşı olumsuz duygular beslememektedirler. Bu araştırmanın başında yer alan açık uçlu sorularda, Türkler ve Kürtleri birbirine bağlayan en önemli bağ olarak ortaya çıkan ortak inanç ve tarih algısını hatırlamakta fayda vardır. Toplumun ezici bir çoğunluğu (%85) farklı etnik grupları Türkiye'de bir arada tutan bağ olarak 'ortak inanç, değerler ve tarih' algısını işaret etmektedir. Bu denli derin ve sağlam bir ortak zeminde iki farklı etnik grubun, yıllar boyu yaşanan acılara rağmen, birbirleri hakkında olumlu kanaat bildirmeleri, gerçekten Türkiye'nin müstesna haline işaret etmektedir. Türklerle ilişkin kanaatlerin yüksek düzeyde olumlu olması, Kürtlerin Türklerle bir arada yaşama istek ve iradesini yansıtmaktadır. Bu da Kürtlerin büyük çoğunluğunun ayrı bir devlet kurma taleplerinin olmadığını gösterdiği gibi, aynı zamanda bir azınlık psikolojisinin

de bulunmadığını işaret etmektedir. Dolayısıyla Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istedikleri iddiası, Kürtlerin çoğunluğunun itibar etmediği bir kurgudan ibarettir. Zaten bu konudaki açık soruya da Kürtlerin %60'ı 'devlet kurmak istemiyoruz' şeklinde cevap vermişlerdir. İlerideki sorulara verilen cevaplarda ise sosyal mesafenin iyice azalması, coğrafi ve sosyolojik olarak yoğun bir şekilde iç içe geçmişlikten dolayı 'devlet kurma, bölünme' tartışmalarının anlamsız olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

27 Yakın akrabalarınız arasında bir Kürt/Türk var mı?

Türkler ve Kürtler arasında akrabalık ilişkileri ve kan bağının olduğu, bilinen bir gerçektir. İki toplum arasında evlilikler ve kız alıp vermeler yoluyla aile bağları kurma pratiğinin uzun bir geçmişi vardır. Göç ve kentleşmenin yol açtığı demografik hareketlilik ve heterojenleşme ile Türkler ve Kürtler arasında evlilik yoluyla akrabalık ilişkileri kurulması oranı daha da artmıştır. Türklerin ve Kürtlerin demografik dağılımına bakıldığında, büyük kentler başta olmak üzere karışık ve içi içe yaşadıkları görülmektedir. İstanbul'un, yaklaşık 1,5 milyonluk en kalabalık Kürt nüfusunu barındıran kent olduğu göz önüne alındığında, Türkler ve Kürtlerin paylaştıkları ortak mekânların, kurdukları sosyal ve ailevi ilişkilerin ne kadar kapsamlı olabileceği apaçık görülecektir.

Araştırma verileri yukarıdaki gözlemleri doğrular niteliktedir. Araştırmaya katılan Türklerin %33,8'i, yakın akrabaları arasında bir Kürt olduğunu belirtmekte, %66,2'si ise yakın akrabaları arasında bir Kürt olmadığını ifade etmektedir. Bu da Türklerin üçte birinin en azından bir Kürt'le akraba olduğunu, aile bağı ile bir kan bağı oluştuğunu

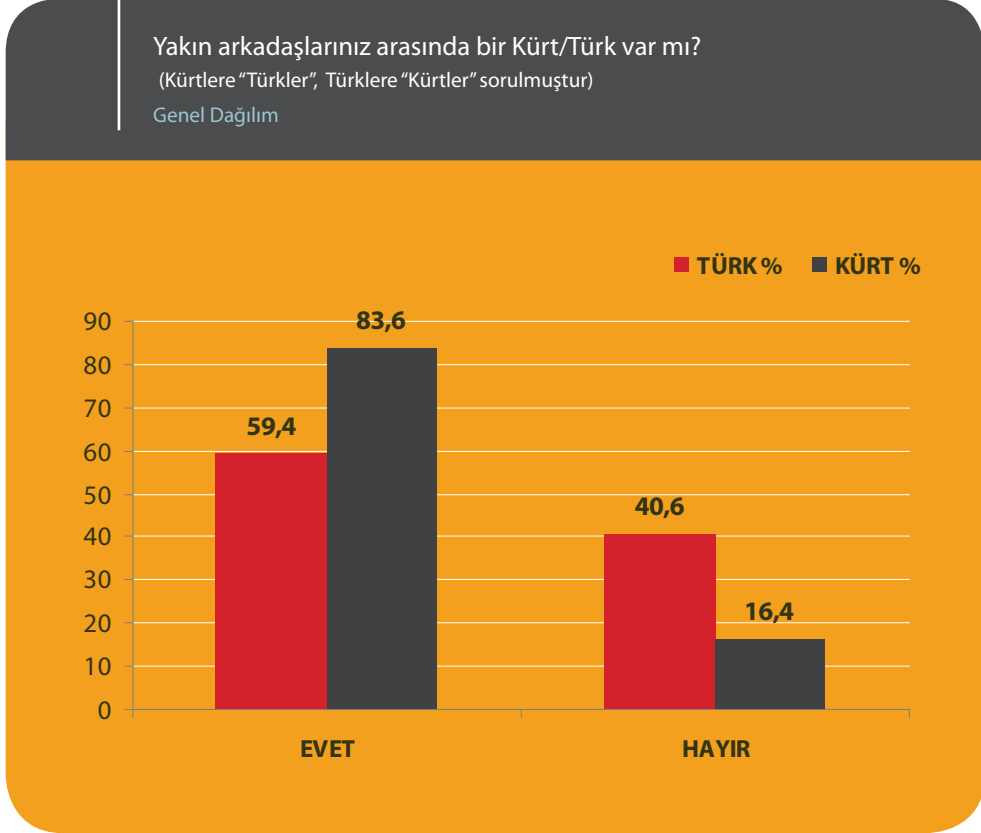
göstermektedir. Aynı şekilde, Kürtlerin de üçte ikisinin en azından bir Türk'le akraba olduğunu, aile bağı ile bir kan bağı oluştuğunu görüyoruz. Bu ise doğal bir hissim olma eğiliminin yanı sıra, göç ve kentleşme ile hareket halinde olan Kürt nüfusun gettolaşmak veya yabancılaşmak yerine toplumsal kaynaşmanın doğal bir parçası olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, araştırma sonuçları, son dönem bazı istisnai vakıalar olsa da, Türklerin göç ve kentleşme sonucu karşılaştıkları Kürtlere sosyal mesafe koymadıklarını ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılan Kürtlerin %67'si, yakın akrabaları arasında bir Türk olduğunu, %33'ü ise yakın akrabaları arasında bir Türk olmadığını ifade etmektedir. Bu oranın Kürtler arasında yüksek olmasının başlıca nedenlerinden biri, göç ve kentleşme süreçlerinden en çok etkilenen, yani yer değiştiren ve Türklerin yoğunluklu yaşadığı yerlere yerleşen grupların başında Kürtlerin gelmesidir. Türkler ve Kürtler arasında akrabalık oranlarının yüksek oluşu, her iki toplumun sosyolojik entegrasyonu sağladığını göstermektedir. Türkler ve Kürtler arasında yaratılmak istenen karşılıklı kaygı, tehdit ve tehlike algılarının, aile ve akrabalık söz konusu olduğunda gerçek hayata tekabül etmediği görülmektedir. Hem Türkler hem de Kürtler arasında aile ve akrabalık bağları, siyasi ve ideolojik tercihlerin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla, son dönemde Kürt açılımı tartışmalarıyla gündeme gelen, kimilerinin oldukça rahat bir şekilde kullandıkları 'bölünme, parçalanma, ayrışma' türünden kaygı ve korkuları besleyen yaklaşımların sosyolojik bir zemini bulunmamaktadır.

Yakın akrabalarınız arasında bir Kürt/Türk var mı?				
Partililik / Etnik Köken - Türk				
	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	35,8	33,8	31,0	74,1
HAYIR	64,2	66,2	69,0	25,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Siyasi parti tercihleri açısından bakıldığında, AK Parti (%35,8), CHP (%33,8) ve MHP'liler (%31) arasında anlamlı bir farkın olmadığı gözlenmektedir. Yani her üç partiden hangisini desteklerse desteklesin, ister muhafazakâr, ister sosyal demokrat ve sol, isterse milliyetçi olsun, Türklerin

Kürtlerle akrabalık bağları siyasi ve ideolojik tercihleri aşmaktadır. AK Parti, CHP ve MHP arasında anlamlı bir farklılaşma gözlenmezken, DTP'li seçmen nezdinde oldukça yüksek oranda Türklerle akrabalık kurulduğu görülmektedir. Bu sonuç, DTP gibi Kürt meselesi konusunda en radikal pozisyona sahip bir partinin kendi tabanının sosyolojik gerçekliğine ne ölçüde vakıf olabildiği sorusunu akla getirmektedir.

28 Yakın arkadaşlarınız arasında bir Kürt/Türk var mı?

Türkiye'nin demografik yapısı ve toplumsal coğrafyasının homojen yapıda olmadığı bilinmektedir. Türklerle Kürtlerin bin yılı aşkın bir süredir beraber yaşadığı ifadesi, çok bilinen klişe bir deyim olsa da sosyolojik bir gerçekliği, yani birçok diğer grup gibi Türkler ve Kürtlerin ortak yaşam alanlarını paylaştığını sade bir dille göstermektedir. Bin yılı aşkın ortak yaşam deneyimine modern dönemlerdeki hareketlilik, eğitim ve iş dünyasındaki karşılaşmalar da eklendiğinde, Türkler ve Kürtler arasında hem aile ve akrabalık hem de arkadaşlık ilişkilerinde bir artışın gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Sosyolojik olarak normal olan da zaten birçok ortak değeri paylaşan gruplara mensup bireyler arasında ilişkilerin kurulmasıdır. Araştırma verileri de bu gözlemleri doğrulamaktadır.

Araştırmaya katılan Türklerin %59,4'ü yakın arkadaşları arasında bir Kürt olduğunu, %40,6'sı ise yakın bir Kürt arkadaşının bulunmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan Kürtler arasında yakın bir Türk arkadaşı olanların oranı daha yüksek görülmektedir.

Araştırmaya katılan Kürtlerin %83,6'sı, yakın arkadaşları arasında bir Türkün olduğunu belirtirken, sadece %16,4'lük bir bölümü yakın arkadaşları arasında bir Türkün olmadığını belirtmiştir.

Türkler ve Kürtler arasında var olan yakın arkadaşlık oranları, Türkler ve Kürtlerin aralarında ne sosyolojik ne de psikolojik bariyerlerin olduğunu göstermektedir. Sadece geleneksel taşra hayatı değil, belki ondan da fazla, modern iş, eğitim ve kent hayatı, hangi kökenden gelirse gelsin, farklı bireylerle iletişim kurulmasını, yeni ittifaklar ve sosyal çevreler inşa edilmesini gerektirmektedir. Türk ve Kürt bireylerin arkadaşlık ve dostluk söz konusu olduğunda güven sorunu yaşamadıkları, siyasi ve ideolojik söylemlerden bağımsız olarak ilişkiler geliştirdikleri görülmektedir ki, bu da toplumsal barış ve entegrasyonun ilk aşamalarından biridir. Denilebilir ki, dünyada etnik çatışma sonucu kanın aktığı herhangi bir ülkede, aynı anda çatışan etnik grupların beraberce askerlik yaptığı, eğitim aldığı, sosyal ayrışmanın yaşanmadığı bir örneğe rastlamak neredeyse imkansızdır. Bu anlamda, Türkiye, dünyada yegane bir örneği ihtiva etmektedir.

Yakın arkadaşlarınız arasında bir Kürt/Türk var mı?

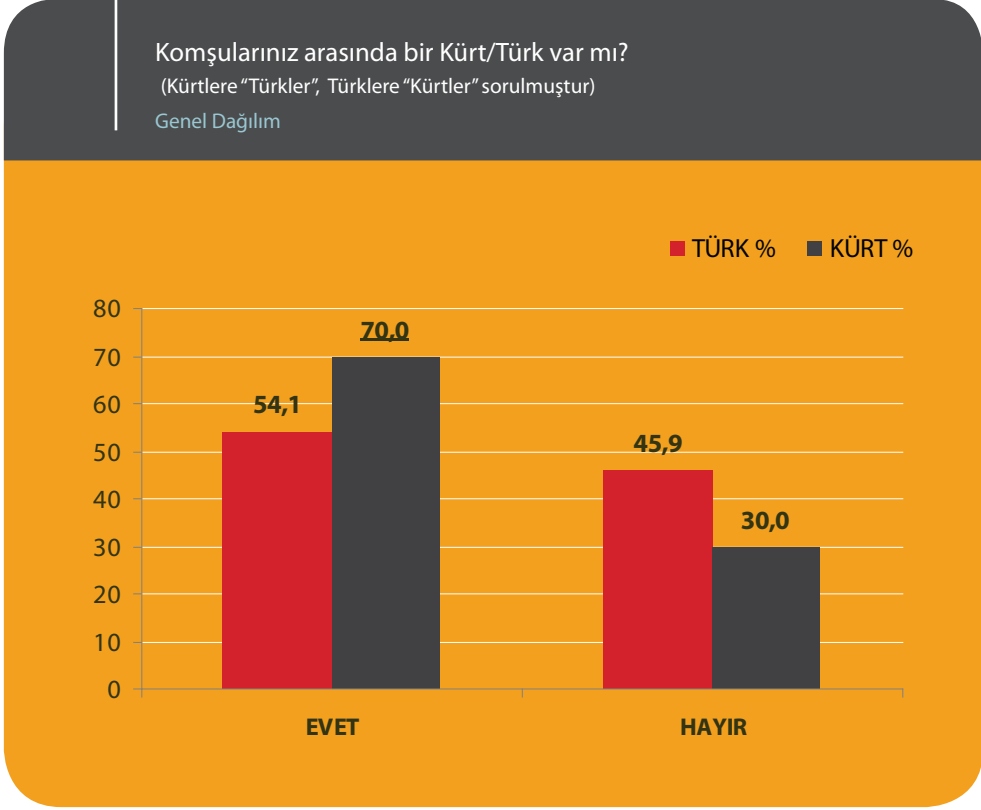
Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	56,8	64,9	58,9	84,7
HAYIR	43,2	35,1	41,1	15,3
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Kürtlerle yakın arkadaşlık kurma konusunda siyasi parti tercihlerinin anlamlı bir farklılık yaratmadığı, Türkiye ortalamasını yansıttığı görülmektedir. Parti tercihlerine göre (AK Parti %56,8, CHP %64,9, MHP %58,9) Türkler arasında yakın bir Kürt arkadaşın varlığına bakıldığında bireysel ilişkilerin, etnik kimlik ve ideolojik aidiyetleri aştığı görülmektedir. Bu da Türkler arasında genel olarak arkadaşlık tercihinde etnisite ve siyasi parti tercihinin belirleyici bir etkisi olmadığına işaret etmektedir.

Kürtlerle yakın arkadaşlık kurma konusunda siyasi parti tercihlerinin anlamlı bir farklılık yaratmadığı, Türkiye ortalamasını yansıttığı görülmektedir. Parti tercihlerine göre (AK Parti %56,8, CHP %64,9, MHP %58,9) Türkler arasında yakın bir Kürt arkadaşın varlığına bakıldığında bireysel ilişkilerin, etnik kimlik ve ideolojik aidiyetleri aştığı görülmektedir. Bu da Türkler arasında genel olarak arkadaşlık tercihinde etnisite ve siyasi parti tercihinin belirleyici bir etkisi olmadığına işaret etmektedir.

29 Komşularınız arasında bir Kürt/Türk var mı?

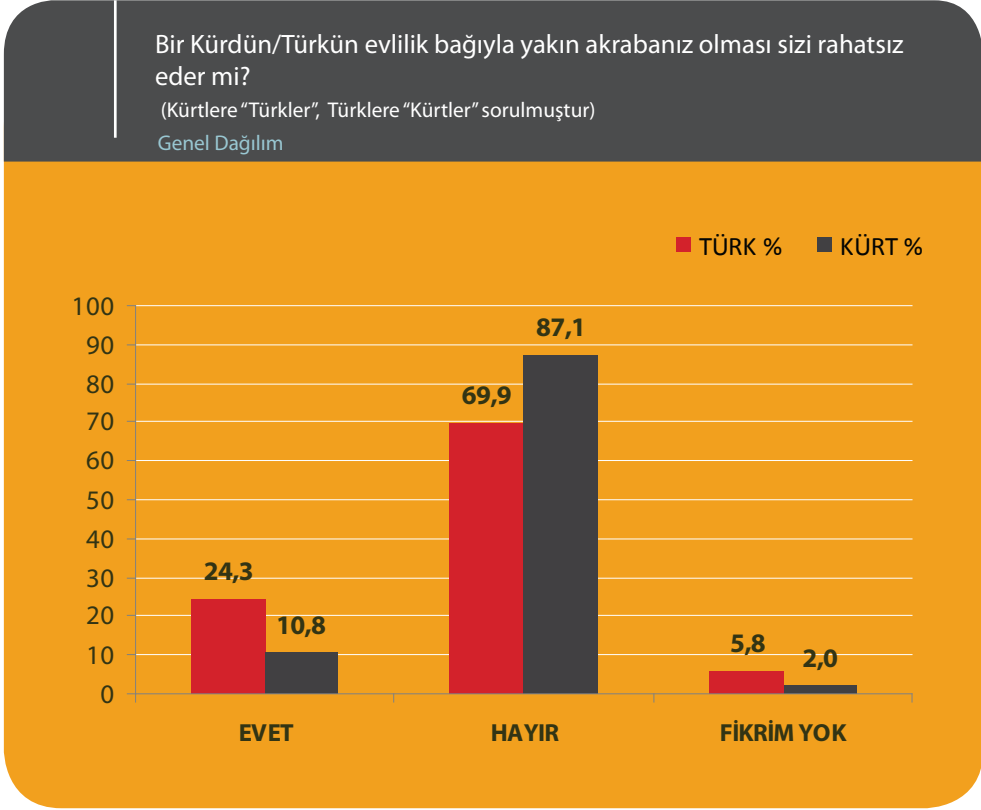
Araştırma sonuçları, Türkiye'nin demografik ve toplumsal yapısına ilişkin başka önemli veriler de sunmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, bin yılı aşkın bir süre, birlikte yaşama deneyimi ve modern dönemlerde göç ve kentleşmeyle birlikte görülen nüfus hareketliliği, Türkler ve Kürtler arasında aile, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin kurulmasına ve bu ilişkilerin zaman içinde derinleşmesine neden olmuştur. Komşuluk sorusuna verilen cevaplar, Kürtlerin ve Türklerin ne kadar iç içe yaşadığını belgeleyen en önemli göstergelerdendir. Kürtlerin Doğu ve Güneydoğu'nun dışında yaygın bir dağılım ile Türklerle beraber yaşadıklarını da 'komşuluk' sorusunun cevabından görmemiz mümkündür. Bugün gelinen noktada, her iki Türk'ten birinin Kürt komşusu olduğu, yani ortak toplumsal ve kamusal mekânı paylaştıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan Türklerin %54,1'i, yani yarıdan fazlası, komşularının arasında bir Kürt olduğunu ifade etmektedir ki, bu da Türkler ve Kürtler arasında sosyal yakınlığın derecesini göstermesi

bakımından anlamlıdır. Araştırmaya katılan Kürtlerin %70'i, komşuları arasında bir Türkün olduğunu ifade etmektedir ki, bu veriler, araştırmadaki diğer bulguları destekler niteliktedir. Bu anlamda araştırma, uzun yıllardır yaşanan siyasi polemik ve krizlere, ülkeyi sarsan terör ve şiddet olaylarına rağmen, Türkler ve Kürtler arasında bir husumet, düşmanlık ve güvensizlik oluşmadığını göstermekte, Türklük ve Kürtlük üzerinden Türkiye'nin toplumsal yapı ve dokusunda bir çatlama olmadığını işaret etmektedir.

Komşularınız arasında bir Kürt/Türk var mı?				
Partililik / Etnik Köken - Türk				
	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	54,4	56,7	52,0	56,1
HAYIR	45,6	43,3	48,0	43,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Türkler arasındaki parti tercihleri açısından bakıldığında AK Parti'li, CHP'li ve MHP'li olanların her ikisinden birinin bir Kürt ile komşu olduğu görülmektedir ki, bu da siyasi tercihlerin komşuluk ilişkilerinde belirleyici olmadığını göstermektedir.

30 Bir Kürdün/Türkün evlilik bağıyla yakın akrabanız olması sizi rahatsız eder mi?

Dünyada yapılmış "sosyal mesafe" araştırmalarında en göze çarpan bulgulardan biri, evlilik bağı ile kurulan toplumsal ilişkilerin, etnik çatışmaların yaşandığı yerlerde oldukça düşük, hatta tüm sosyal mesafe enstrümanları arasında en problemlili konu olduğunu göstermektedir. Bu araştırmanın en dikkat çekici sonuçlarından biri de, dünyadaki örneklerin aksine, Türkler ve Kürtler arasında kurulan yakınlığın en güçlü toplumsal temellerinden birinin, aile ve akrabalık ile kurulan yakınlık olmasıdır. Araştırma, Türklerle Kürtlerin evlilik yoluyla aralarında yakın akrabalık kurulmasına oldukça olumlu bakıldığını göstermektedir. Araştırmaya katılan Türklerin %33,8'nin yakın akrabaları arasında bir Kürt olduğu belirtilmişti. Türklere "bir Kürdün evlilik bağıyla yakın akrabanız olması sizi rahatsız eder mi?" sorusu yöneltildiğinde, %69,9 gibi büyük bir çoğunluğu bundan rahatsızlık duymayacağını belirtmiştir. Bu manada araştırmaya katılan Türklerin büyük çoğunluğunun Kürtlerle yakın akraba olmayı doğal ve normal karşıladıkları ve buna

sıcak baktıkları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan Kürtlerin %87,1'i, Kürtlerin, evlilik yoluyla bir Türk ile yakın akrabalık kurmasından rahatsız olmayacaklarını belirtmektedir ki, bu bulgu da Kürtlerle Türkler arasında sarsılmaz bir güven duygusu olduğuna işaret etmektedir. Araştırma sonuçları, hem Türkler hem de Kürtler açısından evlilik ve akrabalıkta etnik kimliğin ve siyasi tercihlerin değil, daha farklı faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Bu etkenlerin, bir arada yaşama deneyiminden beslenen ortak değerler ve ortak gelecek tasavvuru olduğu söylenebilir. Karma evlilikler ile kurulan akrabalık ve bu evliliklerden doğan çocuklar, Türkler ve Kürtler arasında en doğal ve güçlü toplumsal bağları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu kadar rahat bir şekilde akraba olabilen iki etnik grubun, siyasi sorunlarını çözmekten uzak durmaları pek tutarlı olmayacaktır.

Bir Kürdün/Türkün evlilik bağıyla yakın akrabanız olması sizi rahatsız eder mi?

Partililik / Etnik Köken - Türk

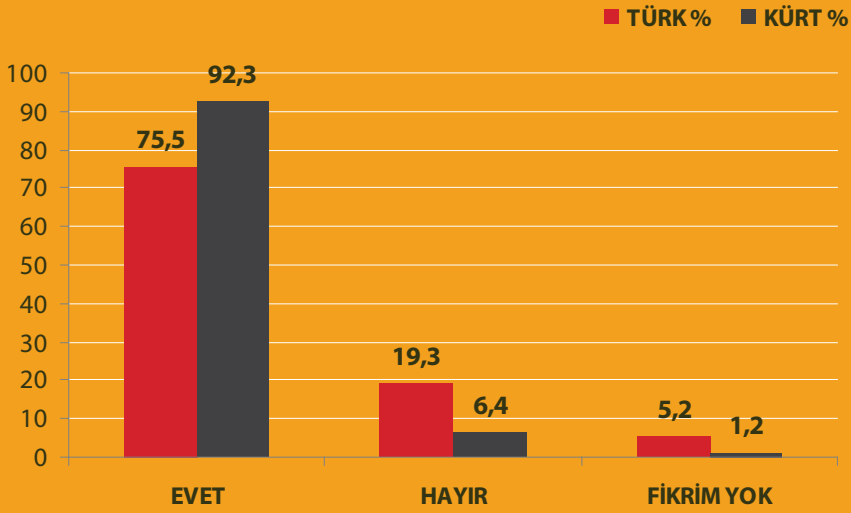
	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	21,4	23,9	31,4	12,1
HAYIR	72,7	70,4	62,4	84,5
FİKRİM YOK	5,8	5,8	6,2	3,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Siyasi parti tercihleri açısından Türklerdeki dağılıma bakıldığında AK Parti (%72,7), CHP (%70,4) ve MHP (%62,4) taraftarlarının büyük oranda Kürtlerle evlilik yoluyla yakın akrabalık kurmaktan rahatsız olmadıkları görülmektedir. Bu sonuçlar, hangi ideolojik söylemi benimserse benimsesin, bu sonuçlar, Türklerin evlilik ve akrabalıkta öncelendiği şeyin siyaset olmadığını göstermesi bakımından anlamlıdır.

31 Bir Kürt/Türk ile yakın arkadaş olabilir misiniz?

Bir Kürt/Türk ile yakın arkadaş olabilir misiniz?
(Kürtlere "Türkler", Türklere "Kürtler" sorulmuştur)

Genel Dağılım

Araştırmaya katılan Türklerin %59,4'ü, yakın arkadaşları arasında bir Kürt olduğunu, Kürtlerin ise %83,6'sı yakın arkadaşları arasında bir Türk olduğunu belirtmişti (28. soru). Yani fiilen Türkler ve Kürtler arasında yakın arkadaşlıkların yüksek oranda olduğu görülmekte, bireysel ilişkiler bağlamında önyargılardan arınmış güçlü bağların kurulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu fiili duruma ilaveten, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun birbirleriyle arkadaşlık ve dostluk kurmaya hazır oldukları görülmektedir. Türklerin %75,5'i bir Kürt ile yakın arkadaşlık kurabileceğini belirtirken, Kürtlerin %92,3'ü bir Türk ile yakın arkadaş olabileceğini belirtmektedir ki, bu durum Türkiye'nin sosyal yapısında etnik kimlik temelli bir mesafe, güvensizlik ve ayrışma olmadığını göstermektedir. Türklerin sadece %19,3'ü bir Kürt ile yakın arkadaş olmayacağını ifade etmektedir. Kürtler arasında Türklerle yakın arkadaşlık, komşuluk ve evlilik yolu ile akrabalık oranlarının yüksekliği ise Kürtlerin ayrılık istediği iddialarını anlamsız kılmakta ve böyle bir sosyal ayrışmanın imkânsızlığını göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre bütün göstergeler, siyasi alandaki çatışmacı ve sürtüşmeci tartışma ve eylemlere rağmen, Türkler ve Kürtler arasında sosyal mesafenin açılmadığını göstermektedir. Araştırma bulguları günlük hayatta Türkler ve Kürtlerin iç içe yaşadıklarına, aynı apartman ve sokağı paylaştıklarına, aynı yerlerde alışveriş yaptıklarına ve eğlendiklerine, benzer olaylara sevindiklerine ve üzüldüklerine, aynı havayı soluduklarına işaret etmektedir. Siyasi aktörlerin, Türkler ve Kürtler arasındaki bu uyum ve entegrasyonu görmeleri, Türkiye'nin sosyolojisini doğru biçimde okuyarak politika geliştirmelerine ve siyasi gelecekleri açısından rasyonel olan yolu belirlemelerine yardımcı olacaktır.

Bir Kürt/Türk ile yakın arkadaş olabilir misiniz?				
Partililik / Etnik Köken- Türk				
	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	76,6	77,9	70,2	83,1
HAYIR	18,4	18,3	24,4	13,6
FİKRİM YOK	4,9	3,8	5,4	3,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Araştırmaya katılan Türklerin siyasi parti tercihleri açısından bakıldığında, Kürtlerle yakın arkadaşlık kurma konusunda bir farkın olmadığı görülmektedir. Parti dağılımlarına bakıldığında, hangi siyasi görüş ve partiden olursan olsun (AK Parti %76,6, CHP %77,9 ve MHP %70,2) Türklerin büyük çoğunluğunun bir Kürt ile yakın arkadaş olabileceği görülmektedir.

32 Komşularınız arasında bir Kürt/Türk olması sizi rahatsız eder mi?

Türkiye’de göç ve kentleşme hala devam etmektedir. Söz konusu nüfus hareketliliği, istihdam, eğitim ve diğer nedenlerle yeni yerleşim birimlerine göç, doğal olarak farklı yörelerden gelenler ile iletişim kurmayı gerektirmektedir.

Türkiye’nin mevcut sosyal yapısı, nüfus dağılımı ve yerleşim özelliklerine bakıldığında her iki Türk’ten (%54,1) birinin bir Kürt komşusunun olduğu, Kürtlerin ise %70’nin bir Türk komşusunun olduğu görülmektedir (29. soru). Bu bulgular, Kürt nüfusunun filen dağınık bir coğrafyada Türklere iç içe yaşadığını göstermektedir. Siyasi gerginlikler, terör ve şiddet ve şehit cenazeleri gibi travmatik olayların, Türklere ve Kürtler arasındaki güven duygusunu ve yakınlık kurma algısını ne kadar etkilediğini görmek için Türklere “komşularınız arasında bir Kürt olması sizi rahatsız eder mi?” diye sorulmuş, bunun karşılığında %78,3 gibi büyük çoğunluğun ‘Hayır’ cevabı verdiği görülmüştür. Benzer şekilde araştırmaya katılan Kürtlerin %90,5’i bir Türk ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını dile getirmiştir.

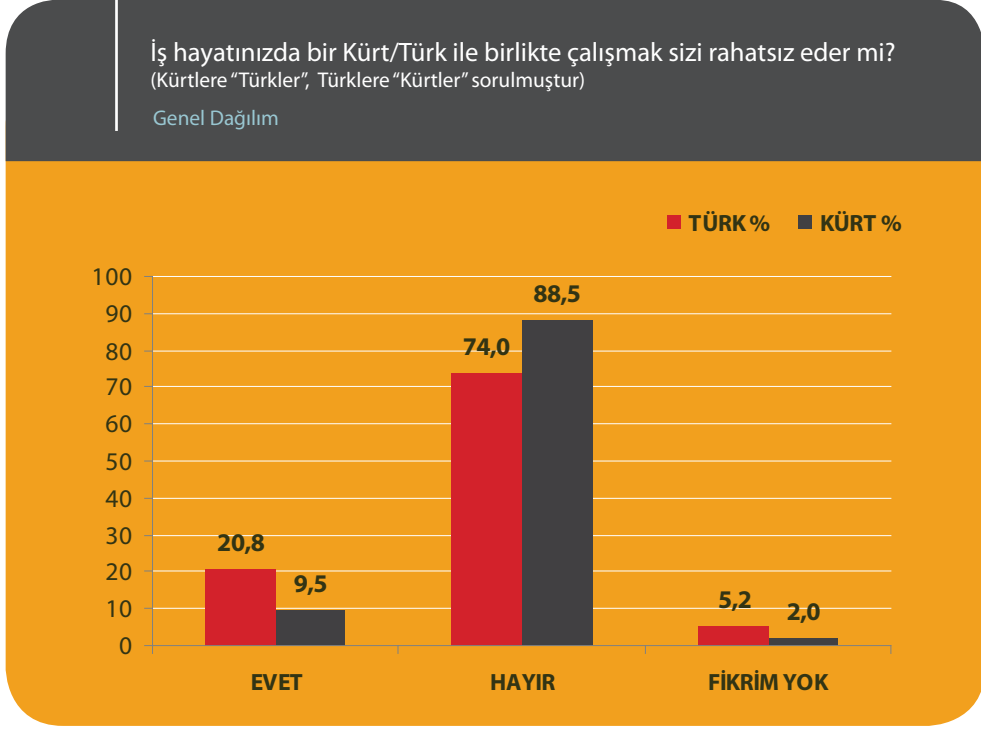
Komşularınız arasında bir Kürt/Türk olması sizi rahatsız eder mi?

Partililik / Etnik Köken - Türk

	AK Parti	CHP	MHP	DTP
EVET	15,4	16,8	23,4	13,6
HAYIR	80,4	79,4	72,1	84,7
FİKRİM YOK	4,1	3,8	4,6	1,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Siyasi parti tercihleri açısından Türklerin cevaplarına bakıldığında, bu konuda anlamlı bir fark görülmemekte, yani AK Parti, CHP ve MHP taraftarları, aşağı yukarı benzer cevapları vermektedirler. Burada da görüldüğü gibi Türkler ve Kürtler arasındaki komşuluk ilişkileri ve yakınlık, daha önce de işaret edildiği gibi ideolojik çizgileri aşan bir temele dayanmaktadır.

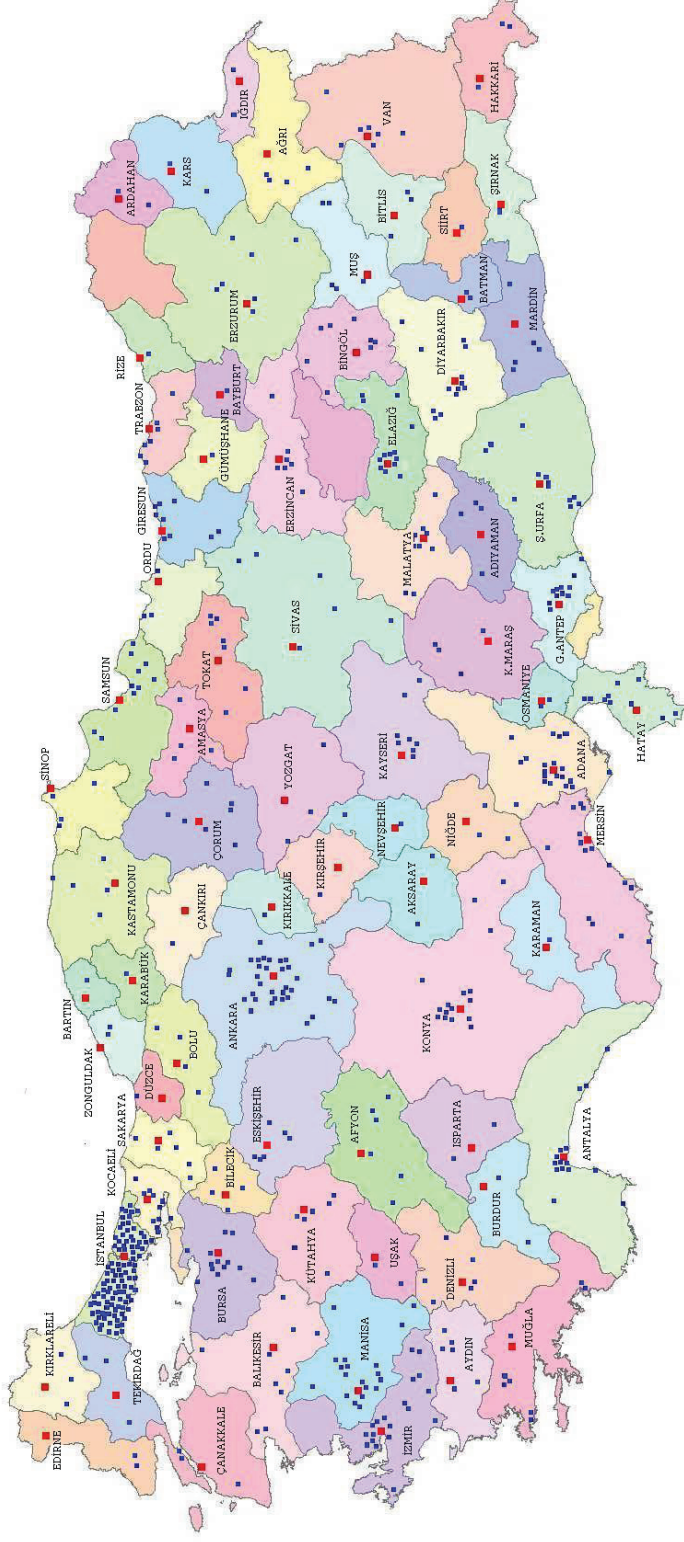
33 İş hayatınızda bir Kürt/Türk ile birlikte çalışmak sizi rahatsız eder mi?

Araştırma sonuçları, Türklerle Kürtler arasında var olan çok yönlü ilişkinin ve entegrasyonun ekonomik alanlara da yansıdığına işaret etmektedir. Araştırmaya katılan Türklerin %74'ü, iş hayatında bir Kürt ile birlikte çalışmaktan rahatsızlık duymayacağını, Kürtlerin ise %88,5'i, bir Türk ile birlikte çalışmaktan rahatsızlık duymayacağını, yani aynı ortamı paylaşmanın bir sorun olmadığını belirtmektedir. Bu bulgular, Türkler ve Kürtler arasında günlük hayatta sosyal yakınlığı gösteren evlilik, akrabalık, arkadaşlık ve komşuluğa ilişkin bulgular ile paralellik göstermektedir. Araştırma sonuçları, Türkler ve Kürtlerin, çalışma hayatlarında ideolojik ve etnik farklılıklardan etkilenmediklerini ve uyum içinde çalışabileceklerini göstermektedir.

EK: ARAŞTIRMANIN EVREN ve ÖRNEKLEMİ

ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

NUTS	İL	İLÇE	MAHALLE / KÖY	
İSTANBUL	İSTANBUL	Avcılar	Denizköşkler	Mah.
		Avcılar	Gümüşpala	Mah.
		Avcılar	Merkez	Mah.
		Avcılar	Mustafa Kemal Paşa	Mah.
		Bağcılar	Evren	Mah.
		Bağcılar	Merkez	Mah.
		Bahçelievler	Hürriyet	Mah.
		Bahçelievler	Siyavuşpaşa	Mah.
		Bahçelievler	Siyavuşpaşa	Mah.
		Bahçelievler	Soğanlı	Mah.
		Bahçelievler	Soğanlı	Mah.
		Bakırköy	Ataköy 7-8-9-10.	Mah.
		Bakırköy	Kartaltepe	Mah.
		Bakırköy	Kartaltepe	Mah.
		Bakırköy	Osmaniye	Mah.
		Bakırköy	Zuhuratbaba	Mah.
		Esenler	Havaalanı	Mah.
		Esenler	Nine Hatun	Mah.
		Güngören	Mehmet Nesih Özmen	Mah.
		Küçükçekmece	Güvercintepe	Mah.
		Küçükçekmece	Kartaltepe	Mah.
		Küçükçekmece	Yarımburgaz	Mah.
		Zeytinburnu	Sümer	Mah.
		Zeytinburnu	Telsiz	Mah.
		Büyükkçekmece	Esenyurt (B)	Köyü
		Büyükkçekmece	Esenyurt (B)	Köyü
		Büyükkçekmece	Gürpınar (B)	Köyü
		Büyükkçekmece	Kıraç (B)	Köyü
		Büyükkçekmece	Kıraç (B)	Köyü
		Büyükkçekmece	Yakuplu (B)	Köyü
		Çatalca	Hadımköy (Bm) (B)	Köyü
		Silivri	Yeni	Mah.
		Beykoz	Yeni Mahalle	Mah.
		Beykoz	Çavuşbaşı (B)	Köyü
		Kadıköy	Acıbadem	Mah.
		Kadıköy	Acıbadem	Mah.
		Kadıköy	Bostancı	Mah.
		Kadıköy	Caddebostan	Mah.
		Kadıköy	Göztepe	Mah.
		Kadıköy	İçerenköy	Mah.
		Kadıköy	Koşuyolu	Mah.
		Kadıköy	Merdivenköy	Mah.
		Kadıköy	Suadiye	Mah.

	Kartal	Cumhuriyet	Mah.
	Kartal	Hürriyet	Mah.
	Kartal	Uğur Mumcu	Mah.
	Maltepe	Esenkent	Mah.
	Pendik	Ahmet Yesevi	Mah.
	Pendik	Ertuğrul Gazi	Mah.
	Pendik	Şeyhli	Mah.
	Pendik	Yenişehir	Mah.
	Tuzla	Aydınlı	Mah.
	Tuzla	Aydınlı	Mah.
	Tuzla	Aydıntepe	Mah.
	Tuzla	Evliya Çelebi	Mah.
	Ümraniye	Çakmak	Mah.
	Ümraniye	Kazım Karabekir	Mah.
	Ümraniye	Mustafa Kemal	Mah.
	Ümraniye	Mustafa Kemal	Mah.
	Ümraniye	Namık Kemal	Mah.
	Ümraniye	Namık Kemal	Mah.
	Ümraniye	Yukarı Dudullu	Mah.
	Ümraniye	Çekmeköy (B)	Köyü
	Ümraniye	Sarıgazi (B)	Köyü
	Üsküdar	Bulgurlu	Mah.
	Üsküdar	İcadiye	Mah.
	Üsküdar	Mehmet Akif Ersoy	Mah.
	Üsküdar	Selami Ali	Mah.
	Beyoğlu	Halıcıoğlu	Mah.
	Beyoğlu	İstiklal	Mah.
	Eminönü	Binbirdirek	Mah.
	Eminönü	Katip Kasım	Mah.
	Eyüp	Nişancı	Mah.
	Eyüp	Nişancı	Mah.
	Eyüp	Sakarya	Mah.
	Eyüp	Yeşilpınar	Mah.
	Eyüp	Pirinççi	Köyü
	Fatih	Arabacı Bayezit	Mah.
	Fatih	Hacı Evhaddin	Mah.
	Fatih	Haydar	Mah.
	Fatih	İmrahor	Mah.
	Fatih	Müftü Ali	Mah.
	Gaziosmanpaşa	Barbaros Hayrettinpaşa	Mah.
	Gaziosmanpaşa	Barbaros Hayrettinpaşa	Mah.
	Gaziosmanpaşa	Fevzi Çakmak	Mah.
	Gaziosmanpaşa	İsmetpaşa	Mah.
	Gaziosmanpaşa	Yeni	Mah.
	Gaziosmanpaşa	Yunus Emre	Mah.
	Gaziosmanpaşa	50.Yıl	Mah.
	Gaziosmanpaşa	75. Yıl	Mah.
	Kağıthane	Çeliklepe	Mah.

		Kağıthane Kağıthane Kağıthane Sarıyer Sarıyer Sarıyer Sarıyer Şişli Şişli	Hürriyet Mehmet Akif Ersoy Ortabayır Çamlıtepe Yeniköy Bahçeköy (B) Zekeriyaköy Mahmut Şevket Paşa Maslak	Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Köyü Köyü Mah. Mah.
BATI MARMARA	TEKİRDAĞ	Merkez Çorlu Malkara Saray	100.Yıl Yulafli Cami Atik Kemalpaşa	Mah. Köyü Mah. Mah.
	EDİRNE	Merkez Keşan Keşan	Fatih Mustafa Kemal Paşa Yenimuhacir (B)	Mah. Mah. Köyü
	KIRKLARELİ	Babaeski Lüleburgaz Vize	Osmaniye Kocasinan Evren	Köyü Mah. Mah.
	BALIKESİR	Merkez Merkez Bandırma Bigadiç Dursunbey Edremit Edremit İvrindi İvrindi Savaştepe Sindirgi	Mirzabey Yenice İhsaniye Yağcılar (Bm) Turnacık Akçay (B) Altınoluk (Bm) (B) Büyükyenice (B) Yürekli Cumhuriyet Rızaiye	Mah. Köyü Mah. Köyü Köyü Köyü Köyü Köyü Mah. Mah.
	ÇANAKKALE	Ezine Gelibolu Gelibolu Yenice	Bozeli Alaaddin Gazi Süleyman Paşa Kabalı	Köyü Mah. Mah. Köyü
EGE	İZMİR	Bornova Bornova Çigil Çigil Karşıyaka Karşıyaka	Atatürk Çamkule Evka-6 İstasyonaltı Aksoy Bahriye Üçok	Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Mah.

		Karşıyaka	Nergiz	Mah.
		Karşıyaka	Onur	Mah.
		Karşıyaka	Tersane	Mah.
		Bayındır	Hacı Beşir	Mah.
		Bayındır	Yenice	Mah.
		Kiraz	Ulukent (B)	Köyü
		Kiraz	Karaorman	Köyü
		Ödemiş	Süleyman Demirel	Mah.
		Ödemiş	Birgi (Bm) (B)	Köyü
		Tire	Turan	Mah.
		Konak	Yeşiltepe	Mah.
		Çeşme	Eğlenhoca	Köyü
		Selçuk	Sultaniye	Köyü
	AFYON			
		Merkez	Hattat Karahisar	Mah.
		Merkez	Çayırbağ (B)	Köyü
		Bolvadin	Çardaklı	Mah.
		Bolvadin	Kutlu	Köyü
		Sandıklı	Otluk	Köyü
		Sultandagı	Yakasinek (B)	Köyü
		Suhut	Atlıhisar (B)	Köyü
	AYDIN			
		Merkez	Meşrutiyet	Mah.
		Merkez	Umurlu (Bm) (B)	Köyü
		Cine	Subaşı	Köyü
		Kuyucak	Mustafapaşa	Mah.
		Nazilli	Aydoğdu	Mah.
		Nazilli	Yeni	Mah.
		Nazilli	Aşağıörencik	Köyü
	DENİZLİ			
		Merkez	Güzelköy	Mah.
		Merkez	İncilipınar	Mah.
		Merkez	Akkale (B)	Köyü
		Baklan	Gökpınar	Mah.
		Buldan	Gölbaşı	Mah.
		Güney	Eziler (B)	Köyü
		Honaz	Kocabaş (B)	Köyü
	KÜTAHYA			
		Merkez	Aydoğdu	Mah.
		Merkez	Bahçelievler	Mah.
		Merkez	Fatih	Mah.
		Merkez	Yunus Emre	Mah.
		Altıntaş	Akçaköy	Köyü
		Altıntaş	Zafertepeçalköy (B)	Köyü
		Simav	Çitgöl (B)	Köyü
		Tavşanlı	Kuruçay (B)	Köyü
	MANİSA			
		Merkez	Akpınar	Mah.

		Merkez	Kaynak	Mah.
		Merkez	Ayvacık	Köyü
		Ahmetli	Ulu Camii	Mah.
		Akhisar	Paşa	Mah.
		Akhisar	Ragıp Bey	Mah.
		Akhisar	Reşat Bey	Mah.
		Akhisar	Çıtak	Köyü
		Akhisar	Yayakırıldık	Köyü
		Alaşehir	Kavaklıdere (B)	Köyü
		Demirci	Kayaköy	Köyü
		Sarıgöl	Karacaali	Köyü
		Saruhanlı	Cengiz Topel	Mah.
		Saruhanlı	Gözlet	Köyü
		Saruhanlı	Halitpaşa (Bm) (B)	Köyü
		Soma	Cuma	Mah.
		Turgutlu	Cumhuriyet	Mah.
		Turgutlu	Turan	Mah.
	MUĞLA			
		Merkez	Orhaniye-Karşıyaka-Karabağlar	Mah.
		Merkez	Yeşilyurt (Bm) (B)	Köyü
		Bodrum	Cevat Şakir	Mah.
		Bodrum	Umurca	Mah.
		Fethiye	Yanıklar	Köyü
		Milas	Hayıtlı	Mah.
		Milas	İsmet Paşa	Mah.
		Milas	Narhisar	Köyü
	UŞAK			
		Esmе	Puslu	Köyü
DOĞU MARMARA				
	BURSA			
		Nilüfer	Çaylı	Köyü
		Osmangazi	Çirişhane	Mah.
		Osmangazi	Selamet	Mah.
		Osmangazi	Demirtaş (B)	Köyü
		Osmangazi	Emek (B)	Köyü
		Yıldırım	Hacivat	Mah.
		Yıldırım	Yavuz Selim	Mah.
		Büyükorhan	Derecik	Köyü
		Gemlik	Halitpaşa	Mah.
		İnegöl	Alanyurt (B)	Köyü
		İnegöl	Alanyurt (B)	Köyü
		İnegöl	Edebey	Köyü
		Mudanya	Güzelyalı (B)	Köyü
		Orhaneli	Ortaköy	Köyü
	ESKİŞEHİR			
		Odunpazarı	Odunpazarı-İstiklal	Mah.
		Odunpazarı	Odunpazarı-Kırmızıtoprak	Mah.
		Odunpazarı	Odunpazarı-Yıldıztepe	Mah.

		Tepebaşı	Tepebaşı-Batıkent	Mah.
		Tepebaşı	Tepebaşı-Zafer	Mah.
		Alpu	Karacaören	Köyü
	BİLECİK	Bozüyük	04.Eyl	Mah.
		Inegöl	Orta	Mah.
		Gölpazarı	Aliç	Köyü
		Osmaneli	Soğucakpınar	Köyü
	KOCAELİ	Merkez	Saraybahçe-Orhan	Mah.
		Merkez	Saraybahçe-Turgut	Mah.
		Merkez	Kabaoğlu	Köyü
		Gebze	Abdi İpekçi	Mah.
		Gebze	Barış	Mah.
		Gebze	Gaziler	Mah.
		Gebze	Güzeller	Mah.
		Gebze	Ahatlı	Köyü
		Kandıra	Aydınlık	Mah.
		Karamürsel	İsmailağa	Mah.
		Körfez	Atalar	Mah.
		Körfez	Fatih	Mah.
	SAKARYA	Merkez	Merkez-Karaman	Mah.
		Merkez	Merkez-Karaman	Mah.
		Geyve	Alifuatpaşa (B)	Köyü
		Hendek	Çobanyatak	Köyü
		Karapürçek	Tektabanlı	Köyü
		Karasu	Adatepe	Köyü
		Pamukova	Elperek	Mah.
	DÜZCE	Merkez	Çakırlar	Köyü
		Akçakoca	Davutağa	Köyü
	BOLU	Merkez	Sümer	Mah.
		Merkez	Tabaklar	Mah.
		Mengen	Tabaklar Yazıyaka	Mah.
		Mudurnu	Güveytepe	Köyü
		Yenicağa	Gölbaşı	Köyü
BATI ANADOLU				
	ANKARA	Çankaya	İlkadım	Mah.
		Çankaya	Sancak	Mah.
		Çankaya	Yukarı Dikmen	Mah.
		Çankaya	Yukarı Dikmen	Mah.
		Etimesgut	Altay	Mah.
		Etimesgut	Atakent	Mah.
		Etimesgut	Oğuzlar	Mah.
		Etimesgut	Yeşilova	Mah.

		Gölbaşı Mamak Sincan Sincan Elmadağ Haymana Haymana Polatlı Polatlı Şkochisar Şkochisar Altındağ Altındağ Keçiören Keçiören Keçiören Keçiören Yenimahalle Yenimahalle Yenimahalle Yenimahalle Çubuk Çubuk Çubuk	Topaklı Anayurt Saraycık Yenikent (Bm) (B) Hasanoğlan (B) Çaldağ Yenice (Bm) (B) Kurtuluş Yeni Ekici Sadıklı Örnek Sakarya Esertepe Kalaba Kavacık Subayevleri Şenlik Çiğdemtepe Demet Gayret Ragıp Tüzün Akbayır Esenboğa (B) Karaçam	Mah. Mah. Mah. Köyü Köyü Mah. Köyü Mah.
	KONYA	Karatay Karatay Karatay Meram Meram Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Selçuklu Cihanbeyli Emirgazi Ereğli Karapınar Sarayönü	Fetih Karaaslan Üzümcü Selim Sultan Havzan Havzan Aydınlikevler Bosna Hersek Dumlupınar Hamidiye Özalan Sancak Şeyh Şamil Gölyazı (B) Işıklar (B) Fatih Fevzi Paşa Fatih	Mah.
	KARAMAN	Merkez	Şeyh Edebalı	Mah.
AKDENİZ	BURDUR	Çeltikçi Göhlisar	Konak Konak	Mah. Mah.

HATAY	Merkez	Dutdibi	Mah.
	Merkez	Ekinci (B)	Köyü
	Dörtyol	Kışlalar	Mah.
	Dörtyol	Ocaklı	Mah.
	İskenderun	Barıştepe	Mah.
	İskenderun	Bekbele (B)	Köyü
	İskenderun	Karahüseyinli	Köyü
	Kırıkhan	Bahçelievler	Mah.
	Reyhanlı	Fidanlık	Mah.
	Samandağ	Yeşilköy	Köyü
ISPARTA	Yayladağı	Karaköse (B)	Köyü
	Merkez	Fatih	Mah.
	Gönen	Pazar	Mah.
MERSİN	Sütçüler	Çandır	Köyü
	Merkez	Yenişehir-Güvenevler	Mah.
MERSİN	Merkez	Mezitli (B)	Köyü
	Merkez	Yalınayak (B)	Köyü
	Merkez	Yavca	Köyü
	Merkez	Soğucak (B)	Köyü
	Bozyazı	Çubukkoyağı	Mah.
	Camliyayla	Darıpınarı	Köyü
	Erdemli	Tabiye	Mah.
	Gülнар	İshaklar	Köyü
	Gülнар	Kayrak	Köyü
	Mut	Karşıyaka	Mah.
	Mut	Aşağıköşerli	Köyü
	Silifke	Göksu	Mah.
	Silifke	Arkum (B)	Köyü
	Tarsus	Barbaros	Mah.
	Tarsus	Huzurkent (B)	Köyü
Tarsus	Hacıhamzalı	Köyü	
KAHRAMANMARAŞ	Merkez	Akif İnan	Mah.
	Merkez	Sütçü İmam	Mah.
	Afsın	Pınarbaşı	Mah.
	Afsın	Aritaş (B)	Köyü
	Göksun	Kayabaşı	Mah.
ADANA	Seyhan	Fatih	Mah.
	Seyhan	Gülbahçesi	Mah.
	Seyhan	Gülbahçesi	Mah.
	Seyhan	Güzelyalı	Mah.
	Seyhan	Namık Kemal	Mah.
	Seyhan	Narlıca	Mah.
	Seyhan	Onur	Mah.

		Seyhan Seyhan Yüregir Yüregir Yüregir Ceyhan Ceyhan İmamoğlu İmamoğlu Karataş Kozan Pozantı	Sarıhamzalı 2000 Evler Karacaoğlan Kışla Seyhan Aytemiroğlu Selimiye Hürriyet Tuna Kemaliye Bucak Belemedik	Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Köyü Mah. Mah. Mah. Köyü Köyü
	ANTALYA	Merkez Merkez Merkez Merkez Merkez Merkez Merkez Merkez Merkez Alanya Finike Kemer Korkuteli Manavgat Manavgat	Kepez-Hüsnü Karakaş Konyaaltı-Altınkum Muratpaşa-Bahçelievler Muratpaşa-Cumhuriyet Muratpaşa-Üçgen Muratpaşa-Yeşilbahçe Muratpaşa-Yüksekalan Yurtpınar (B) Çamlıca Sugözü Yeni Beycik Kızılaliler Evrenseki (B) Uzunlar	Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Köyü Köyü Mah. Mah. Köyü Köyü Köyü
	OSMANİYE	Merkez Merkez Merkez	Fatih Rahime Hatun Çona	Mah. Mah. Köyü
ORTA ANADOLU	AKSARAY	Merkez Eskil Güselyurt	Selçuklu Merkez Belisırma	Mah. Mah. Köyü
	KAYSERİ	Kocasinan Kocasinan Kocasinan Kocasinan Melikgazi Melikgazi Pınarbaşı Sarız	Beyazşehir Mimar Sinan Talatpaşa Yenişehir Selimiye Yeniköy Cinahmet Damızlık	Mah. Mah. Mah. Mah. Mah. Köyü Köyü
	KIRIKKALE	Yahşihan	Kılıçlar (B)	Köyü

	KIRSEHIR	Kaman	Ömerhacılı (B)	Köyü
	NEVŞEHİR	Kozaklı	Kapaklı	Köyü
	NİĞDE	Bor	Ahmet Kuddusi	Mah.
		Camardı	Bereketli	Mah.
		Ulukışla	Çövek	Mah.
	SİVAS	Akıncılar	Ortaköy	Köyü
		Divrigil	Ulucamii	Mah.
		Gürün	Konakpınar (Bm)	Köyü
		Kangal	Gürsel	Mah.
		Suşehri	Küçükgüzel	Köyü
	YOZGAT	Çayıralan	Söbeçimen	Köyü
		Şefaati	Bahçelievler	Mah.
Yerköy		Ali Galip Gençoğlu	Mah.	
BATI KARADENİZ	SAMSUN	Merkez	İlkadım-Anadolu	Mah.
		Merkez	İlkadım-Hastane	Mah.
		Ayvacık	Çökekli	Köyü
		Bafra	Tabakhane	Mah.
		Bafra	Adaköy	Köyü
		Çarsamba	Damlataş	Köyü
		Salıpazarı	Dikencik	Köyü
		Tekkeköy	19.May	Mah.
		Tekkeköy	Kutlukent (B)	Köyü
		Tekkeköy	Kutlukent (B)	Köyü
		Terme	Yenidoğan	Mah.
		Terme	Oğuzlu	Köyü
	AMASYA	Göynücek	Yeni	Mah.
		Merzifon	Alicık (Bm)	Köyü
		Suluova	Şeker	Mah.
		Taşova	Sanayii	Mah.
	ÇANKIRI	Atkaracalar	Mollaosman	Mah.
	ÇORUM	Merkez	Çalica	Köyü
		Merkez	Kuruçay	Köyü
		Alaca	Günhan	Mah.
		Alaca	Belpınar	Köyü
		Mecitözü	Emirbağı	Köyü
		Oğuzlar	Asarçayı	Köyü
		Osmancık	Çiftlikler	Mah.
		Sungurlu	Hacettepe	Mah.

	KASTAMONU	Merkez	Gömeç	Köyü
		Merkez	Ömerli	Köyü
		Abana	Elmaçukuru	Köyü
		Daday	Çayözü	Köyü
		Küre	Avcıpınarı	Köyü
		Taşköprü	Yazıhamit	Köyü
	SİNOP	Merkez	Ada	Mah.
		Merkez	Meydankapı	Mah.
		Ayancık	Avdullu	Köyü
		Ayancık	Mustafakemalpaşa	Köyü
		Dikmen	Çukurcaalan	Köyü
	TOKAT	Merkez	Çamağzı	Köyü
		Almus	Durudere	Köyü
		Almus	Ormandibi (B)	Köyü
	Artova	Kunduzagılı	Köyü	
	Reşadiye	Osmaniye	Mah.	
	Reşadiye	Büşürüm (B)	Köyü	
	Reşadiye	Güzeldere	Köyü	
	Zile	Kepez	Köyü	
ZONGULDAK	Merkez	Yeşil	Mah.	
	Çaycuma	Akyamaç	Köyü	
	Çaycuma	Ayvazlar	Köyü	
BARTIN	Merkez	Kayadibikavlak	Köyü	
	Ulus	Kumluca (Bm) (B)	Köyü	
KARABÜK	Merkez	Adatepe	Mah.	
DOĞU KARADENİZ				
	GİRESUN	Merkez	Nizamiye	Mah.
		Bulancak	Acısu	Mah.
		Bulancak	Bulancak	Mah.
		Doğankent	Merkez	Mah.
		Görelı	Sayfiye	Mah.
		Görelı	Çiftlikköy	Köyü
		Kesap	Saraycık	Köyü
		Sebinkarahisar	İkioğul	Mah.
		Sebinkarahisar	Ovacık	Köyü
		Tirebolu	Eymür	Köyü
	GÜMÜŞHANE	Merkez	Balıca	Köyü
		Merkez	Erdemler	Köyü
	ORDU	Merkez	Zaferimilli	Mah.

	RİZE	Gülyalı Ünye Ünye	Mustafalı Gürecülü Fatih (B)	Köyü Mah. Köyü
	TRABZON	Merkez	Çamlıbel	Mah.
		Merkez	İskenderpaşa	Mah.
		Merkez	Bulak	Köyü
		Merkez	Çukurçayır (B)	Köyü
		Akçaabat	Dört Yol (B)	Köyü
		Akçaabat	Kaleönü	Köyü
		Çarşıbaşı	Burunbaşı	Mah.
		Çaykara	Maraşlı	Köyü
		Vakfikebir	İlyaslı	Köyü
KUZEYDOĞU ANADOLU				
	AĞRI	Eleşkirt Patnos Patnos Tutak	Sadıklı Cumhuriyet Bozoğlak Mızrak	Köyü Mah. Köyü Köyü
	ERZİNCAN	Merkez Merkez Merkez Kemah Tercan	Mengüceli Caferli Mecidiye Mermerli Altunkent (B)	Mah. Köyü Köyü Köyü Köyü
	ERZURUM	Kazımkarabekir Palandöken Palandöken Horasan Karaçoban Oltu Tortum Tortum	Kazımkarabekir-Şükrüpaşa Palandöken-Hacı Ahmet Baba Palandöken-Solakzade Kızlarkale Gündüzköy Gökçedere Çaylıca Taşbaşı	Mah. Mah. Mah. Köyü Köyü Köyü Köyü Köyü
	KARS	Merkez Sarıkamış	Hafızpaşa Güllüce	Mah. Köyü
	BAYBURT	Merkez Merkez	Karasakal Zahit	Mah. Mah.
	ARDAHAN	Merkez Göle	Kıraç Balçeşme	Köyü Köyü
	İĞDIR	Karakoyunlu Tuzluca	Taşburun (Bm) (B) Akdeğirmen	Köyü Köyü
ORTADOĞU ANADOLU				

BİNGÖL	Merkez	Oluklar	Köyü	
	Genç	Yeşildere	Mah.	
	Genç	Direkli	Köyü	
	Genç	Yelkaya	Köyü	
	Karlıova	Çatak	Köyü	
	Karlıova	Derinçay	Köyü	
	Solhan	Hazarşah	Köyü	
	Yayladere	Doğucak	Köyü	
	Yedisu	Şenköy	Köyü	
	BİTLİS	Güroymak	Şenevler	Mah.
Hizan		Gürece	Köyü	
Hizan		Akşar (Bm)	Köyü	
ELAZIĞ	Merkez	Akpınar	Mah.	
	Merkez	Aksaray	Mah.	
	Merkez	Aksaray	Mah.	
	Merkez	İzzet Paşa	Mah.	
	Merkez	Karşıyaka	Mah.	
	Merkez	Kırklar	Mah.	
	Merkez	Nail Bey	Mah.	
	Merkez	Körpe	Köyü	
	Merkez	Fatmalı	Köyü	
	Arıcak	Üçocuk (B)	Köyü	
	Baskil	Alangören	Köyü	
	Karakoçan	Tepe	Mah.	
	Karakoçan	Sarıcan (B)	Köyü	
	Maden	Camii Kebir	Mah.	
	HAKKARİ	Şemdinli	Yeni	Mah.
		Şemdinli	Derecik (B)	Köyü
MALATYA	Merkez	Başharık	Mah.	
	Merkez	Melekbaba	Mah.	
	Merkez	Sarıcıoğlu	Mah.	
	Merkez	Taştepe	Mah.	
	Merkez	Orduzu (B)	Köyü	
	Merkez	Yaygın (B)	Köyü	
	Darende	Ayvalı (B)	Köyü	
	Darende	Yenice (B)	Köyü	
	Pütürge	Tepehan (Bm) (B)	Köyü	
	Yeşilyurt	Yakınca (B)	Köyü	
	MUŞ	Merkez	Sungu (B)	Köyü
		Merkez	Yukarısızma	Köyü
Malazgirt		Selçuklu	Mah.	
Malazgirt		Oğuzhan	Köyü	

	VAN	Varto	Göltepe	Köyü
		Merkez	İstasyon	Mah.
		Merkez	Şerefiye	Mah.
		Merkez	Vali Mithat Bey	Mah.
		Merkez	Tabanlı	Köyü
		Çaldıran	Evciler	Köyü
		Erciş	Yukarıışıklı	Köyü
		Gürpınar	Sıcaksu	Köyü
GÜNEYDOĞU ANADOLU				
	ADIYAMAN	Gölbaşı	Yavuz Selim	Mah.
		Kahta	Girne	Mah.
		Kahta	Dardağan	Köyü
		Sincik	Çatbahçe	Köyü
	BATMAN	Merkez	Karşıyaka	Mah.
		Merkez	Seyitler	Mah.
	DİYARBAKIR	Merkez	Bağlar-Mevlana Halit	Mah.
		Merkez	Bağlar-5 Nisan	Mah.
		Merkez	Sur-Esenbağ	Mah.
		Merkez	Yenişehir-Kooperatifler	Mah.
		Merkez	Yenişehir-Şehitlik	Mah.
		Merkez	Yarımca	Köyü
		Bismil	Karaçölya	Köyü
		Bismil	Kazancı	Köyü
		Ergani	Fatih	Mah.
		Ergani	Kemaliye	Mah.
		Ergani	Şirinevler	Mah.
		Hazro	Görlek	Köyü
		Kulp	Çağlayan	Köyü
	GAZİANTEP	Şahinbey	Kıbrıs	Mah.
		Şahinbey	Küçük kızılhisar	Mah.
		Şehitkamil	Emek	Mah.
		Şehitkamil	Eyüp Sultan	Mah.
		Şehitkamil	Girne	Mah.
		Şehitkamil	Göztepe	Mah.
		Şehitkamil	Güvenevler	Mah.
		Şehitkamil	Onat Kutlar	Mah.
		Şehitkamil	Özgürlük	Mah.
		Karkamış	Ayyıldız	Köyü
		Oğuzeli	Yeşildere (B)	Köyü
	MARDİN	Derik	Çadırılı	Köyü
		Derik	Karaburun	Köyü
		Kızıltepe	Ersoylu	Mah.

ŞANLIURFA	Kızıltepe	Ersoylu	Mah.
	Midyat	Şenköy (B)	Köyü
	Merkez	Yeşildirek	Mah.
	Merkez	Otlukalan	Köyü
	Merkez	Payamlı	Köyü
	Merkez	Örenli	Köyü
	Bozova	Yavuz Selim	Mah.
	Siverek	Kavalık	Köyü
	Siverek	Dağbaşı (Bm)	Köyü
	Suruç	Büyüksergen	Köyü
	Suruç	Eskiören	Köyü
	Suruç	Hüyükyanı	Köyü
	Suruç	Yıldız	Köyü
	Viranşehir	Hürriyet	Mah.
ŞİİRT	Merkez	Çal	Mah.
ŞIRNAK	Merkez	Gökçebağ (B)	Köyü
	Merkez	Geçitboyu	Köyü

Bülent Aras, Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden doktora derecesi aldı. İTÜ İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nde öğretim üyesidir. Halen SETA Dış Politika Koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

Ertan Aydın, Yrd. Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden doktora derecesini aldı. Harvard Üniversitesi'nde iki yıl, Dartmouth Üniversitesi'nde bir yıl araştırmacı olarak bulunmuştur. Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Halen Pollmark yönetim kurulu üyeliğini sürdürmektedir.

Selin M. Bölme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Halen SETA'da araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

İhsan Dağı, Prof. Dr., University of Lancaster'dan doktora derecesi aldı. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir ve Insight Turkey dergisi editörlüğünü yürütmektedir.

İbrahim Dalmış, Dr., ODTÜ'de sosyal psikoloji alanında doktora derecesi aldı. Halen Pollmark Genel Koordinatörlüğü görevini sürdürmektedir.

Yılmaz Ensaroğlu, İnsan Hakları için Diyalog Dergisi yayın yönetmenidir. Halen SETA Hukuk ve İnsan Hakları Koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

Hatem Ete, ODTÜ Sosyoloji Bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Halen SETA Siyaset Araştırmaları Koordinatörlüğünü sürdürmektedir.

Talip Küçükcan, Prof. Dr., Warwick Üniversitesi'nde sosyoloji ve etnik ilişkiler alanında doktora yaptı. Marmara Üniversitesi öğretim üyesi ve YÖK Başkan Danışmanıdır.

Taha Özhan, New School of Social Research'te politik ekonomi alanında doktora çalışmalarına devam etmektedir. SETA Genel Koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

Hüseyin Yayman, Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora derecesini aldı. Halen Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı, SETA ve Pollmark tarafından 2.497 noktada toplam 10.577 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmanın ürünü. Araştırmanın temel amacı, 'demokratik açılım' tartışmalarının başladığı ve yoğun bir şekilde sürdüğü 2009 Ağustos ayı içinde gerek açılımın gerekse Kürt meselesinin toplum tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarmaktır.

"SETA'nın Pollmark'la ortaklaşa gerçekleştirdiği bu araştırma, bence güvenilir bir çalışmadır. Bir meslektaşları olarak, bu iki kurumu da kutlamak istiyorum. Siyaset adamlarının yararlanacakları bir eser ortaya koydular. (...) Ülkemizde, parasal sorunlar nedeniyle olacak, 2 binden az denekle görüşerek bulunan bazı sayıların bile, toplumsal gelişme ve eğilim verileri olarak sunulduğu ve gazetelerin de bunları araştırma sayarak yayımladıkları çok görülmektedir. SETA bu kolaycılığa sapmamış, toplumun güncel bir konuda eğilimlerini belirleme hedefine uygun olarak 10 bin çevresinde denekle konuşarak veriler toplamış ve bunları bulgulara dönüştürmüştür. (...) İktidar ve muhalefetin araştırmayı incelemeleri ve değerlendirmeleri yararlarına olacaktır."

Tarhan Erdem, *Radikal Gazetesi*

"SETA Vakfı ile Pollmark'ın birlikte gerçekleştirdikleri bu araştırma herhangi bir kamuoyu yoklaması değil. (...) İşte size ayna... Analizler ve hesaplar bu zeminde yapılmalı..."

Ali Bayramoğlu, *Yeni Şafak Gazetesi*

"Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) liderliğinin yerinde olsam SETA tarafından Pollmark araştırma şirketine yaptırılan ve dünkü Hürriyet'e tam sayfa yansıyan kamuoyu araştırmasının tamamını dikkatle okur, Kürt sorunu konusundaki tavrımı değiştirdim. (...) Doğal olarak bu araştırmadan herkesin çıkarması gereken dersler var."

Mensur Akgün, *Referans Gazetesi*

"SETA ve Pollmark'ın Ağustos'ta yaptığı bir kamuoyu araştırmasından bahsedeceğim. Baykal akademik olarak siyaset bilimci olduğu için, bu araştırmayı incelerse bilimsel metotlarla yapıldığını görecektir."

Taha Akyol, *Milliyet Gazetesi*

"Bunlar, 'Siyasal ve Ekonomik Toplumsal Araştırmalar Vakfı (SETAV) tarafından Pollmark'a yaptırılan kamuoyu araştırmasının sonuçları. (...) Hükümetin başlattığı 'Kürt açılımı' bu verilerin işaret ettiği birlikte yaşama iradesiyle başarıya ulaşabilir."

Türker Alkan, *Radikal Gazetesi*

"SETA tarafından hazırlanan 'Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı' başlıklı kapsamlı araştırma, sorunla ilgilenen herkes için ciddi veriler ortaya koyuyor."

Nasuhi Güngör, *Star Gazetesi*